

Ю.Я. Єлін
М.М. Грисюк

Рослини луків і боліт

Київ
„Радянська школа“
1991

Як
рчи
ної
ес-
рів,
ща,
ься
та
як
ож
лни
ро-

уже
ряд
ни-
чин,
Ця
ів і
ння
єко-
олі.
ство
ове,

кит-
бо-
ож-
ка-
чних

ББК 28.59

Є 51

ЕЛІН Ю. Я., ГРИСЮК М. М. Рослини луків і боліт. — К.: Рад. шк., — 1991. — 224 с.

У книжці описано типові лучні і болотні рослини України. Відмічено характерні особливості їх будови, пристосування до навколишнього середовища, практичне використання.

Для широкого кола читачів.

ЕЛИН Е. Я., ГРИСЮК Н. М. Растения лугов и болот. — К.: Рад. шк., 1991. — 224 с. — На укр. яз.

В книге описаны типичные луговые и болотные растения Украины. Выделены характерные особенности их строения, приспособления к окружающей среде, практическое использование.

Для широкого круга читателей.

Рецензент: Д. А. Демчук, учитель биології Рудківської СШ (Львівська обл.).

Редактор Л. О. Мялківська
Художнє оформлення А. Ф. Сокирка

Є 4802020000—107
M210(04)—91 376—91

ISBN 5-330-01393-3

© Ю. Я. Єлін,
М. М. Грисюк, 1991

ВСТУП

Мальовнича природа нашої України. Як прикрашають її ліси, луки, степи, утворюючи чарівну зелену окрасу. Серед природної рослинності значна частина території республіки, близько 8 мільйонів гектарів, припадає на луки, болота та пасовища, переважна більшість яких знаходиться в лісових та лісостепових районах. Лучна та болотна рослинність відіграє велику роль як природна кормова база, а болота є також безцінними коморами палива та сировини для целюлозно-паперової й хімічної промисловості.

Флора лучних і болотних угруповань дуже різноманітна за видовим складом. Тут, поряд із значною кількістю різних видів трав'янистих і дерев'янистих квіткових рослин, зростають мохи, хвощі, папороті. Ця різноманітність рослинного покриву луків і боліт дає цікавий матеріал для засвоєння питань морфології, систематики та біоекології рослин, що вивчаються в школі. Особливо цікаве і корисне знайомство з рослинами, що мають кормове, харчове, лікарське та технічне значення. Багато цікавого можна дізнатись про життя рослин під час екскурсій на лучні та болотні угіддя своєї місцевості. Зокрема, можна поповнити колекції ботанічних кабінетів, шкільних навчально-дослідних

ділянок, кутків живої природи, проводити спостереження та досліді тощо. Рослини, що зростають у Київській, Житомирській, Чернігівській та Ровенській областях, забруднених радіонуклідами внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, можна збирати тільки після попередньої дозиметричної перевірки.

У цій книжці описано особливості зовнішньої будови, розповсюдження, умов зростання та господарське значення понад 100 основних видів рослин наших заплавних та суходільних луків, трав'янистих і мохових боліт, торфовищ. Завдяки докладному опису і кольоровому малюнку рослину буде легко пізнати в природі.

З усіх живих істот, які населяють нашу планету, рослини є найбільш беззахисними перед наступом сучасної техніки та хімізації. Тому вони потребують збереження, охорони та відтворення. Це, зрозуміло, цілком стосується лучних і болотних рослин, ознайомленню з якими присвячена ця книжка.

ОПИС РОСЛИН

АВРАН ЛІКАРСЬКИЙ
АВРАН ЛЕКАРСТВЕННЫЙ
GRATIOLA OFFICINALIS L.

Родина ранникові

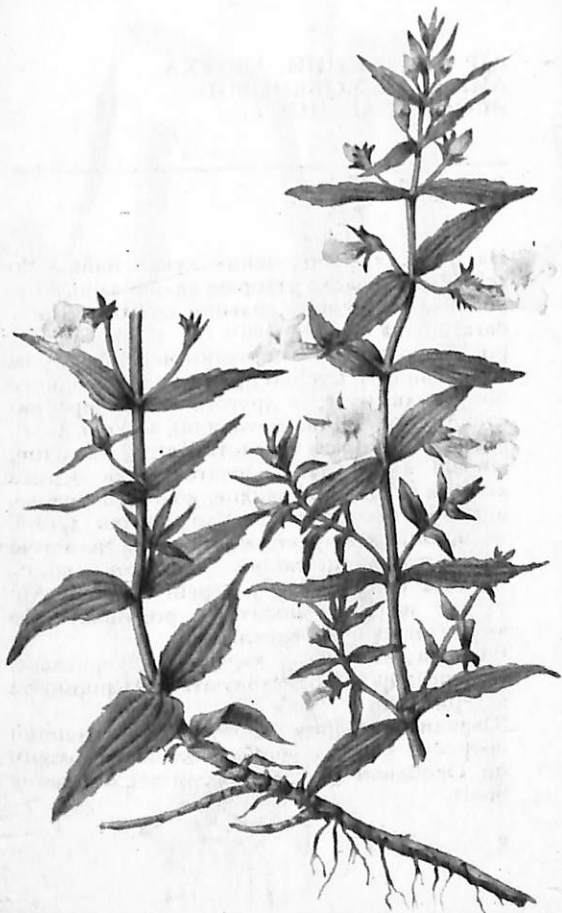
Авран лікарський — багаторічна гола рослина (20—80 см заввишки) з повзучим кореневищем. Стебло прямостояче, просте або розгалужене, угорі чотиригранне. Листки супротивні, сидячі, ланцетні, дрібнопилчасті з трьома поздовжніми жилками. Квітки з подвійною оцвітиною неправильні, пазушні, поодинокі, на довгих квітконіжках. Віночок зрослопелюстковий, трубчастий, майже двогубий, з жовтуватою трубкою та білим з фіолетовими жилками відгіном. Чашечка 5-роздільна, при основі з двома лінійними приквітками, тичинок чотири, дві з них — нерозвинені, маточка одна. Цвіте в червні — вересні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна, широкояйцевидна коробочка. Рослина лікарська, препарати з трави аврана використовують у медицині. Авран тваринами не поїдається. Авран лікарський росте часто групами на заплавах і суходільних вологих луках, по берегах річок майже по всій території України. На півдні степової зони і в Криму зростає рідко.

АВРАН ЛІКАРСЬКИЙ
АВРАН ЛЕКАРСТВЕННЫЙ
GRATIOLA OFFICINALIS L.

Родина ранникові

Авран лікарський — багаторічна гола рослина (20—80 см заввишки) з повзучим кореневищем. Стебло прямостояче, просте або розгалужене, угорі чотиригранне. Листки супротивні, сидячі, ланцетні, дрібнопильчасті з трьома поздовжніми жилками. Квітки з подвійною оцвітиною неправильні, пазушні, поодинокі, на довгих квітконіжках. Віночок зрослопелюстковий, трубчастий, майже двогубий, з жовтуватою трубочкою та білим з фіолетовими жилками відгіном. Чашечка 5-роздільна, при основі з двома лінійними приквітками, тичинок чотири, дві з них — нерозвинені, маточка одна. Цвіте в червні — вересні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна, широкояйцевидна коробочка. Рослина лікарська, препарати з трави аврана використовують у медицині. Авран тваринами не поїдається. Авран лікарський росте часто групами на заплавних і суходільних вологих луках, по берегах річок майже по всій території України. На півдні степової зони і в Криму зростає рідко.

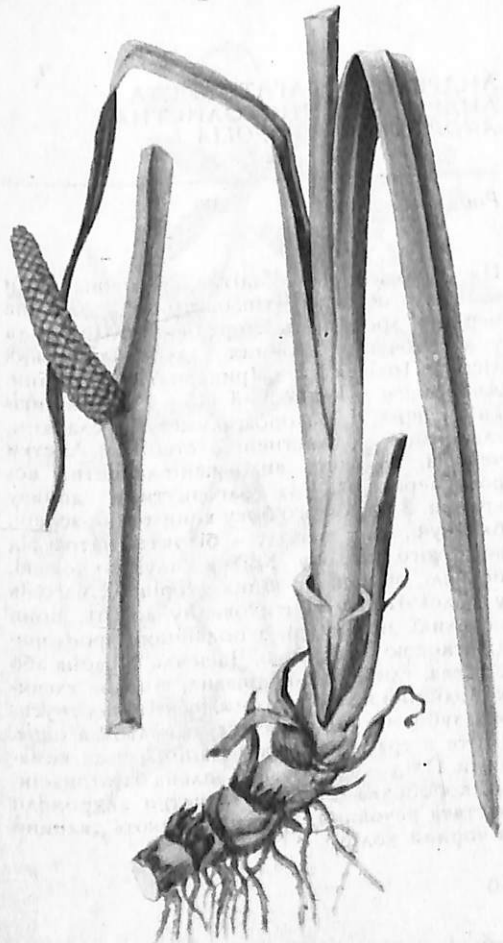
АІР ЗВИЧАЙНИЙ, ЛЕПЕХА
АІР ОБЫКНОВЕННЫЙ
ACORUS CALAMUS L.

Родина ароїдні

На болотах, заболочених луках майже по всій Україні часто утворює великі зарості ця рослина з приємним сильним запахом. Аір — багаторічна висока (80—120 см заввишки) рослина з товстим повзучим червоно-бурим кореневищем. Стебло пряmostояче, з одного боку сплюснуте, з другого — гостроребристе. Листки лінійно-мечовидні, чергові, довгі, цілокраї, по краю хвилясті. Квітки численні, зібрані в суцвіття — початок, біля основи якого є зелене, мечовидне, довге покривало, що ніби продовжує стебло. Квітки дрібні, невиразні, зеленувато-жовті, з шестилистою плівчасю оцвітиною. Тичинок шість, маточка одна. Цвіте у червні — липні. Аір у нас не плодоносить і розмножується вегетативно — кореневищами.

Рослина лікарська, харчова, декоративна. Кореневища використовують у медицині та ветеринарії.

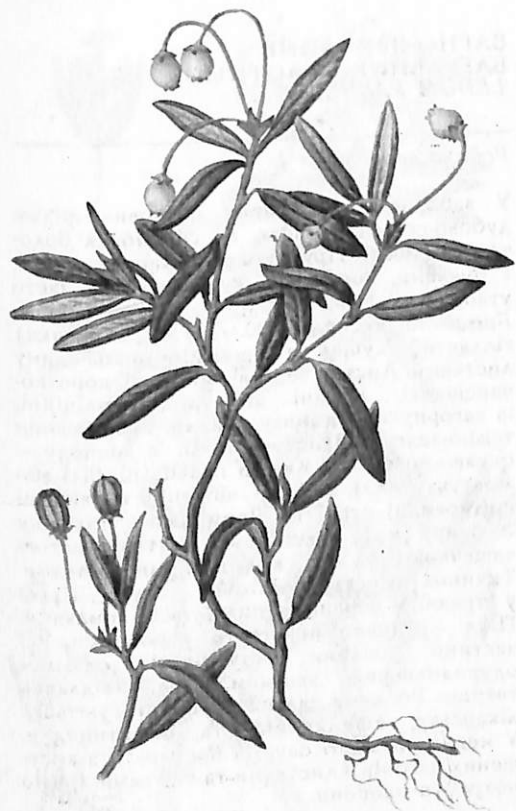
Завдяки масовому збору, аір звичайний потребує бережливого ставлення та охорони. Особливо там, де проводиться осушення боліт.

АНДРОМЕДА БАГАТОЛИСТА
АНДРОМЕДА МНОГОЛИСТНАЯ
ANDROMEDA POLIFOLIA L.

Родина вересові

Ця декоративна тендітна, з неопадними на зиму листками, тіньовитривала рослина нерідко зростає на торфових болотах та у заболочених хвойних і дубово-соснових лісах Полісся й Прикарпаття України. *Андромеда* — невисокий (15—40 см заввишки) кущик з малорозгалуженим, сланким, гладеньким, облистненим стеблом. Листки чергові, шкірясті, видовжено-ланцетні, короткочерешкові, із загорнутими донизу краями. З верхнього боку вони темно-зелені, блискучі, голі; зісподу — білуваті, матові від воскового нальоту. Квітки білувато-рожеві, повислі, зібрані на кінцях торішніх пагонів у малоквіткову зонтиковидну волоть. Вони невеликі, правильні, з подвійною зрослопелюстковою оцвітиною. Чашечка червона або рожева, глибоко 5-надрізана, віночок глечикоподібний з 5 короткими, назовні відігнутими, зубцями; тичинок десять, маточка одна. Цвіте в травні — червні, запилюється комахами. Плід — голубувато-зелена багатонасінна коробочка. Пагони і листки андромеди містять речовини, що забарвлюють тканини в чорний колір.

БАГНО ЗВИЧАЙНЕ
БАГУЛЬНИК БОЛОТНЫЙ
LEDUM PALUSTRE L.

Родина вересові

У заболочених і сирих соснових, рідше дубово-соснових лісах, на сфагнових болотах Полісся, Прикарпаття, Карпат, разом з буюхами, чорницею, кущики багна часто утворюють значні привабливі зарості. Багно — невисокий (90—125 см заввишки) гіллястий кущик з неопадними на зиму листками. Листки чергові, шкірясті, короткочерешкові, лінійні або довгасто-лінійні, із загорнутими донизу краями. Зверху вони темно-зелені, блискучі, голі, а зісподу — іржаво-повстисті. Квітки правильні, білі або жовтувато-білі, запашні, зібрані у верхівкові щитковидні суцвіття. Вони мають подвійну оцвітину з маленькою п'ятизубчастою чашечкою та 5 вільними пелюстками. Тичинок десять, маточка одна. Цвіте у травні — червні, запилюється комахами. Плід — рудувато-повстиста коробочка. Усі частини рослини отруйні, із сильним одурманюючим запахом, який відлякує тварин. Рослину здавна використовують як лікарську, ефіроолійну та інсектицидну. У медицині застосовують препарати з висушених пагонів з листками та квітками. Багно потребує охорони.

БЕКМАНІЯ ЗВИЧАЙНА
БЕКМАНІЯ ОБЫКНОВЕННАЯ
BEKMANIA BRUCIFORMIS (L.) HOST.

Родина злакові

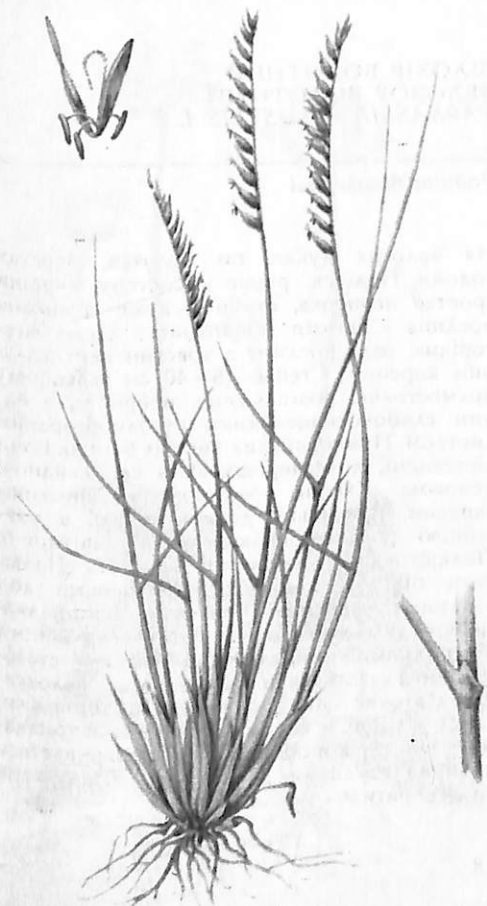
Майже по всій території України на вологих і болотистих луках, біля водойм зростає цей злак, що високо цінується для годівлі худоби як в сні, так і на пасовищах. *Бекманія* — багаторічна висока (до 1,5 м заввишки) кореневищна рослина з прямим, голим, біля основи бульбовидно потовщеним стеблом. Листки чергові, плоскі, по краю жорсткі, з довгим перетинчастим язичком. Квітки невиразні в округлих світло-зелених, двоквіткових колосках. Верхівкове суцвіття — колосовидна китиця — складається з багатьох коротких колосовидних гілочок, на яких колоски розташовані однобічно двома зближеними рядками. Цвіте в червні — серпні, запилюється вітром. Плід — довгаста тригранна зернівка. Бекманія за своїми кормовими якостями наближується до таких висококалорійних трав як тимофіївка та китник лучний.

БІЛОВУС СТИСНУТИЙ, МИЧКА
БЕЛОУС ТОРЧАЩИЙ
NARDUS STRICTA L.

Родина злакові

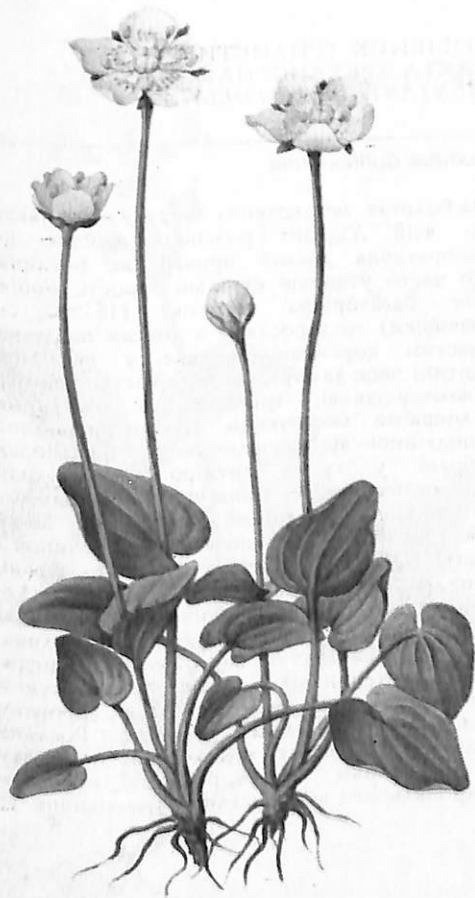
На вогких суходільних луках, галявинах, у вологих соснових та дубово-соснових лісах Полісся й Лісостепу, на полонинах Карпат України часто зростає цей щільнодернистий злак, що утворює яскраві суцільні килими. Біловус — невисока (25—50 см заввишки) багаторічна рослина з міцним кореневищем, від якого відростають численні, тісно скупчені пагони та густа щіточка вузеньких листків. Листки всі прикореневі, щетиноподібні, сірувато-зелені, шорсткуваті, вздовж складені. Стебла прямостоячі, голі, гладенькі, без вузлів. Після відцвітання вони, як і листки, біліють, що й зумовлює назву рослини. Квітки дрібні, невиразні — в одноквіткових колосках, що зібрані в одnobічний тоненький складний колос, забарвлений у фіолетовий колір. Цвіте у травні — червні, запилюється вітром. Плід — лінійна зернівка. Біловус має тверді сухі листки й стебла і, як рослина дуже низької кормової якості, тваринами не поїдається. Біловус використовують в озелененні вогких місць парків, лісопарків і, зокрема, для створення декоративних газонів навіть на малородючих ґрунтах.

БІЛОЗІР БОЛОТНИЙ
БЕЛОЗОР БОЛОТНЫЙ
PARNASSIA PALUSTRIS L.

Родина білозерові

На вологих луках, по болотах, берегах водойм Поділля, рідше Лісостепу України зростає невисока, струнка, дуже граціозна рослина — *білозір болотний*. Це — багаторічна, гола рослина з товстим вертикальним коренем. Стебло (8—40 см заввишки) прямостояче, розгалужене, ребристе, з одним глибокосерцевидним стеблообгортним листком. Прикореневих листків багато. Вони яйцевидні, довгочерешкові, з серцевидною основою. Квітки поодинокі з приємним запахом, правильні, досить великі, з подвійною роздільнопелюстковою оцвітиною. Пелюсток та чашолистків по п'ять. Пелюстки білі, з жовтувато-коричневими або зеленими жилками. П'ять тичинок з пиляками чергуються з п'ятьма багатороздільними безплідними тичинками (так званими стамінодіями), частки яких закінчуються залозками. Маточка одна з чотирма приймочками. Цвіте у липні — серпні, запилюється комахами. Плід — коробочка, що розкривається чотирма стулками. Медоносна, вітамінозна та декоративна рослина.

БОБІВНИК ТРИЛИСТИЙ
ВАХТА ТРЕХЛИСТНАЯ
MENYANTHES TRIFOLIATA L.

Родина бобівникові

На болотах, заболочених луках, у вільшняках по всій Україні розсіяно зростає ця декоративна досить приваблива рослина, що часто утворює суцільні зарості. *Бобівник* — багаторічна невисока (15—30 см заввишки) гола рослина з довгим повзучим товстим кореневищем, яке у висхідній частині несе два-три листки. Листки чергові, довгочерешкові, трійчасті, з овальними цілокраїми листочками. Квітки правильні, з подвійною зрослопелюстковою оцвітинею, зібрані у густу китицю на верхівці безлистого стебла. Вони мають 5-роздільну чашечку, лікоподібний 5-роздільний білий або блідо-рожевий віночок, п'ять тичинок і одну маточку. Цвіте у травні — червні, запилюється комахами. Плід — округло-яйцевидна коробочка. *Бобівник* — лікарська, харчова, медоносна та фарбувальна рослина. Препарати з листків застосовують у медицині та ветеринарії. З листків також готують різні напої, їх використовують як сировину для одержання зеленої фарби. Рослина охоче відвідується бджолами. У зв'язку з осушенням боліт рослина потребує раціонального використання та охорони.

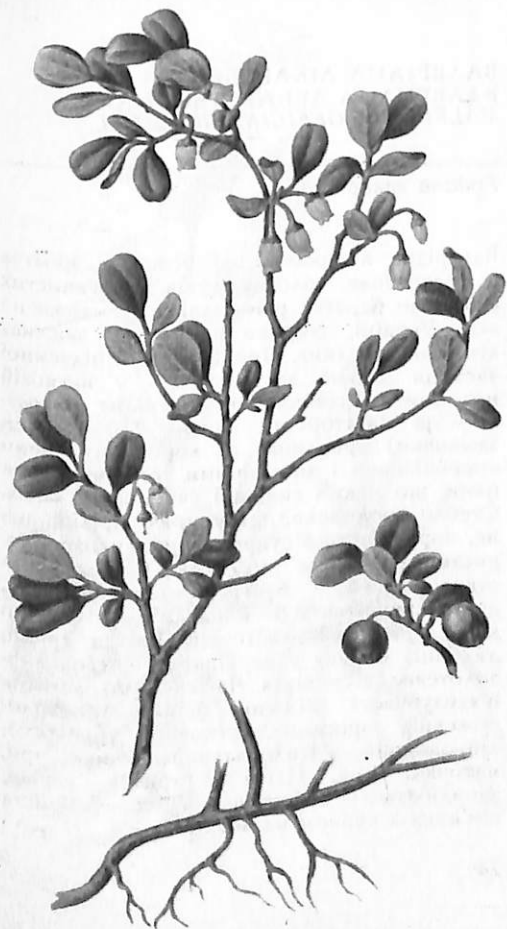

БУЯХИ, ЛОХИНА
ГОЛУБИКА
VACCINIUM ULIGINOSUM L.

Родина брусничні

У сирих та заболочених соснових, мішаних лісах, по краю лісових боліт і торфовищ Полісся та Карпат часто зустрічається цей привабливий кущик, що нерідко утворює значні зарості. *Буяхи* — невисока (30—60 см заввишки) ягідна рослина з розгалуженими округлими пагонами, що рясно вкриті листками. Листки дрібні, еліптичні або обернено-яйцевидні, тонкі, чергові, цілокраї, короткочерешкові, зісподу сизо-зелені з добре помітними жилками. Квітки дрібні білувато-рожеві, пониклі, містяться по дватри в пазухах листків на верхівках пагонів. Оцвітина подвійна, зрослопелюсткова, 4—5-членна. Віночок яйцевидно-гличиковидний, тичинок вісім — десять, маточка одна. Цвіте у травні, запилюється комахами. Плід — синя ягода, досягає у липні. Ягоди схожі на плоди чорниці, проте більші за розміром і вкриті сизою паволокою. Ягоди буяхів ціняться за значний вміст вітамінів.

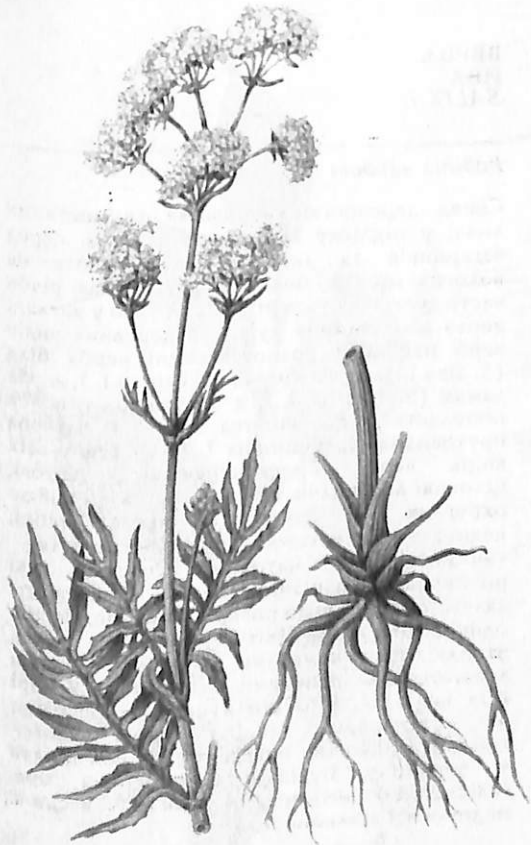
Рослина медоносна, декоративна та танідоносна. З її плодів та листків виготовляють медичні препарати. Потребує бережливого ставлення та охорони, особливо в зв'язку з осушенням боліт.

ВАЛЕРІАНА ЛІКАРСЬКА
ВАЛЕРИАНА ЛЕКАРСТВЕННАЯ
VALERIANA OFFICINALIS L. S. L.

Родина валеріанові

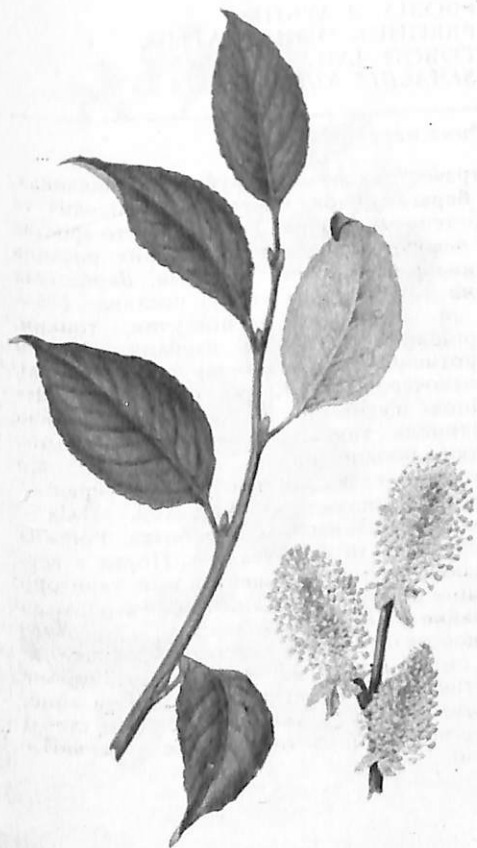
Валеріана лікарська, що розсіяно зростає у травостоях вологих луків, трав'янистих боліт, по берегах річок, узліссях майже по всій Україні, широко відома як важлива лікарська рослина. Препарати з її підземної частини здавна застосовують у науковій медицині та гомеопатії. *Валеріана лікарська* — це багаторічна висока (50—130 см заввишки) рослина з коротким бурим кореневищем і численними тонкими корінцями, що мають сильний своєрідний запах. Стебло поодиноке, прямостояче, циліндричне, порожнисте з супротивними непарноперисторозсіченими листками. Стеблові листки — сидячі з 6—11, а прикореневі — довгочерешкові з 3—6 парами вузьких, по краю зубчастих, листочків. Квітки дрібні, духмяні, зібрані у верхівкове щитковидно-волотевидне суцвіття. Чашечка малопомітна п'ятизубчаста. Віночок білий або блідо-рожевий, зрослопелюстковий, трубчастолійковидний, п'ятилопатевий. Тичинок три, маточка одна. Цвіте у травні — червні, запилюється комахами. Плід — ребриста сім'янка з чубком на верхівці.

ВЕРБА
ИВА
SALIX L.

Родина вербові

Серед деревостанів мішаних та листяних лісів, у підліску або другому ярусі, серед чагарників та дерев, що зростають на вологих місцях, болотах, у заплавах річок часто зустрічаються різні види верб у вигляді дерев або великих кущів. З деревних видів верб найбільш розповсюджені верба біла (*S. alba L.*), верба козяча (*S. caprea L.*), верба ламка (*S. fragilis L.*), а з кущових — верба попеляста (*S. cinerea L.*) та верба прутівидна (*S. viminalis L.*). Листки у всіх видів верб короткочерешкові, чергові, цілокраї або пилчасті від лінійних до майже округлих за формою. Квітки дрібні, невиразні, одностатеві, зібрані в суцвіття — тичинкові або маточкові сережки, які розташовані на різних деревах. Зацвітають, залежно від виду, до розпускання листків або одночасно з ними. Цвітуть у квітні — травні, запилюються комахами. Плід — коробочка з багатьма волосистими насінинками. У корі всіх видів верб багато дубильних речовин, які є джерелом для одержання високоякісних дубильних екстрактів. Вербі цінять у зеленому будівництві, зокрема при залісненні берегів водойм та як гарні весняні медоноси і пилюконоси.

ВЕРБОЗІЛЛЯ ЛУЧНЕ
ВЕРБЕЙНИК МОНЕТЧАТЫЙ,
ЛУГОВОЙ ЧАЙ
LYSIMACHIA NUMMULARIA L.

Родина первоцвіті

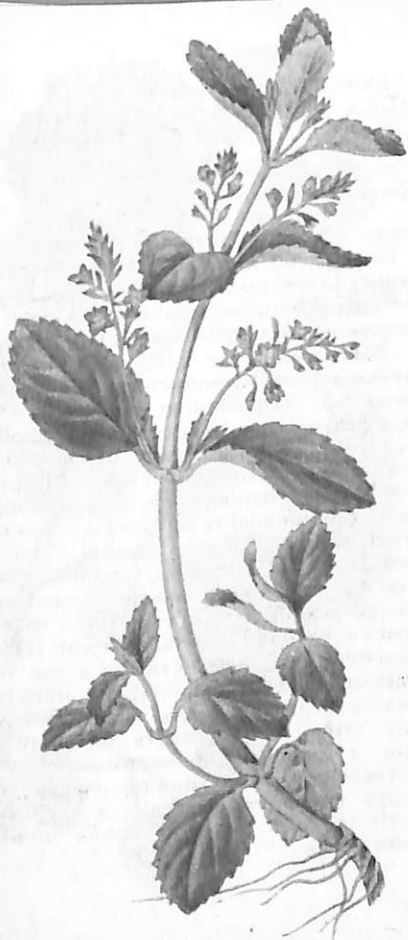
У травостоях вологих луків, на галявинах, по берегах річок, переважно в лісових та лісостепових районах України, часто зростає ця невисока, приземкувата гарна рослина з чималими жовтими квітками. *Вербозілля лучне* — багаторічна гола рослина (15—30 см заввишки) з повзучим, тонким, вкоріненим у вузлах стеблом. Листки супротивні, яйцевидно-округлі, цілокраї, короткочерешкові. Квітки правильні, з подвійною п'ятичленною зрослопелюстковою оцвітиною, тичинок п'ять, маточка одна. Квітки поодинокі, на квітконіжках, що виходять з пазух листків. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — куляста, багатонасінна коробочка. Рослина декоративна та фарбувальна. Поряд з вербозіллям лучним майже по всій території України зростає близький вид — вербозілля звичайне (*L. vulgaris L.*). У нього пряmostояче, досить високе, м'яковолосисте стебло, густе верхівкове, пірамідальне багатоквіткове волотисте суцвіття та яйцевидно-ланцетні листки, що зібрані на стеблі кільцями по три-чотири. Цвіте в червні — серпні.

ВЕРОНІКА СТРУМКОВА
ВЕРОНИКА ПОТОЧНАЯ
VERONICA BECCABUNGA L.

Родина ранникові

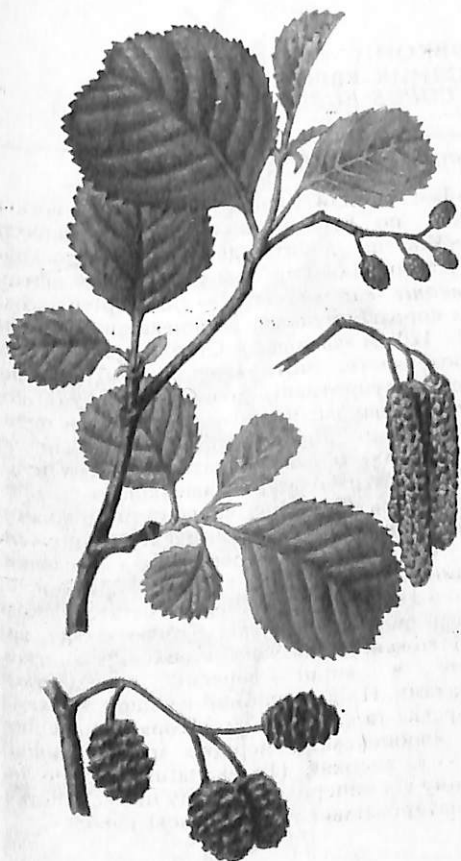
Майже по всій території України на заболочених луках, болотах, по берегах водойм, у вільшняках зростає ця невисока струнка рослина з невеликими гарними квіточками. *Вероніка струмкова* — багаторічна гола рослина (завишки 15—60 см) з округлим, висхідним, порожнистим, облистненим стеблом та лежачими пагонами, що укорінюються. Листки супротивні, блискучі, темно-зелені, довгасто-овальні або округлі, короткочерешкові, дрібногородчасто-пилчасті. Квітки правильні, з подвійною зрослопелюстковою оцвітиною, зібрані у супротивні пазушні багатоквіткові китиці. Чашечка та віночок 4-роздільні. Пелюстки блідо-голубі, яскраво-сині або темно-фіолетові з синіми жилками. Тичинок дві, маточка одна. Цвіте в квітні — вересні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна коробочка. Серед болотних представників роду вероніка на вологих та заболочених луках більшої частини України зростають вероніка щиткова (*V. scutellata* L.) та вероніка джерельна (*V. anagallis-aquatica* L.), які на відміну від вероніки струмкової мають вузькі ланцетні або лінійні сидячі листки, стебла від гранчастих до майже чотиригранних.

ВІЛЬХА КЛЕЙКА, АБО ЧОРНА
ОЛЬХА КЛЕЙКАЯ, ИЛИ ЧЕРНАЯ
ALNUS GLUTINOSA (L.) GAERTN.

Родина березові

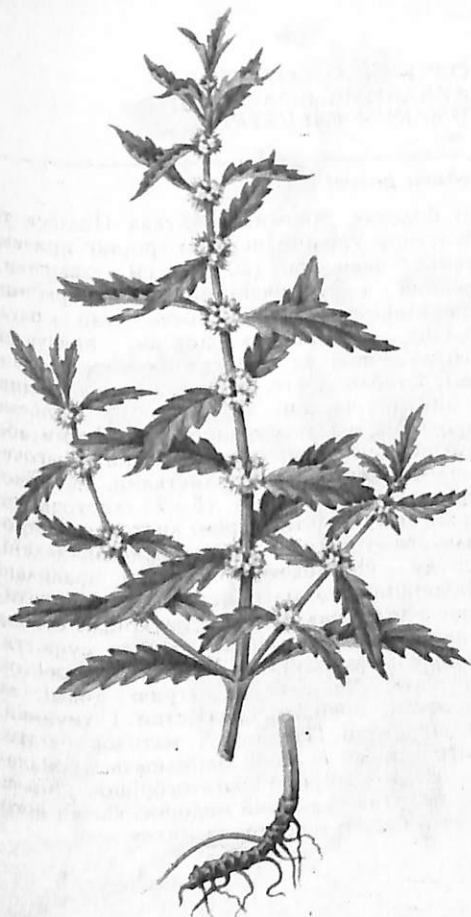
Майже по всій території України, особливо на Подіссі, на лісових болотах, берегах та долинах річок, по знижених місцях з проточною водою зростає вільха клейка, що часто утворює чисті лісові насадження — вільшняки. Вільха — високе (10—30 м заввишки) струнке дерево з темно-сірою тріщинуватою корою та яйцевидною кроною. Листки темно-зелені, голі, блискучі, чергові, обернено-яйцевидні або округлі, черешкові, зубчасті по краю. Молоді листки, як і бруньки, клейкі. Квітки одностатеві, дрібні, невиразні, зібрані в тичинкові та маточкові сережки, що розташовані на одній рослині. Тичинкові сережки довгі, пониклі, темно-коричневі містяться на кінцях пагонів; маточкові — короткі, зелені. Цвіте у квітні — травні до появи листків, запилюється вітром. Плоди — чорно-бурі горішки, містяться в так званих шишечках, що утворюються з маточкових сережок після запилення. Вільха має легку, міцну, стійку проти гниття деревину. Кора разом з шишечками застосовується для виготовлення лікувальних препаратів. Вільха широко використовується для закріплення берегів водойм та озеленення знижених вогких місць.

ВОВКОНІГ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ЗЮЗНИК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
LYCOPUS EUROPAEUS L.

Родина губоцвіті

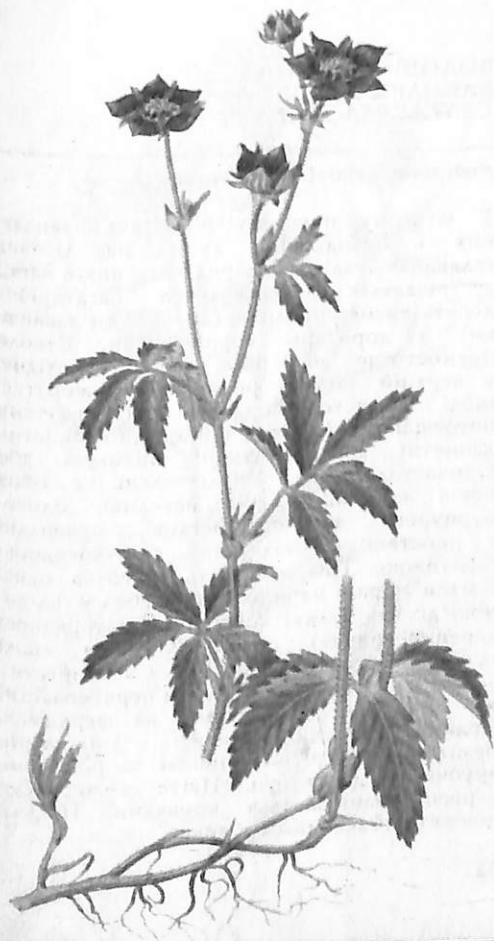
Майже по всій Україні на болотах, вогких луках, по берегах водойм, у вільшняках зростає ця досить декоративна рослина з густими кільцями невеликих білих квіток. *Вовконіг європейський* — багаторічна гола або короткоопушена, кореневищна рослина (60—120 см заввишки). Стебло пряmostояче, борозенчасте, чотиригранне, облистнене. Листки супротивні, довгасто-ланцетні, короткочерешкові; нижні — біля основи перистороздільні. Квітки дрібні, з подвійною зрослопелюстковою оцвітиною, дзвоникомовидною п'ятизубчастою чашечкою та чотирилопатею, білим з червоними плямами, майже правильним дзвоникуватим віночком, що тільки трохи довший від чашечки. Тичинок чотири, дві з яких нерозвинені, маточка одна. Квітки зібрані в багатоквіткові густі, віддалені один від одного кільця, що розташовані в пазухах стеблових листків. Цвіте в липні — вересні, запилюється комахами. Плід — дрібний горішок. Рослина лікарська та фарбувальна. Поряд з вовконогом європейським нерідко зростає інший вид — в. високий (*L. exaltatus L.*), що на відміну від попереднього виду має всі листки перистороздільні та біло-лілові квітки.

ВОВЧЕ ТІЛО БОЛОТНЕ
САБЕЛЬНИК БОЛОТНИЙ
COMARUM PALUSTRE L.

Родина розові

По болотах, болотистих луках Полісся та Лісостепу України нерідко зростає приземкувата, невисока (20–70 см заввишки) рослина з незвичайним темно-червоним забарвленням квіток. *Вовче тіло* — багаторічна рослина з довгим, повзучим, розгалуженим та здерев'янілим кореневищем. Стебло довге, розгалужене, висхідне, в нижній частині голе, вгорі — опушене короткими відстовбурченими простими або залозистими волосками. Листки довгочерешкові, чергові з прилистками, непарноперисті, звичайно з 5–7 листочками, верхні — трійчасті. Окремі листочки гостропилчасто-зубчасті, зверху темно-зелені, зісподу — сіроповстисті. Квітки правильні з подвійною роздільнопелюстковою оцвітинею, з підчашею, зібрані на кінцях стебла у дво-п'ятиквіткове щитковидне суцвіття. Листочків чашолистків, підчаші і пелюсток по п'ять. Чашолистки втричі довші за пелюстки, вони, як пелюстки і тичинки, темно-червоні. Тичинок і маточок багато. Цвіте в травні — липні, запилюється комахами. Плід — збірний багатогорішок. *Вовче тіло болотне* — добрий медонос, квітки його містять багато нектару та пилку.

ВОЛОШКА ЛУЧНА
ВАСИЛЕК ЛУГОВОЙ
CENTAUREA JACEA L.

Родина айстрові (складноцвіті)

У літньому пишному різотрав'ї заплавлених і суходільних луків, на лісових галявинах, узліссях, серед чагарників часто зустрічається *волошка лучна* — багаторічна досить висока рослина (30—100 см заввишки) з коротким кореневищем. Стебло пряmostояче або біля основи висхідне, у верхній частині розгалужене, жорстке, іноді повстисте, облиственне, під суцвіттями потовщене. Листки яйцевидно-ланцетні, ланцетні або еліптичні, цілокраї або виїмчатоопатеві, світло-зелені, з обох боків жорсткі. Квітки невеликі, лілово-пурпурові, зрослопелюсткові, правильні з простою п'ятичленною віночковидною оцвітиною. Тичинок п'ять, маточка одна. Квітки зібрані на верхівках стебел у поодинокі досить великі кошики з багаторядною черепицевидною обгорткою біля своєї основи. Обгортка складається з шкірястих зелених листочків з опуклими перетинчастими великими придатками на верхівках. Крайові квітки кошиків — ліквидні, безплідні, внутрішні — менші за розміром, трубчасті, двостатеві. Цвіте у червні — вересні, запилюється комахами. Плід — довгасто-яйцевидна сім'янка.

В'ЯЗІЛЬ БАРВИСТИЙ
ВЯЗЕЛЬ ПЕСТРЫЙ
CORONILLA VARIA L.

Родина бобові

На луках, лучних степах, галявинах поліської та лісостепової зони України поодинокі або окремими барвистими плямами зустрічається ця напрочуд гарна рослина з біло-рожевими гірляндами своїх суцвіть. *В'язіль барвистий* (1) — багаторічна гола або щетинисто-волосиста рослина (30—100 см заввишки) з повзучим товстим кореневищем і численними лежачими висхідними або чіпкими стеблами. Листки зелені непарноперисті, з 5—12 пар овальних або довгастих листочків. Квітки неправильні, роздільнопелюсткові, з подвійною оцвітиною, зібрані по 10—20 у пазушні напівкулясті, зонтиковидні суцвіття. Чашечка короткодзвоникovidна, майже двогуба, п'ятизубчаста, віночок метеликовий, рожево-білий або фіолетовий. Тичинок десять, маточка одна. Цвіте у липні — серпні, запилюється комахами. Плід — біб. Лікарська рослина. Часто поряд з в'язілем барвистим зростає *ядвенець український* (2) (*Lotus ucrainicus* Klok.), що на відміну від нього має пальчасті листки та жовті квітки, зібрані у двовосьмиквіткові головчасті зонтиковидні суцвіття. Рослина медоносна та кормова.

ГАДЮЧНИК ОГОЛЕНИЙ
ЛАБАЗНИК ОБНАЖЕННИЙ
FILIPENDULA DENUDATA FRITSCH.

Родина розові

На вологих заболочених луках, по берегах водойм, у вільшняках, заплавних дібровах України часто зростає ця гарна, яскрава рослина. *Гадючник оголений* — багаторічна, висока (60—150 см заввишки) рослина з товстим повзучим, дерев'янистим кореневищем та прямостоячим, розгалуженим, ребристим, голим, слабооблистним стеблом. Листки переривчато-перисті з великою 3—5-роздільною кінцевою часткою та 2—5 парами бокових. Зверху листки голі, зелені, знизу — з густим, тонким, сіробілопівстистим опушенням. Квітки дрібні, білуваті, духмяні, зібрані у верхівкове волотевидне суцвіття. Вони правильні, з роздільнопелюстковою, п'ятичленною оцвітиною. Тичинок і маточок багато. Цвіте в червні — липні, запилюється комахами. Плід — складна лисянка. Рослина лікарська, медоносна, дубильна та харчова. Завдяки значній кількості нектару й пилку, бджоли охоче відвідують його квітки. У науковій медицині, ветеринарії та гомеопатії застосовуються препарати з коренів гадючника, а молоді листки та пагони використовуються для виготовлення вітамінних салатів.

ГЕРАНЬ ЛУЧНА
ГЕРАНЬ ЛУГОВАЯ
GERANIUM PRATENSE L.

Родина геранієві

У лісових та лісостепових районах України, у травостоях вологих, заболочених луків, серед чагарників нерідко зростає ця декоративна рослина з чималими гарними синьо-фіолетовими квітками. *Герань лучна* — багаторічна опушена рослина з коротким кореневищем, яке густо вкрите залишками прилистків торішніх прикореневих листків. Стебло (30—80 см заввишки) щитковидно розгалужене, прямостояче, облиствене. Листки супротивні, в обрисі округло-нирковидні; верхні — 3-, середні — 5-, а прикореневі — 7-глибокороздільні з ромбічними перистонадрізнаними частками. Прикореневих листків багато, вони довгочерешкові, верхні — сидячі. Квітки правильні, з подвійною роздільнопелюстковою оцвіткою, що має п'ятилисті чашечку і віночок. Тичинок десять, маточка одна. Квітки зібрані у верхівкове щитковидне суцвіття. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна коробочка. Нерідко поряд з *геранню лучною*, особливо на болотах, болотистих луках, зростає близький вид — *герань болотна* (*G. palustre L.*), що має пурпурові або світло-червоні квітки. Обидва види медоносні.

ГІРЧАК ПЕРЦЕВИЙ, ВОДЯНИЙ ПЕРЕЦЬ
ГОРЕЦ ПЕРЕЧНЫЙ
POLYGONUM HYDROPIPER L.

Родина гречкові

На вологих луках, по берегах водойм, канав, у вільшнях по всій Україні ця непоказна на вигляд, але цінна лікарська рослина часто утворює значні зарості. *Гірчак перцевий* — однорічна рослина (20—70 см заввишки) із слабо розвинутим стрижневим коренем та прямим, циліндричним, малорозгалуженим, облистненим, червонуватим стеблом. Листки чергові, довгасто-ланцетні, короткочерешкові, хвилясті по краю, біля основи з трубчастою, півчастою піхвою. Квітки дрібні, правильні, двостатеві, білуваті або зеленувато-рожеві, зібрані в рідкі, довгі, переривчасті китиці з пониклими верхівками. Вони мають просту, віночкоподібну 4—5-роздільну оцвітину, рясно вкриту крапчастими залозками. Тичинок шість (вісім), маточка одна. Цвіте в травні, запилюється комахами. Плід — блискучий чорно-коричневий горішок. Препарати з трави гірчака перцевого широко використовуються в медицині.

Часто поряд з гірчаком перцевим зростає близький вид — гірчак почечуйний (*P. persicaria L.*), який відрізняється густими, прямостоячими суцвіттям й листками, що мають з верхнього боку велику буру пляму.

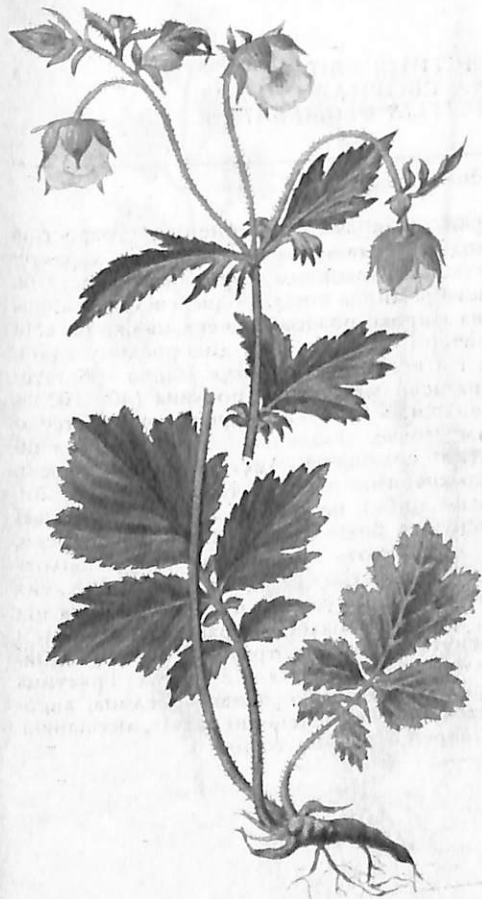

ГРАВИЛАТ РІЧКОВИЙ
ГРАВИЛАТ ПРИБРЕЖНИЙ
GEUM RIVALE L.

Родина розові

Майже на всій території України на вогких та заболочених луках, по берегах річок, у вільшняках зростає ця рослина з напроцуд гарними дзвоникovidними квітками. *Гравілат річковий* має міцне, потовщене кореневище, від якого відходять опушені, звичайно темно-червоні прямостоячі стебла (25—70 см заввишки). Листки переважно прикореневі, ліроподібно-перистороздільні з великою ниркоподібною верхівковою часткою. Стеблові листки чергові, 3-роздільні з невеликими прилистками, як і прикореневі — притиснутоволосяні. Квітки чималі, правильні з подвійною п'ятичленною оцвітиною, блідожовті з оранжево-червоними жилками, розташовані по одному — п'ять на верхівці стебла. Тичинок і маточок багато. Цвіте в травні — червні, запилюється комахами. Плід — збірна горішковидна сім'янка, з довгим гачковидним носиком на верхівці. Рослина медоносна й харчова.

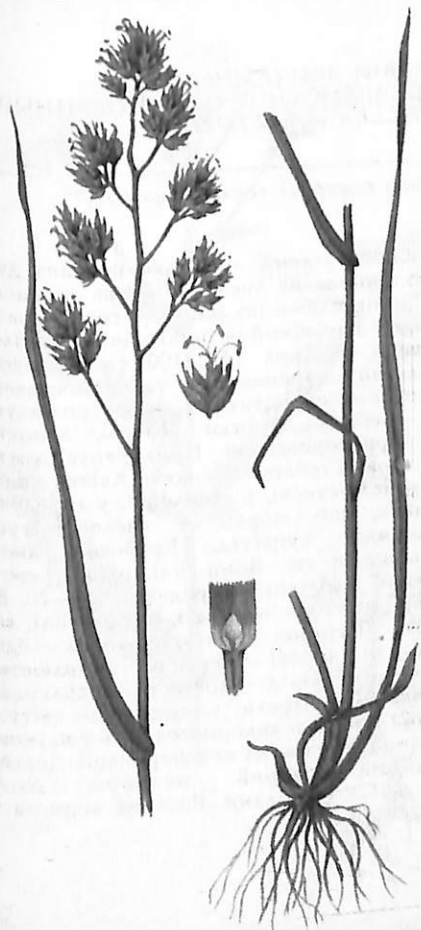
Серед чагарників, на засмічених місцях розповсюджений інший вид гравілату — гравілат міський (*G. urbanum* L.), що відрізняється від г. річкового насамперед жовтими, невеликими квітками.

ГРЯСТИЦЯ ЗБІРНА
ЕЖА СБОРНАЯ
DACTYLIS GLOMERATA L.

Родина злакові

Серед злакових компонентів травостоїв суходільних та заплавних луків, що характеризуються високими кормовими якостями, грястиця збірна посідає одне з чільних місць. Вона широко розповсюджена майже по всій території України як в дикорослому стані, так і в культурі. *Грястиця збірна* — багаторічна нещільно куцтова рослина (30—100 см заввишки) з коротким кореневищем. Стебло прямостояче, гладеньке, голе, у нижній частині сплюснене. Листки лінійні, плоскі, з замкненими піхвами та довгим язичком. Квітки дрібні, непомітні, зібрані в маленькі стиснуті з боків дво-п'ятиквіткові колоски, що утворюють однобічну густу волоть з довгими гілочками, на кінцях яких вони скупчені густими пучками. Волоть під час цвітіння розлога, пірамідальна, згодом стиснута. Цвіте в травні — серпні, запилюється вітром. Плід — зернівка. Грястиця збірна важлива декоративна рослина, використовується в озелененні парків, лісопарків, у створенні газонів тощо.

ДЕРЕВІЙ ЗВИЧАЙНИЙ
ТЯСЯЧЕЛИСТНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
ACHILLEA MILLEFOLIUM L.

Родина айстрові (складноцвіті)

Ця широковідома лікарська рослина дуже часто зростає на луках, узліссях, галявинах, біля доріг майже по всій території України. *Деревій звичайний* — багаторічна розсіяноопущена рослина (40—100 см заввишки) з повзучим кореневищем та прямостоячим, ребристим, облистненим, вгорі розгалуженим стеблом. Листки чергові, ланцетні, 2—3-перисторозсічені. Прикореневі листки черешкові, стеблові — сидячі. Квітки дрібні, зрослопелюсткові, п'ятичленні, у невеликих кошиках, що зібрані в численні густі, щитковидні суцвіття. Крайових квіток у кошиках п'ять. Вони білі, рідше рожеві, язичкові, маточкові. Середніх — 14—20. Вони трубчасто-дзвоникуваті, брудно-білі, двостатеві. Тичинок — п'ять, маточка — одна. Цвіте у червні — вересні, запилюється комахами. Плід — довгаста, сплюснена сім'янка. Препарати з надземної квітучої частини рослини використовують у науковій медицині, гомеопатії та ветеринарії. Деревій звичайний — добрий медонос, охоче відвідується бджолами. Рослина кормова та інсектицидна.

ДЗВІНЕЦЬ МАЛИЙ
ПОГРЕМОК МАЛЫЙ
RHINANTHUS MINOR L.

Родина ранникові

Ця напівпаразитна, досить декоративна рослина з чималими бурувато-жовтими квітками досить часто зростає на луках, по берегах водойм, узліссях майже по всій Україні. *Дзвінець малий* — однорічна невисока (10—50 см заввишки) рослина з простим або трохи розгалуженим, голим, облистненим стеблом. Листки супротивні, ланцетовидні, городчасто-пилчасті. Квітки неправильні, з подвійною оцвітиною, зібрані у верхівковій колосовидній суцвітті. Чашечка чотиризубчаста, при плодах пухирчасто здута, гола. Віночок двогубий з верхньою шоломовидною та нижньою плоскою губою. Тичинок чотири, маточка одна. Цвіте у травні — червні, запилюється комахами. Плід — округла, багатонасінна, сплюснута з боків коробочка.

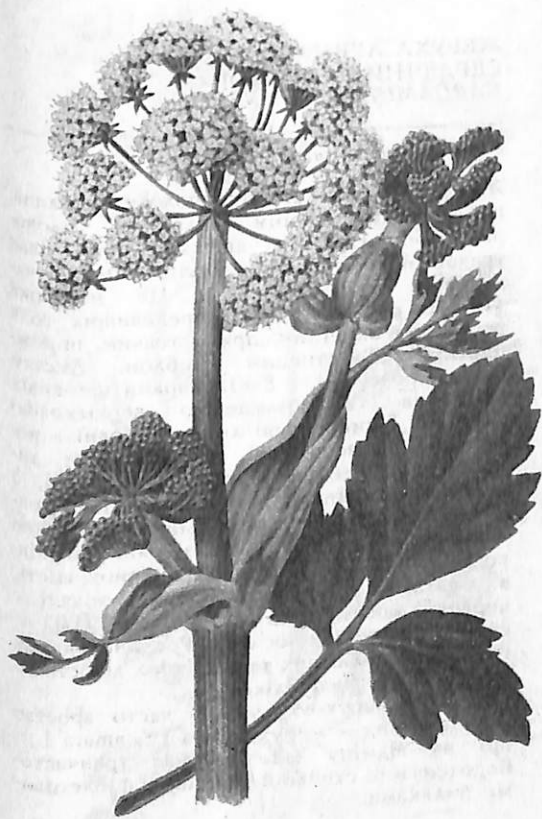
На території України поряд із дзвінцем малим часто зростає інший вид — дзвінець весняний (*R. vernalis* Schischk. et Serg.), що відрізняється ланцетними, гребінчасто-зубчастими листками та світло-жовтими квітками. Дзвінці — рослини отруйні, тварини їх майже не поїдають.

ДЯГЕЛЬ ЛІКАРСЬКИЙ
ДЯГИЛЬ ЛЕКАРСТВЕННЫЙ
ARCHANGELICA OFFICINALIS
HOFFM.

Родина зонтичні

На болотах, лісових луках, по берегах річок, у вільшняках переважно у лісових та лісостепових районах України нерідко зростає ця висока рослина з дуже великими листками та начебто шапками численних дрібних зеленувато-білих квіток. *Дягель* — дворічна рослина з високим (1—2 м заввишки), товстим, порожнистим, округлим, гіллястим, облистненим, вгорі червонуватим стеблом. Листки (до 80 см завдовжки) чергові, зверху яскраво-зелені, зісподу — сіруваті, тонкі, м'які, з великими здутими піхвами, 2—3-перисторозсічені, з великими яйцевидними, лопатовими, гострозубчастими листочками. Верхні листки сидячі; прикореневі — довгочерешкові. Квітки дрібні, правильні, з малопомітною чашечкою, п'ятичленим, роздільно-пелюстковим віночком, п'ятьма тичинками та однією маточкою. Зібрані вони у складні зонтики, що складаються з численних простих зонтичків. Цвіте у червні — серпні, запилюється комахами. Плід — овальна, ребриста, сплюснена з боків сім'янка. Рослина — добрий медонос.

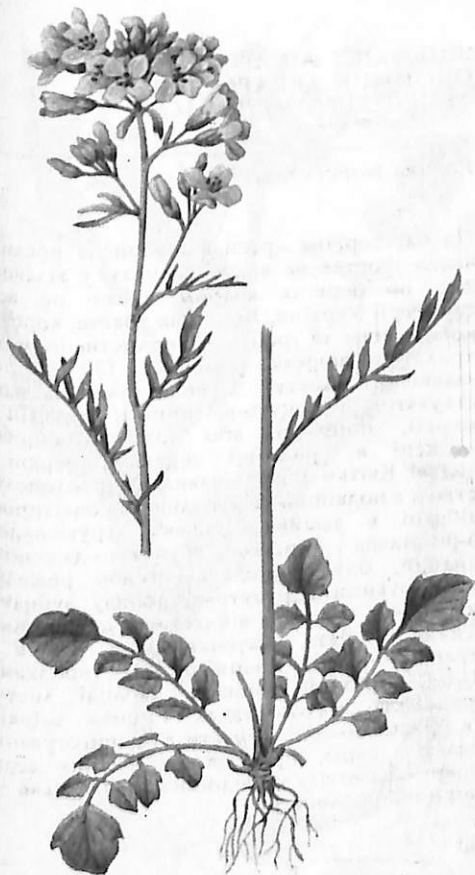

ЖЕРУХА ЛУЧНА
СЕРДЕЧНИК ЛУГОВОЙ
CARDAMINE PRATENSIS L.

Родина хрестоцвіті (капустяні)

Жеруха лучна — струнка болотна рослина, що навесні своїми великими лілово-рожевими гарними квітками прикрашає травостої заболочених луків, вологих чагарників та вільшників. Це невисока (15—30 см заввишки) кореневищна гола рослина з округлим, прямостоячим, порожнистим, облистненим стеблом. Листки перисторозсічені, з 8—12 парами цілокраїх листочків та збільшеною верхівковою часткою. Прикореневі листки зібрані в розетку, довгочерешкові, з округлими листочками. Стеблові — короткочерешкові, з довгасто-лінійними листочками. Квітки правильні, з подвійною, роздільнопелюстковою чотиричленною оцвітиною, зібрані у верхівкові китиці. Маточка одна, тичинок шість, з жовтими пиляками. Цвіте у травні — червні, запилюється комахами. Плід — стручок з товстим носиком. Рослина зростає переважно в лісових та північних лісостепових районах республіки.

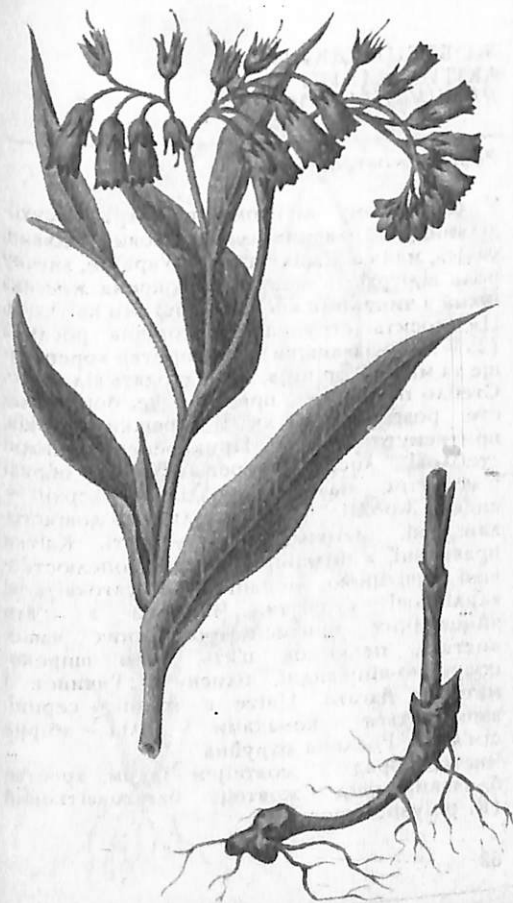
Поряд з жерухою лучною часто зростає близький вид — жеруха гірка (*C. amara* L.), що на відміну від неї має гранчасто-борозенчасте стебло й тичинки з фіолетовими пиляками.

ЖИВОКИСТ ЛІКАРСЬКИЙ
ОКОПНИК ЛЕКАРСТВЕННЫЙ
SYMPHYTUM OFFICINALE L.

Родина шорстколисті

Ця багаторічна красива і корисна рослина часто зростає на вологих луках, у вільшнях, по берегах водойм майже по всій території України. Вона має товсте, коротке кореневище та гранчасте, облистнене, угорі крилате, шорстке стебло (30–90 см заввишки). Листки чергові, цілокраї, жорсткувато-притиснуто-щетинисті; нижні — великі, яйцевидні або довгасто-ланцетні, звужені в крилатий черешок; верхні — сидячі. Квітки майже правильні, зрослопелюсткові з подвійною п'ятичленною оцвітиною, зібрані в завійки. Чашечка грушовидна, 5-роздільна. Віночок трубчасто-дзвоникovidний, брудно-фіолетовий або рожевий з короткими відігнутими донизу зубцями, у зіві — з темними вийчастими придатками. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте в травні — червні, запилюється комахами. Плід — дрібний горішок. Молоді листки живокісту мають запах і смак огірків; їх можна використовувати для приготування салатів, супів, приправ до м'ясних страв тощо. *Живокіст* — медоносна, лікарська та кормова рослина.

ЖОВТЕЦЬ ІДКИЙ
ЛЮТИК ЕДКИЙ
RANUNCULUS ACRIS L.

Родина жовтецеві

У барвистому літньому різнотрав'ї суходільних і заплавних луків, лісових галявин, узлісь, майже у всіх районах України, значну роль відіграють жовтеці і, зокрема *жовтець ідкий* з чималими яскраво-жовтими квітками. Ця досить струнка, багаторічна рослина (25—75 см заввишки) має коротке кореневище та мичку корінців, що відходять від нього. Стебло поодиноке, пряmostояче, борозенчасте, розгалужене, як і черешки листків, притиснуто опушене. Прикореневі та нижні стеблові листки черешкові, в обрисі п'ятикутні, пальчато-роздільні, верхні — сидячі, 3-роздільні. Частки листків довгасто-ланцетні, цілокраї або зубчасті. Квітки правильні, з подвійною роздільнопелюстковою оцвітиною, зібрані у небагатоквіткові верхівкові суцвіття. Чашечки з п'яти яйцевидних притиснуто-опушених чашолистків; пелюсток п'ять, вони широко-обернено-яйцевидні, блискучі. Тичинок і маточок багато. Цвіте в травні — серпні, запилюється комахами. Плід — збірна сім'янка. Рослина отруйна. Часто поряд з жовтецем ідким зростає близький вид — жовтець багатоквітковий (*R. polyanthemos L.*).

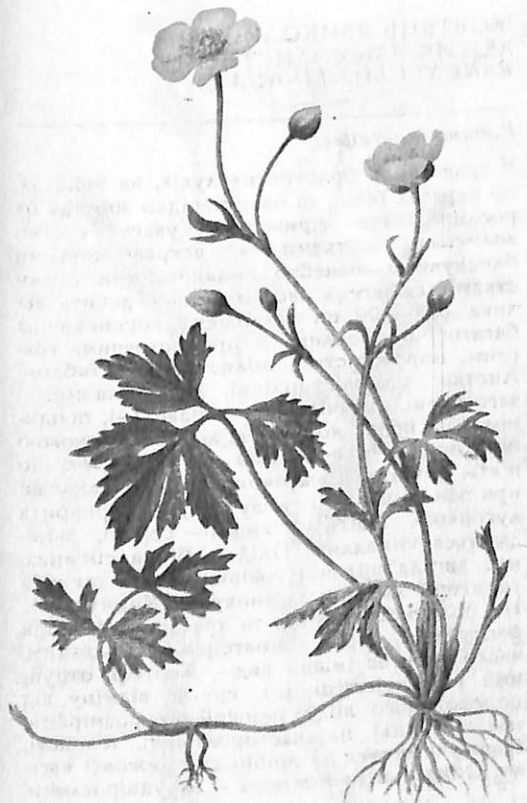

ЖОВТЕЦЬ ПОВЗУЧИЙ
ЛЮТИК ПОЛЗУЧИЙ
RANUNCULUS REPENS L.

Родина жовтецеві

На вологих і заболочених луках, по краю боліт, у вільшнях по всій Україні зростає, часто чималими групами, *жовтець повзучий*. Це багаторічна (15–75 см заввишки) кореневищна рослина з висхідним, розгалуженим стеблом, довгими, лежачими, вкорінливими пагонами біля основи. Листки чергові, трійчасті або 2–3-розсічені; їх сегменти 3-роздільні, середній – з маленьким черешком. Прикореневі і середні листки черешкові, верхівкові – дрібніші, майже сидячі. Квітки чималі, на довгих квітконіжках, правильні, поодинокі, роздільнопелюсткові, з подвійною оцвітиною. Чашечка з п'яти яйцевидних, відхилених чашолистків. Віночок з п'яти золотисто-жовтих, блискучих пелюсток. Тичинок та маточок багато. Цвіте у червні – серпні, запилюється комахами. Плоди – дрібні сім'янки, що зібрані в кулясті, невеличкі голівки. Рослина у свіжому стані отруйна, тваринами не поїдається.

Поряд з жовтцем повзучим на заболочених луках та болотах республіки зростає інший вид – жовтець вогнистий (*R. flammula L.*), що має цілісні довгасто-яйцевидні або ланцетні листки та невеличкі квітки.

ЖОВТЕЦЬ ЯЗИКОЛИСТИЙ
ЛЮТИК ЯЗИКОЛИСТНЫЙ
RANUNCULUS LINGUA L.

Родина жовтецеви

У травостоях болотистих луків, на болотах, по берегах річок та озер нерідко зростає ця рослина, що привертає увагу своїми великими квітками з яскраво-жовтими блискучими, начебто полакованими пелюстками. *Жовтець язиколістий* — досить велика (50—100 см заввишки) кореневищна багаторічна рослина з прямостоячим, товстим, порожнистим, облистненим стеблом. Листки чергові, цілісні, вузько-ланцетні, загострені, сидячі. Квітки правильні, поодинокі, з подвійною роздільнопелюстковою оцвітиною. Чашолистків та пелюсток по п'ять, тичинок і маточок багато. Пелюстки при основі мають медову ямку, що прикрита лусочкою. Цвіте у липні — серпні, запилюється комахами. Плід — збірна сім'янка, має вигляд щільної голівки. Ростає по всій території України за винятком Криму.

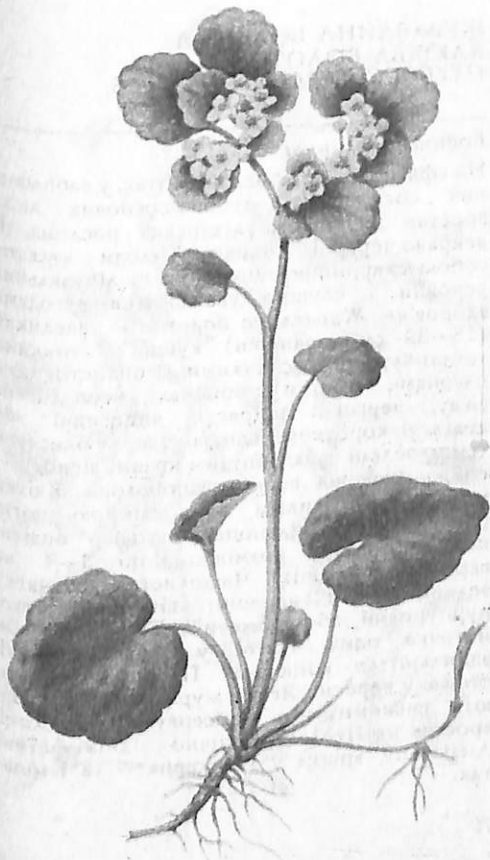
На болотистих луках та трав'яних болотах республіки, поряд з жовтецем язиколістим, часто зростає інший вид — жовтець отруйний (*R. sceleratus L.*), що на відміну від попереднього виду менший за розмірами, має невеликі пальчатороздільні, м'ясисті, блискучі листки та дрібні світло-жовті квітки. Обидва види жовтеців — отруйні рослини.

ЖОВТЯНИЦЯ ЧЕРГОВОЛИСТА
СЕЛЕЗОНОЧНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
CHRYSOSPLENUM ALTERNIFOLIUM L.

Родина ломокаменеві

Рано навесні, тільки розтане сніг, у вологих листяних лісах, вільшняках, по берегах струмків, канав зацвітає ця тендітна невелика рослина. Зростаючи чималими групами, вона часто утворює своєрідні зелено-жовті барвисті плями. *Жовтяниця черговоліста* має тонке, повзуче кореневище та соковите гранчасте стебло (5–15 см заввишки) з 1–3 черговими листками. Прикореневі листки зібрані розеткою, вони довгочерешкові, округло-нирковидні, із зарубчастим краєм, як і стебло, розсіяно волосисті. Квітки правильні, дрібні, невідрізані, з простою оцвітиную. Вони не мають пелюсток, а лише 4-роздільну чашечку. Тичинок вісім, маточка одна. Квітки з короткими квітконіжками, зібрані у верхівкові плоскі зонтиковидні суцвіття, оточені яскравими, як чашолистки, жовто-зеленими листками. Ці листки виконують роль пелюсток, приваблюючи комах. Цвіте у квітні – травні. Запилюється бджолами, мухами, жуками, навіть слимаками. Плід – коробочка, що розкривається двома стулками. Рослина декоративна. Зростає у лісових та лісостепових районах України.

ЖУРАВЛИНА БОЛОТНА
КЛЮКВА БОЛОТНАЯ
OXYCOCCUS PALUSTRIS PERS.

Родина брусничні

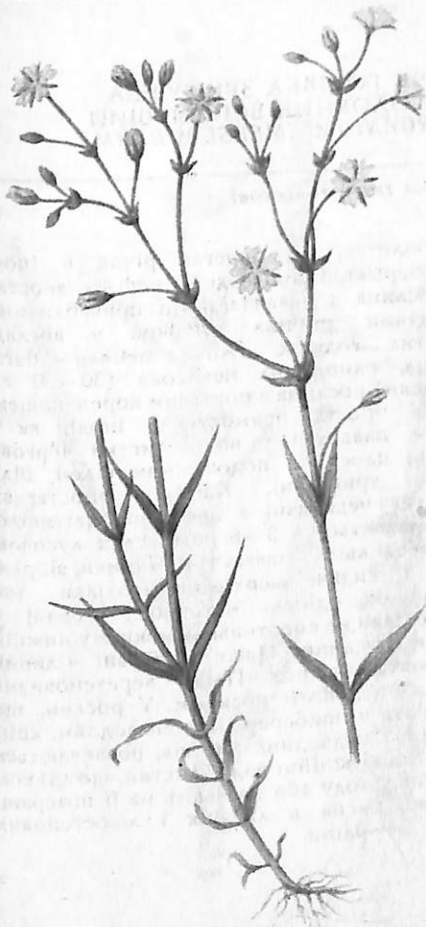
На сфагнових торфових болотах, у заболочених соснових і дубово-соснових лісах зростає ця чудова лікарська рослина. Її яскраво-червоні соковиті плоди являють собою скарбницю поживних та лікувальних речовин і слушно вважаються «ягодами здоров'я». *Журавлина болотна* — невеликий (15—30 см заввишки) кущик з тонкими темно-бурими, сланкими, облистненими пагонами. Листки дрібненькі, неопадні на зиму, чергові, шкірясті, яйцевидні або довгасті, короткочерешкові; зверху блискучі, темно-зелені із загорнутим краєм; зісподу — майже білі від воскової поволоки. Квітки маленькі, правильні з подвійною чотиричленною роздільнопелюстковою оцвітиною; пониклі, розміщені по 1—4 на верхівках пагонів. Чашолистки спочатку зелені, потім червоні; віночок світло-пурпуровий або рожевий. Тичинок вісім, маточка одна. Цвіте у травні — червні, запилюється комахами. Плід — ягода, досягає у вересні. Ягоди журавлини споживають свіжими або консервують. Рослина зростає на Поліссі, північно-східній частині Лісостепу, зрідка у Прикарпатті та Карпатах.

ЗІРОЧНИК ЗЛАКОВИДНИЙ
ЗВЕЗДЧАТКА ЗЛАЧНАЯ
STELLARIA GRAMINEA L.

Родина гвоздичні

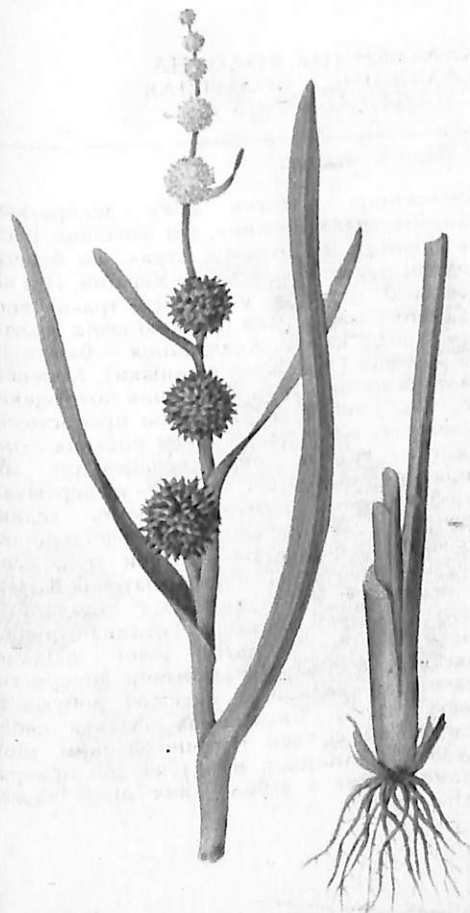
На заболочених луках, лучних степах, галявинах, узліссях звичайно зростає ця ніжна, невисока рослина, що своїми маленькими білими квітками, наче розкиданими зірочками, прикрашає травостої. *Зірочник злаковидний* — багаторічна зелена рослина з повзучим кореневищем. Стебло (10—50 см заввишки) тонке, голе, лежаче або висхідне, розгалужене, чотиригранне, з укорінливими пазушними пагонами. Листки супротивні, вузьколанцетні або лінійні, сидячі. Квітки дрібні, правильні з подвійною п'ятичленною, роздільнопелюстковою оцвітиною. Чашолистки ланцетні, голі. Пелюстки звичайно такої самої довжини, як чашолистки або трохи довші за них, розділені до основи. Тичинок десять, маточка одна, з трьома стовпчиками. Квітки зібрані у верхівкові, дуже розлогі волотевидні суцвіття. Цвіте у травні — липні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна коробочка. Рослина розповсюджена майже по всій території України.

ІЖАЧА ГОЛІВКА ЗРИНУВША
ЕЖЕГОЛОВНИК ВСПЛЫВШИЙ
SPARGANIUM EMERSUM REHM.

Родина іжачоголівкові

На болотах, по берегах річок й іноді у прибережній зоні водойм нерідко зростає ця рослина з незвичайними привабливими суцвіттями дрібних квіточок у вигляді кулястих голівок. *Іжача голівка* — багаторічна, однодомна невисока (30—50 см заввишки) рослина з повзучим кореневищем. Стебла прості, прямостоячі, іноді, як і листки, плаваючі у воді. Листки чергові, лінійні, плоскі, з подовженим кілем, біля основи тригранні. Квітки одностатеві, маленькі, невиразні з простою оцвітиною, що складається з 3—6 плівчастих лусочок. Тичинкові квітки мають три тичинки, зібрані у 3—9 сидячі верхівкові голівки; маточкові — з однією маточкою, зібрані у 2—6 голівки на коротеньких ніжках у нижній частині рослини. Цвіте в червні — липні, запилюється вітром. Плід — веретеновидна кістянка з довгим носиком. У рослин, що зростають у прибережній зоні водойм, крім звичайних надводних листків, розвиваються також тонкі лінійні водні листки, що цілком занурені у воду або плавають на її поверхні. Розповсюджена в лісових і лісостепових районах України.

КАЛЮЖНИЦЯ БОЛОТНА
КАЛУЖНИЦЯ БОЛОТНАЯ
CALTHA PALUSTRIS L.

Родина жовтецеві

Калюжниця болотна дуже декоративна ранньовесняна рослина, що звичайно росте на болотах, болотистих луках, по берегах водойм майже у всіх зонах України. Під час масового цвітіння у квітні — травні вона начебто розливається повінню своїх золотисто-жовтих квіток. *Калюжниця* — багаторічна рослина (10—40 см заввишки). Коренева система мичкувата, з численних потовщених коренів. Стебло висхідне або прямостояче, голузисте, м'ясисте, як і вся рослина, голе. Листки великі, округлосерцевидні або ниркоподібні, чергові; нижні — на черешках, верхні — сидячі. Квітки досить великі, правильні, з простою віночкоподібною оцвітиною, складеною з п'яти золотисто-жовтих листочків. Тичинок і маточок багато. Запилюється комахами. Плід складний — з 5—12 плодиків-листянок. Рослина отруйна, проте в сіні втрачає свої шкідливі властивості. Листки калюжниці використовуються в медицині, з квіток добувають жовту фарбу. Калюжниця завдяки своїм золотистим квіткам і темно-зеленим, ніби лакованим, листкам, придатна для прикрашання вогких і заболочених місць парків і лісопарків.

КИЗЛЯК КИТИЦЕЦВІТИЙ
НАУМБУРГИЯ КИСТЕЦВЕТНАЯ
NAUMBURGIA THYRSIFLORA
(L.) REICHENB.

Родина первоцвіті

На болотах, вогких луках, по берегах річок зростає ця рослина із своєрідними овально-кулястими суцвіттями з дрібненьких золотисто-жовтих квіток. *Кизляк* — багаторічна невисока (30—60 см заввишки) рослина з повзучим кореневищем та довгими підземними пагонами. Стебло пряmostояче, голе, облистнене. Листки супротивні, вузьколанцетні, стеблообгортні, з нижнього боку — волохатоопушені, зверху, як і стебло, з темними крапками; нижні — дрібні, лусковидні. Квітки правильні, з подвійною зрослопелюстковою оцвітинею, зібрані у густі пазушні китиці, коротші за покривні листки. Чашечка з 6—7 (5) лінійних листочків. Пелюстки віночка майже до основи 6—7-роздільні з червонуватими крапками, з лінійними тупими частками і зубчиками між ними. Тичинок стільки, скільки й часток віночка, маточка одна. Цвіте в травні — липні, запилюється комахами. Плід — коробочка, що розкривається п'ятьма стулками. Рослина тваринами не поїдається як в свіжому стані, так і в сіні. Зростає на Поліссі та у Лісостепу України.

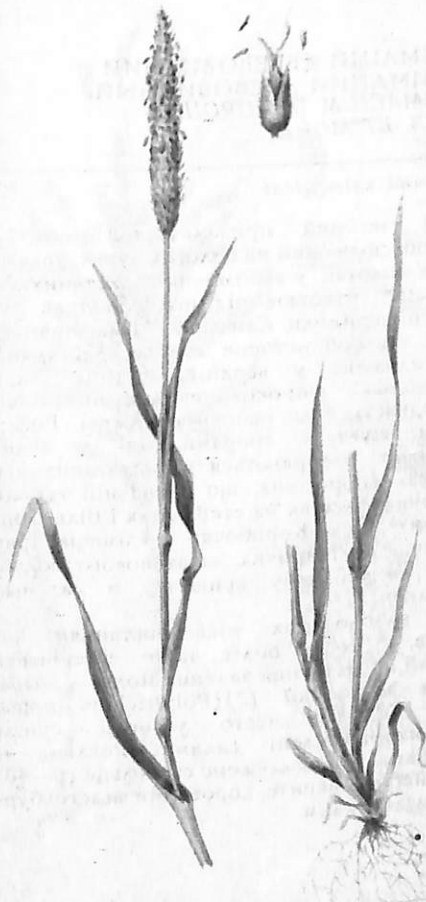

КИТНИК ЛУЧНИЙ
ЛИСОХВОСТ ЛУГОВОЙ
ALOPECURUS PRATENSIS L.

Родина злакові

У травостоях вогких заплавних і суходільних луків, по краях боліт, у вільшняках звичайно зростає цей злак, що належить до рослин з дуже високими кормовими якостями. *Китник лучний* — багаторічна кореневищна рослина, утворює нещільні дернини. Стебло прямостояче, гладеньке, досить високе (30—120 см заввишки), облистнене. Листки плоскі, зісподу голі, зверху і по краях шорсткі, з відкритими піхвами і коротким язичком. Суцвіття — густа, циліндрична, довга, бархатиста, м'яка, колосовидна волоть. Колоски одноквіткові, еліптичні, білуваті або фіолетові з остюком, що майже вдвічі довший від колоска. Цвіте в травні — червні, запилюється вітром. Плід — зернівка.

На болотистих луках, берегах водойм досить часто зростає інший вид китника — китник колінчастий (*A. geniculatus L.*). На відміну від китника лучного ця рослина — однорічна, з тендітним колінчато-зігнутим стеблом, голубуватими листками та коротким вузьким суцвіттям. Рослина кормова, охоче поїдається тваринами. Обидва види розповсюджені майже по всій території України.

КЛІМАЦІЙ ДЕРЕВОВИДНИЙ
КЛІМАЦІЙ ДРЕВОВИДНИЙ
CLIMACIUM DENDROIDES
WEB. ET MOHR.

Родина клімацієві

Цей зелений приземкуватий мох, що розповсюджений на вологих луках, трав'янистих болотах, у заболочених листяних лісах України, утворює під пологом трав пухкі зелені дернинки. *Клімацій* (1) має прямостояче, густооблиственне стебло, деревовидно розгалужене у верхній частині. Листки дрібні, широкояйцевидні, поздовжньоскладчасті, біля основи оранжеві. Рослина розмножується спорами, які у великій кількості утворюються в так званих коробочках спорогонів, що в значній кількості розвиваються як на стеблі, так і біля основи бічних гілок. Коробочка у клімація прямостояча, циліндрична, каштанового кольору, має конусовидну кришечку з маленьким носиком.

На заболочених місцезростаннях лісів, луків, берегах боліт часто зустрічається інший представник зелених мохів — *зозулин льон звичайний* (2) (*Polytrichum commune* L.), що часто утворює суцільні оксамитово-зелені килими. Рослина має тендітне, нерозгалужене стебельце (5—40 см заввишки), вкрите короткими відстовбурченими листками.

КОНЮШИНА ЛУЧНА
КЛЕВЕР ЛУГОВОЙ
TRIFOLIUM PRATENSE L.

Родина бобові

Серед лучних трав з високими кормовими якостями, мабуть, одне з перших місць належить *конюшині лучній*, що зростає на суходільних, заплавлених луках, узліссях, а також широко культивується на Україні. Це багаторічна, невисока (20–60 см заввишки) рослина із стрижневим коренем та висхідними розгалуженими пагонами. Стебла облиствені, як і листки, розсіяноопушені. Листки трійчасті, чергові, з прилистками; нижні — довгочерешкові, верхні — на коротких черешках. Листочки широкояйцевидні або видовжені, дрібнозубчасті, з білими плямами. Квітки маленькі, неправильні, метеликового типу, з подвійною, роздільнопелюстковою, п'ятичленною оцвітиною, зібрані у 1–2 верхівкові кулясті або яйцевидні суцвіття — голівки, що оточені верхівковими листками. Тичинок десять, маточка одна. Цвіте в травні — серпні, запилюється комахами. Плід — дрібний нерозкривний біб. Рослина широко використовується на зелений корм, сіно, сінаж. Дуже добрий медонос. Рослина збагачує ґрунт азотними речовинами.

КОРОЛИЦЯ ЗВИЧАЙНА
НИВЯНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
LEUCANTHEMUM VULGARE LAM.

Родина айстрові (складноцвіті)

Серед улюблених польових рослин, що за красу і яскравість великих суцвіть оспівані у віршах і піснях багатьох народів, чільне місце посідає *королиця звичайна* — родоначальниця багатьох широковідомих садових форм роду ромашок. Королиця — багаторічна, гола або кучеряво-жорстоковолосиста, струнка, досить висока (25—100 см заввишки) кореневищна рослина. Стебло поодиноке, борозенчасте, облиственне, прямостояче. Листки чергові, цілісні або надрізано-зубчасті, нижні — зібрані у прикореневі розетки, довгочерешкові, оберненолопатеві; стеблові — сидячі, довгасті. Квітки дрібні, зібрані у великі (20—50 см у діаметрі) поодинокі суцвіття — кошики, що звичайно розташовані на кінцях стебел. Крайові квітки кошиків білі, маточкові, язичкові; середні — жовті, трубчасті, двостатеві. Кошики біля основи мають черепицевидну обгортку з 3—4 рядів листочків. Цвіте в травні — серпні, запилюється комахами. Плід — дрібна сім'янка. Королиця росте на суходільних та заплавних луках, лісових галявинах майже по всій Україні. Рослина декоративна, фарбувальна, харчова.

КОРОНАРІЯ ЗОЗУЛЯЧА,
ЗОЗУЛИН ЦВІТ
КОРОНАРІЯ КУКУШКИНА
CORONARIA FLOS-CUCULI (L.) A. BR.

Родина гвоздичні

У літньому барвистому різнотрав'ї вогих заплавних і суходільних луків, лісових галявин зростає ця струнка рослина з красивими рожевими квітками. *Коронарія* (1) — багаторічна притиснуто-опушена, кореневищна рослина (30—90 см заввишки) з прямостоячим, облистненим стеблом і прикореневою розеткою листків. Прикореневі листки оберненоланцетні або лопатевидні, цілокраї, черешкові; стеблові — супротивні, лінійно-ланцетні, сидячі. Квітки правильні, роздільнопелюсткові, зібрані в пухке щитковидно-волотевидне суцвіття. Чашечка червонувата, зрослолиста п'ятичленна. Пелюсток шість, вони з довгим нігтикком і глибоким 4-роздільним відгіном. Тичинок десять, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна коробочка. Коронарія зростає по всій території України. Рослина декоративна й лікарська.

Часто у травостоях вологих луків зростає *віскарія звичайна* (2) (*Viscaria vulgaris* Bernh.). Вона відрізняється клейким під вузлами стеблом і червоними квітками з майже цілісними пелюстками.

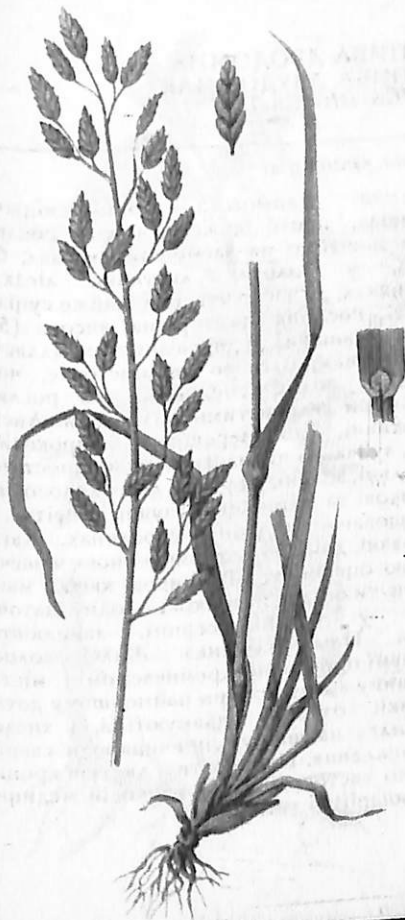
1

2

КОСТРИЦЯ ЛУЧНА
ОВСЯНИЦА ЛУГОВАЯ
FESTUCA PRATENSIS HUDS.

Родина злакові

У травостоях суходільних й особливо заплавних луків, на узліссях, галявинах часто зростає *костриця лучна*, що вважається одним з кращих кормових злаків. Це досить висока (30—100 см заввишки) багаторічна нещільнодерниста рослина з прямостоячим голим, гладким, густооблиственным стеблом. Листки вузьколінійні, плоскі, темно-зелені, з нижнього боку блискучі, по краях та з верхнього боку — шорсткі, біля основи з вушками та коротким язичком. Квітки невиразні в 3—10-квіткових, ланцетних, зелених або з фіолетовим відтінком колосках, що зібрані у верхівкову вузьку, багатокоскову, розлогу під час цвітіння, волоть. Цвіте в травні — липні, запилюється вітром. Плід — зернівка. Костриця лучна — висококалорійна та високоврожайна кормова рослина, що охоче поїдається худобою на пасовищах і в сіні. Вона добре відростає на сіножатях і вигонах. Широко культивується разом з конюшиною та люцерною.

КРОПИВА ДВОДОМНА
КРАПИВА ДВУДОМНАЯ
URTICA DIOICA L.

Родина кропивої

Кропива дводомна — розповсюджена бур'янова, проте дуже корисна рослина. Росте звичайно на засмічених місцях, біля жител, у вологих листяних лісах і вільшнях, де часто утворює майже суцільні зарості. Рослина багаторічна, висока (50—150 см заввишки) із дерев'янистим гіллястим кореневищем. Стебло пряmostояче, чотиригранне, облиствене, як і вся рослина, з жалкими залозистими волосками. Листки супротивні, довгочерешкові, широкояйцевидні, зубчато-пилчасті. Квітки одностатеві, правильні, зелені, зібрані в довгі колосовидні тичинкові та маточкові пазушні суцвіття, що розташовані на різних рослинах. Квітки невиразні, дрібні з чотиричленною, чашечковидною оцвітинуою. Тичинкові квітки мають чотири тичинки, маточкові — одну маточку. Цвіте у червні — серпні, запилюється вітром. Плід — сім'янка. Жалкі волоски кропиви просичені кремнеземом і містять мурашину кислоту. При найменшому дотику верхівки волосків відламуються, і кислота потрапляє на шкіру, спричинюючи свербіж або запалення. Препарати з листків кропиви широко застосовують у науковій медицині, ветеринарії та гомеопатії.

КРУШИНА ЛАМКА
КРУШИНА ЛОМКАЯ
FRANGULA ALNUS MILL.

Родина жостерові

На болотах, вологих луках, у вільшняках, серед кущів майже по всій території України зростає *крушина ламка*. Це великий кущ (1,5—3 м заввишки) або невелике дерево з гладенькою майже чорною корою та тонкими, червоно-коричневими, з білими сочевичками гілками. Листки еліптичні або обернено-яйцевидні, цілокраї, черешкові, супротивні або чергові, з 6—8 добре помітними паралельними бічними жилками. Квітки дрібні, зеленувато-білі, правильні з подвійною п'ятичленною оцвітиною, на довгих квітконіжках, зібрані по 5—7 у пазушні півзонтики. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте у травні — червні, запилюється комахами. Плід — куляста, соковита кістянка, спочатку червона, потім чорна. Плоди охоче поїдаються птахами. Рослина лікарська, медоносна та декоративна. Препарати з кори крушини застосовують у медицині та ветеринарії. Кору використовують для фарбування тканин у жовтий і коричневий колір та для дублення шкір. Квітки крушини багаті на нектар і пилок, мед з них ароматний, прийнятний на смак. У садово-парковому будівництві кущі крушини використовують для створення живоплотів.

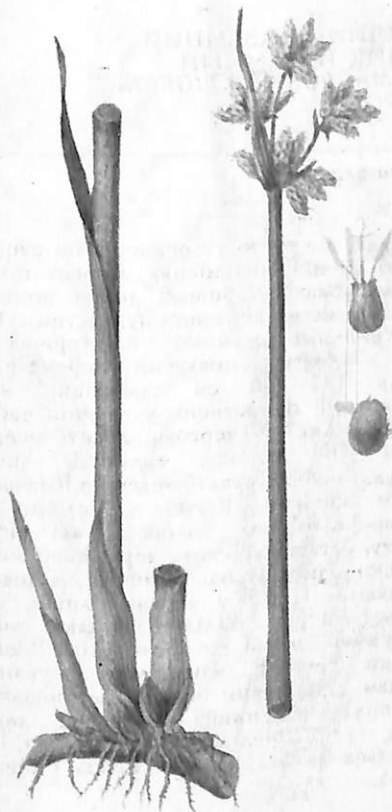

КУГА ОЗЕРНА
СХЕНОПЛЕКТ ОЗЕРНИЙ
SCHOENOPLECTUS LACUSTRIS
(L.) PALLA

Родина осокові

На болотах, по берегах річок, у водоймах по всій Україні ця рослина з високим, товстим, безлистим стеблом часто утворює чималі зарості. *Куга* — багаторічна рослина (1—4 м заввишки) з товстим, повзучим горизонтальним кореневищем. Стебла пряmostоячі, циліндричні, гладенькі, темно-зелені, біля основи з сірими ланцетними піхвами. Квітки невіразні з 5—6 щетинками оцвітини, трьома тичинками та однією маточкою, зібрані у циліндричні, червонувато-бурі колоски, що розташовані по 3—5 на кінцях гілочок волотистого суцвіття. Суцвіття розміщене на верхівці стебла. Цвіте у червні — серпні, запилюється вітром. Плід — тригранний горішок з довгастим носиком. Кореневище куги багате на крохмаль і цукор.

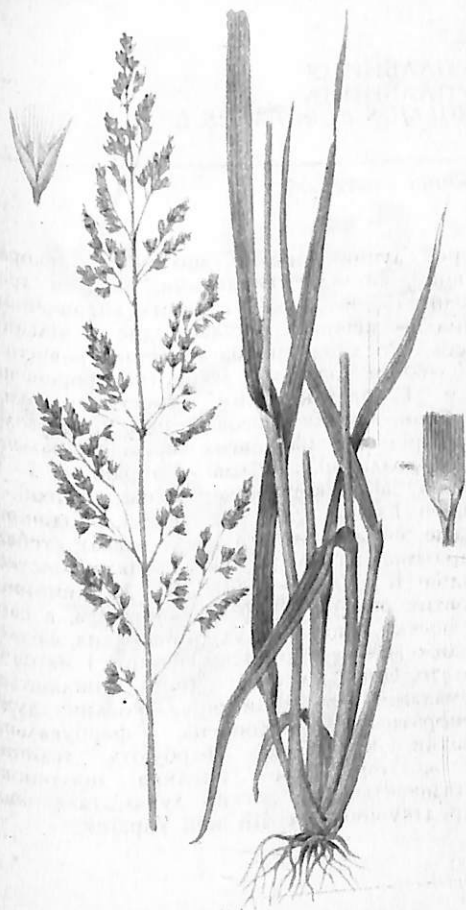
На заболочених місцях, по берегах водойм майже по всій Україні часто зростає комиш лісовий (*Scirpus sylvaticus* L.). Це відносно невелика рослина, з облистненим тригранним стеблом, широколінійними листками та зонтиковидним верхівковим суцвіттям з червонувато-зелених колосків.

КУНИЧНИК НАЗЕМНИЙ
ВЕЙНИК НАЗЕМНЫЙ
CALAMAGROSTIS EPIGEIOS
(L.) ROTH.

Родина злакові

Цей злак, що часто утворює значні суцільні зарості на піщаних місцях, лісових галявинах, вирубках, згарищах, добре помітний завдяки великим виразним пухнастим суцвіттям. *Куничник наземний* — багаторічна рослина з довгим повзучим кореневищем. Стебла (80—150 см заввишки) міцні, прямостоячі, облиственні, у верхній частині шорсткі. Листки чергові, досить широкі, плоскі або вздовж складені, лінійні, голубувато-або сірувато-зелені, з півчастим довгим язичком. Квітки в зелених або рожево-фіолетових колосках, які зібрані у густу, багатокоскову верхівкову волоть. Колоски одноквіткові, ланцетні, з довгими волосками. Цвіте у червні — липні, запилюється вітром. Плід — зернівка, опадає разом з волосками, що її оточують. Рослина, завдяки грубим, жорстким листкам та стеблам, тваринами майже не поїдається. Куничник наземний — плетивна, декоративна та фітомеліоративна рослина. Вона цінується як закріплювач пісків і піщаних схилів.

КУПАЛЬНИЦЯ
КУПАЛЬНИЦА
TROLLIUS EUROPAEUS L.

Родина жовтецеви

Серед лучних рослин, що мають декоративний вигляд, *купальниця*, завдяки граціозності й дуже гарним витонченим, чималим квіткам, посідає одне з чільних місць. Рослина ця багаторічна, невисока (10–60 см заввишки) з коротким кореневищем і прямостоячим, простим, голим стеблом. Листки чергові, з обох боків голі; прикореневі — на довгих черешках, пальчато 5-роздільні, стеблові — зібрані по 3–7, сидячі або короткочерешкові; верхні — сидячі. Квітки правильні, великі, поодинокі, рідше зібрані по 2–4 на верхівках стебел. Оцвітина подвійна, проте чашечка пелюстко-видна й складається з 10–20 лимонно-жовтих складених кулею листочків, а самі пелюстки мають вигляд дрібненьких, світло-оранжевих нектарників. Тичинок і маточок багато. Цвіте в червні — липні, запилюється комахами. Плід — листянка. Рослина дуже декоративна, медоносна, фарбувальна. Квітки купальниці фарбують тканини у жовтий колір. Рослина поодинокі зустрічається на вологих луках, галявинах, серед кущів у лісовій зоні України.

ЛЕПЕШНЯК ВЕЛИКИЙ
МАННИК БОЛЬШОЙ
GLYCERIA MAXIMA HOLMB.

Родина злакові

На заболочених місцях, по берегах водойм зростає цей високий злак з великими волотевидними суцвіттями. Нерідко він утворює значні суцільні зарості. *Лепешняк великий* — багаторічна рослина (1–2 м заввишки) з довгим повзучим кореневищем і прямостоячим, товстим, міцним, облиственным стеблом. Листки довгі, плоскі, лінійні, широкі, сизувато-зелені, кілюваті, по краю шорсткі, з коротким язичком. Квітки невиразні, в 5–9-квіткових, довгастих, циліндричних, спочатку зелених, а згодом фіолетових колосках, що зібрані у густі, багатоколоскові верхівкові волоті. Цвіте у травні — липні, запилюється вітром. Плід — зернівка. Рослина поїдається тваринами як у сні, так і у силосі. Насіння й меживузля молодих рослин мають солодкий присмак, їх можна вживати у їжу.

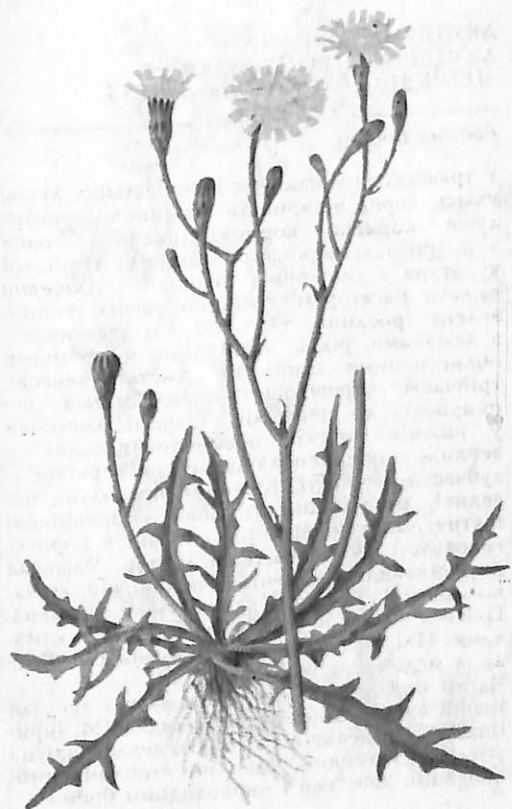
На берегах водойм, заболочених місцях, у прибережній зоні водойм зростає лепешняк плаваючий (*G. fluitans* R. Br.), що відрізняється від лепешняка великого значно меншими розмірами, висхідним стеблом та рідким, майже однобічним суцвіттям. Рослина в молодому стані споживається тваринами.

ЛЮБОЧКИ ОСІННІ
КУЛЬБАБА ОСЕННЯЯ
LEONTODON AUTUMNALIS L.

Родина айстрові (складноцвіті)

У травостоях луків, узлісь, галявин досить часто зростає ця рослина, що нагадує широко поширену та добре відому кульбабу лікарську. *Любочки осінні* — багаторічна, невисока (15–60 см заввишки) рослина з коротким косим кореневищем, мичкою корінців та кількома стеблами. Стебла пряmostоячі або дуговидно-висхідні, вилчато-розгалужені, голі, безлисті, лише у верхній частині з черговими лусковидними листками. Нижні листки зібрані у прикореневу розетку, вони лінійно-довгасті, виймчато-зубчасті або непарноперисто-роздільні, в основі звужені в довгий крилатий черешок. Квітки дрібні, жовті або оранжеві, неправильні, язичкові, з простою зрослопелюстковою віночковою оцвітиною та чубком щетинок — редукованою чашечкою. Тичинок п'ять, маточка одна. Квітки зібрані в суцвіття — кошики, що біля основи вкриті верхівковими листочками, які утворюють його обгортку. Квітконоси кошиків пряmostоячі, порожністі, вгорі потовщені з двома і більше суцвіттями. Цвіте в червні — вересні, рідко — в жовтні, запилюється комахами. Плід — сім'янка з чубком щетинок на верхівці. Рослина медоносна та кормова.

ЛЮЦЕРНА ЛЕЖАЧА
ЛЮЦЕРНА ПРОСТЕРТАЯ
MEDICAGO PROCUMBENS BESS.

Родина бобові

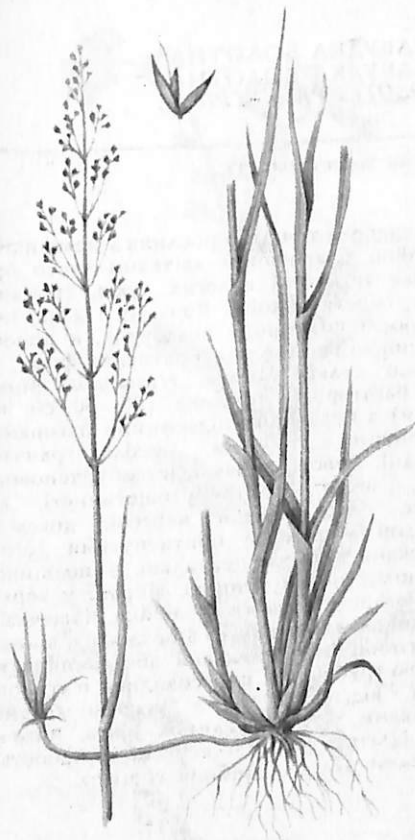
У травостоях заплавних і суходільних луків, узлісь, серед чагарників поодинокі зростає дуже корисна кормова рослина — одна з родоначальниць широковідомої кормової культури — люцерни посівної. Люцерна лежача багаторічна, слабоопушена, темно-зелена рослина (30—150 см заввишки) з лежачими, рідше висхідними численними облистненими стеблами. Листки чергові, трійчасті, черешкові, з прилистками, що приросли до черешків. Окремі листочки у нижніх листків оберненояйцевидні, у верхніх — оберненоланцетні, на верхівці — зубчасто-виїмчасті. Квітки неправильні, невеликі, роздільнопелюсткові, з подвійною п'ятичленною оцвітиною, зібрані в короткі головчасті 15—30-квіткові китиці. Чашечка дзвониковидна, віночок метеликовий, сірчано-жовтий. Тичинок десять, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — серповидно-зігнутий біб. Рослина медуносна, кормова. Часто поряд з люцерною лежачою зростає інший вид — люцерна хмелевидна (*M. lupulina* L.). Це невисока на зріст, дуже тендітна рослина з тонким, сланким стеблом, дрібненькими квітками і нирковидним бобом.

МІТЛИЦЯ СОБАЧА
ПОЛЕВИЦА СОБАЧЬЯ
AGROSTIS CANINA L.

Родина злакові

По всій території України на болотистих луках, торфових болотах зростає невисокий злак — *мітлиця собача*, що має кормове й декоративне значення. Рослина багаторічна (20—60 см заввишки) з прямостоячим, тонким, голим, гладеньким, облистненим стеблом, багатьма вкороченими вегетативними пагонами. Листки чергові, вузьколінійні; прикореневі — вузькощетиновидні або вздовжскладчасті; стеблові — плоскі. Язичок листка довгастий, зарубчастий. Квітки дрібні, невизначні, в маленьких одноквіткових стиснутих з боків, рожево-фіолетових колосках, що зібрані у волоть з шорсткими гілочками. Волоть під час цвітіння розлога, пізніше — звужена. Цвіте в червні — липні, запилюється вітром. Плід — зернівка. Рослина кормова, використовується в озелененні парків і лісопарків. Часто поряд з *мітлицею собачою*, на заболочених луках, по берегах водойм, переважно в Подільській зоні України зростає інший вид *мітлиці* — *мітлиця повзуча* (*A. stolonifera L.*). Ця тендітна світло-зелена рослина відрізняється лежачими стеблами, повзучими пагонами, ніжними, тонкими, блискучими з обох боків листками.

НЕЗАБУДКА БОЛОТНА
НЕЗАБУДКА БОЛОТНАЯ
MYOSOTIS PALUSTRIS L.

Родина шорстколисті

Ця невисока тендітна рослина з невеликими звичайно блакитними квітками часто прикрашає травостої вологих луків, трав'яних боліт, береги водойм. Вона, як і деякі інші дикорослі види роду незабудок, є родоначальницею багатьох декоративних форм, що широко культивуються. *Незабудка болотна* — багаторічна рослина (20—50 см заввишки) з повзучими підземними пагонами і численними стеблами. Стебла гранчасті висхідні, прості, внизу відстовбурченоволосисті, вгору — притиснутощетинисті або майже голі. Листки чергові, довгастоланцетні з рідкими притиснутими догори волосками. Квітки правильні, з подвійною спайнолистою оцвітинею, зібрані у верхівкові безлисті суцвіття — завійки. Чашечка — дзвониковидна, глибоко 5-роздільна, віночок блакитний, іноді рожевий або білий з короткою трубочкою, колесовидним п'ятилопатеvim відгином та 5 яскраво-жовтими лусочками у зіві. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте в червні — вересні, запилюється комахами. Плід — дрібний горішок.

ОБРАЗКИ БОЛОТНІ
БЕЛОКРЫЛЬНИК БОЛОТНЫЙ
CALLA PALUSTRIS L.

Родина ароїдні

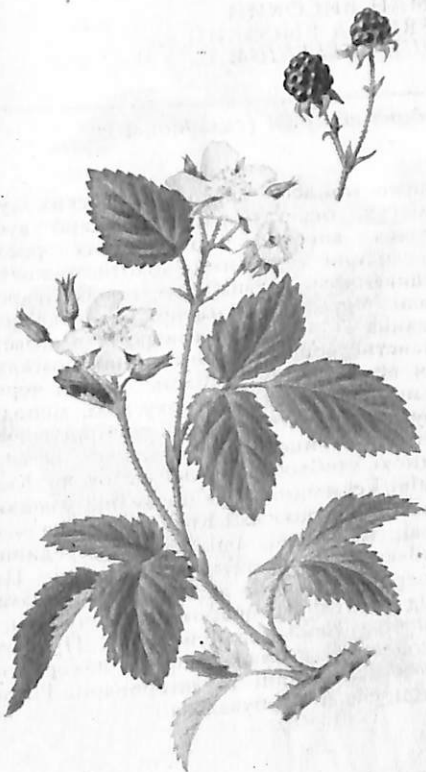
На болотах, головним чином лісових, по берегах річок, у вільшняхках поодинокі зростає ця напрочуд декоративна рослина, що є родоначальницею широковідомої декоративної оранжерейної рослини — кали. *Образки болотні* — невисока (15—50 см заввишки) рослина з повзучим, товстим, почленованим зеленим кореневищем та товстим, безлистим, голим стеблом. Листки прикореневі, великі, яйцевидно-серцевидні, блискучі, товстуваті. Довгі черешки у кілька разів перевищують листову пластинку, при основі розширені у півчасту піхву. Квітки дрібні, невизначні, численні, без оцвітини. Тичинок шість, маточка одна. Всі квітки сидять на м'ясистому стрижні суцвіття, так званого початка, що оточене білим широким, яйцевидної форми покривалом. Цвіте у травні — червні, запилюється комахами. Плоди — яскраво-червоні ягоди, зібрані в короткий початок. Рослина, особливо кореневище, дуже отруйна. Завдяки значній декоративності образки масово вибираються на букети і тому потребують охорони.

ОЖИНА СИЗА
ЕЖЕВИКА СИЗАЯ
RUBUS CAESIUS L.

Родина розові

Ожина сиза досить розповсюджений майже по всій Україні ягідний кущ, що часто утворює колючі зарості по берегах водойм, у підліску вологих мішаних і листяних лісів. Ця відносно невисока (60—150 см заввишки) рослина має гранчасті сизі від нальоту пагони з коротенькими колючими шипиками. Листки чергові, трійчасті, рідше пальчасті; окремі листочки надрізано-зубчасті, розсіяно-волосисті. Квітки досить великі, правильні, білі, з подвійною, роздільнопелюстковою п'ятичленною оцвітиною, зібрані у густі щитковидні суцвіття. Цвіте у травні—червні, запилюється комахами. Плід—тмяна, чорна, соковита, з сизим нальотом складна кістянка; досягає у серпні—вересні. Ожина—цінна харчова, медоносна та фарбувальна рослина. Плоди її споживають свіжими і сушеними. З них готують варення, джеми, желе, мармелад, екстракти, напої. Мед з ожини світлий, прозорий, із слабим ароматом. Сік з плодів використовують для фарбування тканин у фіолетовий, рожевий та коричневий кольори.

ОМАН ВИСОКИЙ
ДЕВЯСИЛ ВИСОКИЙ
INULA HELENIUM L.

Родина айстрові (складноцвіті)

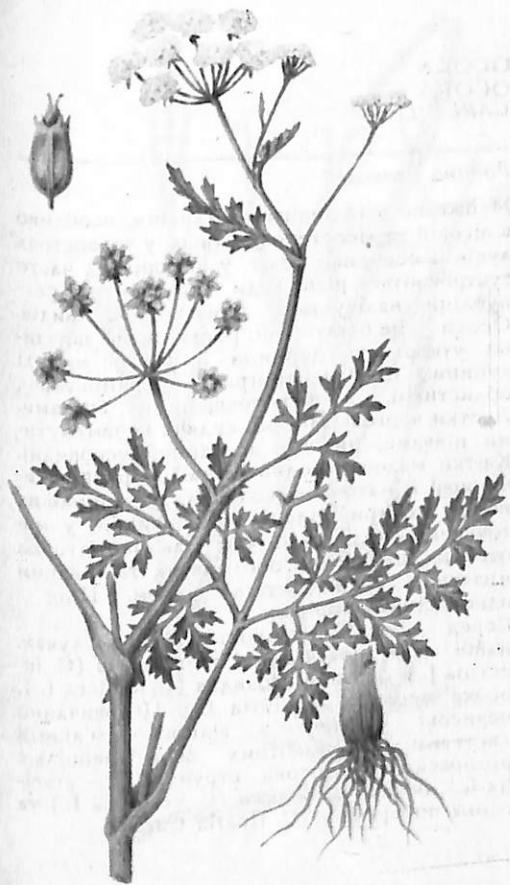
Майже по всій Україні на вогких луках, узліссях, берегах річок розсіяно зустрічається висока, міцна, гарна рослина з великими яскравими, золотисто-жовтими кошиками, що здавна цінується як лікарська. *Оман високий* — багаторічна трав'яниста рослина (1–2 м заввишки) з товстим, м'ясистим кореневищем і міцним розгалуженим облистненим стеблом. Листки чергові, великі, зморшкуваті, зверху голі, зісподу — сіруватоповстисті, нерівномірнорозчубчасті, стеблові — яйцевидні, загострені, із серцевидною стеблообгортною основою. Квітки дрібні, усі плідні, зібрані у великі кошики на товстих квіткоосях. Крайові квітки — язичкові, маточкові, однорядні; серединні — трубчасті, двостатеві, багаторядні. Цвіте у червні — серпні, запилюється комахами. Плід — чотиригранна сім'янка з чубком, що вдвічі довший за сім'янку. Препарати з кореневища омана широко використовуються у медицині та ветеринарії. Рослина медоносна й фарбувальна.

ОМЕГ ВОДЯНИЙ
ОМЕЖНИК ВОДЯНОЙ
OENANTHE AQUATICA (L.) POIR.

Родина зонтичні

Омег водяний — багаторічна, гола, досить висока (50—150 см заввишки) болотна рослина з вкороченим кореневищем і тонкими нитковидними корінцями. Стебло порожнє, дуже розгалужене, борозенчасте, біля основи потовщене. Листки в омега двох видів: надводні — 4—5-перисторозсічені з яйцевидними перистонадрізними частками; ті, що занурені у воду — 2—3-перисторозсічені з нитковидними частками. Листки чергові; нижні — довгочерешкові; верхні — короткочерешкові або сидячі. Квітки дрібні, з подвійною, роздільнопелюстковою п'ятичленною оцвітиною, зібрані в складні зонтики з 7—10 гладенькими променями. Пелюстки білі, зубці чашечки великі. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте у червні — вересні. Запилюється комахами. Плід — довгаста двосім'янка. Всі органи омега, особливо підземні, отруйні. Рослина тваринами не поїдається як на пасовищах, так і в сні. Зростає омег водяний на болотах, по берегах річок та у прибережній зоні водойм. Розповсюджений по всій Україні.

ОСОКА
ОСОКА
CAREX L.

Родина осокові

Майже по всій території України, особливо в лісовій та дісостеповій зонах, у травостоях луків й особливо боліт, у вільшняках часто зустрічаються різні види осок, що їх в республіці налічується близько 90 видів. Осоки — це багаторічні рослини, що звичайно утворюють дернини й навіть чималі купини. Стебла тригранні, пряmostоячі, облиствені, з непотовщеними вузлами. Листки чергові, лінійні, сидячі, із замкнутими піхвами, нижні — звичайно лусковидні. Квітки маленькі, одностатеві, зібрані в тичинкові й маточкові колоски. У тичинкових квіток по три, рідко — дві тичинки, у маточкових — одна маточка. Зав'язь маточки оточена шкірястою оболонкою, так званім мішечком. Запилюється вітром. Плід — однонасінний горішок.

Серед осок, що зростають на луках, найбільш розповсюджені осока заяча (*C. leporina* L.), осока просовидна (*C. hanicsea* L.), осока шершава (*C. hirta* L.). Це звичайно невисокі рослини з відносно м'якими листками. З болотних осок найбільш розповсюджені осока струнка (*C. gracilis* L.), *осока пухирчаста* (*C. vesicaria* L.) та *осока побережна* (*C. riparia* Curt.).

ОСОТ ГОРОДНИЙ
БОДЯК ОВОЩНОЇ
CIRSIIUM OLERACEUM SCOP.

Родина айстрові (складноцвіті)

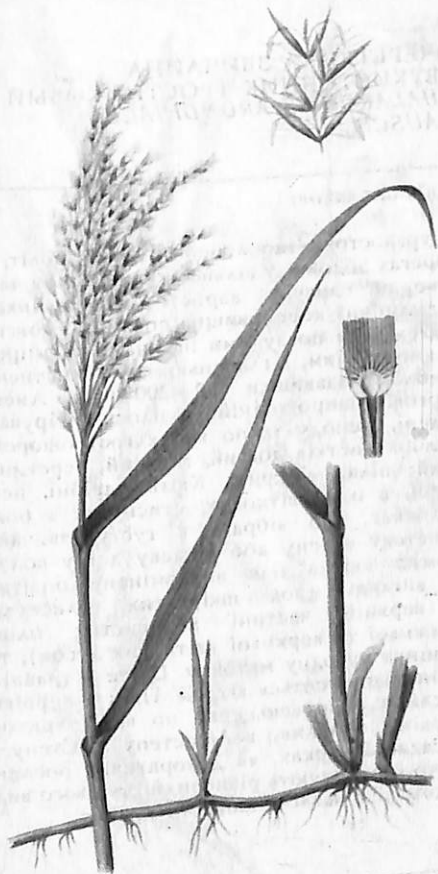
Ця висока рослина, що привертає увагу своїми чималими незвичайними жовто-білими або жовтувато-зеленими суцвіттями та великими яскраво-зеленими листками, поодинокі зростає в травостоях воглих луків, у вільшнях, по берегах водойм. *Осот городній* — багаторічна рослина з вузлуватим кореневищем. Стебла (50—150 см заввишки) прямостоячі, борознисті, майже голі, угорі розгалужені. Листки чергові, перистороздільні з яйцевидними або довгасто-ланцетними, по краях шипувато-коротковолосистими частками. Прикореневі та нижні стеблові листки звужені в крилатий черешок. Квітки дрібні, трубчасті, із зросло-листою віночковою, п'ятизубчастою оцвітинею. Чашечка редукована, у вигляді чубка з перистих щетинок. Квітки зібрані у кошики, що розташовані по 2—3 на верхівках стебел і щільно обгорнуті верхівковими листками. Кошики в основі мають обгортку з лінійних листків; зовнішні з них загострені в колючий шипик. Цвіте в червні — вересні, запилюється комахами. Плід — світло-сіра сім'янка з чубком на верхівці.

ОЧЕРЕТ ЗВИЧАЙНИЙ
ТРОСТНИК ОБЫКНОВЕННЫЙ
PHRAGMITES AUSTRALIS
GRIN. EX STEUD.

Родина злакові

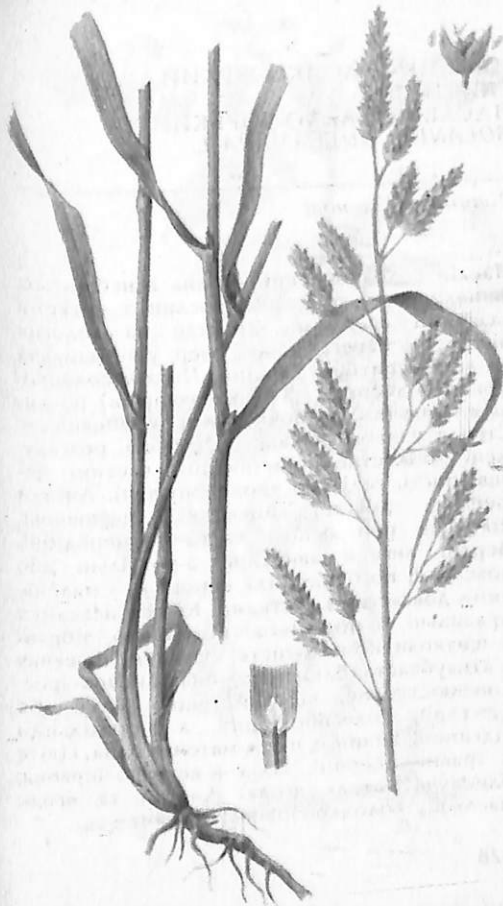
Майже по всій Україні на болотах, заболочених луках, у заплавах річок, по плавнях часто зростає ця висока рослина, що звичайно утворює суцільні великі зарості. *Очерет* — багаторічна рослина (0, 8—4 м заввишки) з довгим повзучим кореневищем. Стебло пряmostояче, голе, округле, товсте, облиственне до верхівки. Листки чергові, лінійно-ланцетні, сидячі, широкі, по краю гострошерстисті. Квітки дрібні, невиразні, зібрані у 3—7-квіткові темно-буруваті з фіолетовим відтінком колоски, що складають велике волотисте суцвіття. Волоть густа, пухнаста, під час цвітіння розлога, звичайно з пониклою верхівкою. Цвіте у травні — вересні, запилюється вітром. Плід — довгаста зернівка. *Очерет* здавна цінується як добрий будівельний та покривельний матеріал. Рослину використовують як сировину для целюлозно-паперової та віскозної промисловості. Молоді пагони очерету можна вживати в їжу. *Очерет* також кормова рослина. *Очерет* звичайний очищає водойми від забруднень, виконуючи роль біологічного фільтра.

ОЧЕРЕТЯНКА ЗВИЧАЙНА
ДВУКИСТОЧНИК ТРОСТНИКОВИЙ
PHALAROIDES ARUNDINACEA
RAUSCH.

Родина злакові

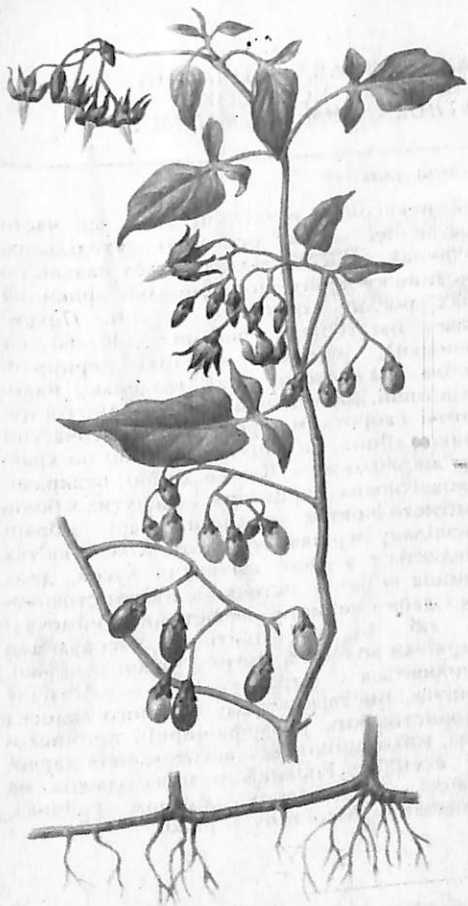
У травостоях заболочених луків, боліт, по берегах водойм, у вільшняках цей злак часто утворює значні зарості. *Очеретянка* — багаторічна кореневищна рослина з довгими підземними повзучими пагонами та міцним, пряmostоячим, гладеньким, облистненим стеблом заввишки 50—200 см. Листки чергові, широколінійні, плоскі, сірувато-зелені, зісподу та по краях гострошорсткі. Язичок листків довгий, гострий, перетинчастий; піхви відкриті. Квітки дрібні, невідрозрізняються, в одноквіткових, стиснутих з боків, колосках, що зібрані в густу, звичайно лопатеву зелену або рожеву довгу волоть. Кожна квітка має видозмінену оцвітину у вигляді двох шкірястих, блискучих, у верхній частині волосистих плівок (нижньої та верхньої квіткових лусок), три тичинки та одну маточку. Цвіте у травні — липні, запилюється вітром. Плід — зернівка. Рослина розповсюджена по всій території України, особливо в Лісостепу та Степу. У садах і парках, як декоративну рослину, часто культивують різновидність цього виду, відому під назвою шовкова трава.

ПАСЛІН СОЛОДКО-ГІРКИЙ,
ГЛІСНИК
ПАСЛЕН СЛАДКО-ГОРЬКИЙ
SOLANUM DULCAMARA L.

Родина пасльонові

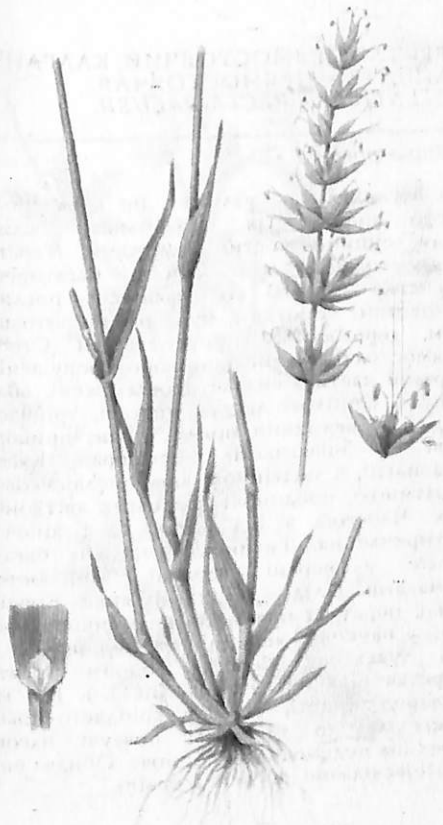
Паслін солодко-гіркий — одна з небагатьох напівкущових болотних рослин з виткими лазячими стеблами. Зростає на вологих місцях, по берегах річок, озер, у вільшняках по всій території України. *Паслін солодко-гіркий* — висока (1,3—5 м заввишки) рослина з повзучим, горбчुकватим кореневищем. Стебла у нього звивисті, кутасті, розгалужені, облистнені, в нижній частині дерев'янисті, голі або трохи опушені. Листки чергові, довгасто-яйцевидні, черешкові, цілокраї, при основі часто серцеподібні. Верхні листки звичайно 3-роздільні або розсічені, по боках біля основи — з маленькими довгастими частками. Квітки невеликі, правильні, з подвійною оцвітиною, зібрані в щитковидно-волотисте суцвіття. Чашечка п'ятизубчаста, блюдцеподібна, віночок зрослопелюстковий, ліловий, рідко білий або рожевий, колесоподібний, з 5-роздільним відгином. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте в травні — серпні. Плід — яскраво-червона, блискуча звисла ягода. Листки та ягоди пасльону солодко-гіркого отруйні.

ПАХУЧА ТРАВА ЗВИЧАЙНА
ДУШИСТЫЙ КОЛОСОК
ANTHOXATHUM ODORATUM L.

Родина злакові

Цей невисокий тендітний злак, що часто зростає на луках, особливо суходільних, галявинах, узліссях відзначається наявністю речовини кумарину, що обумовлює приємний запах рослин, особливо в сіні. Пахуча трава — багаторічна рослина (30—60 см заввишки), утворює невеликі дернинки. Стебла прямостоячі, голі, гладенькі, малооблиственні. Листки неширокі, лінійні, гострі, чергові з коротким перетинчастим зубчастим язичком. Вони, як і піхви, голі або по краю розсіяно-волосисті. Квітки дрібні, невиразні у двоквіткових, ланцетних, стиснутих з боків золотисто-жовтих колосках, що зібрані у нещільну верхівкову волоть. Кожна квітка складається з двох квіткових лусок, двох тичинок та однієї маточки з довгим стовпчиком і двома перисто-нитчастими приймочками, які під час цвітіння висовуються з верхівки колосків. Цвіте у травні — червні. Запилюється вітром. Плід — еліптична зернівка. Висушену траву пахучого колоска використовують у парфюмерній промисловості, миловарінні, для виготовлення харчових есенцій. Рослина розповсюджена на Поліссі, у західних лісових районах, Карпатах, у Лісостепу — рідко.

ПЕРСТАЧ ПРЯМОСТОЯЧИЙ, КАЛГАН
ЛАПЧАТКА ПРЯМОСТОЯЧАЯ
POTENTILLA ERECTA RAEUSH.

Родина розові

На вогких луках, узліссях, по краях боліт часто зростає ця приваблива рослина з численними жовтими квітками. *Перстач прямостоячий*, або калган, — багаторічна невисока (15—50 см заввишки) рослина з товстим, коротким, бульбовиднопотовщеним, дерев'янистим кореневищем. Стебла прямостоячі або висхідні, короткоопушені, у верхній частині вилчаторозгалужені, облистнені. Стеблові листки чергові, трійчасті, сидячі, з великими прилистками; прикореневі — 3—5-пальчасті, черешкові. Квітки правильні, з подвійною вільнопелюстковою оцвітиною, поодинокі на довгих квітконіжках. Чашечка з підчашею, як і віночок, чотиричленна. Тичинок і маточок багато. Цвіте у червні — вересні, запилюється комахами. Плід — збірна сім'янка. Кореневище перстача прямостоячого використовують у науковій медицині та гомеопатії. На луках, по берегах водойм зростає перстач гусячий (*P. anserina* L.). Він має непарно-перисті, зісподу сріблясто-шовковисті листки та довгі повзучі пагони. Рослина медоносна та кормова. Обидва види розповсюджені по всій Україні.

ПИЖМО ЗВИЧАЙНЕ
ПИЖМА ОБЫКНОВЕННАЯ
TANACETUM VULGARE L.

Родина айстрові (складноцвіті)

Пижмо — висока, яскрава, особливо під час цвітіння, рослина, що зростає чималими групами в травостоях луків, узлісь, галявин. Ця рослина багаторічна, з коротким, розгалуженим кореневищем і прямостоячим, облистненим стеблом (60—120 см заввишки). Листки чергові, двічіперистороздільні, великі, темно-зелені; нижні — черешкові, інші — сидячі. Квітки дрібні, яскраво-жовті, з простою віночковидною зрослою оцвітінною. Вони зібрані в напівкулясті, зверху плоскі верхівкові щиткоподібні суцвіття з багатьох невеликих кошиків. Усі квітки в кошиках трубчато-лійкоподібні. Віночки крайових квіток з 4, а середніх — з 5 зубцями. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте у червні — вересні. Запилюється комахами. Плід — гола ребриста сім'янка. Препарати з кошиків пижма використовуються в медицині. Листки, завдяки сильному аромату, застосовують у кулінарії, кондитерській та консервній промисловості для ароматизації харчових страв. Рослина інсектицидна, отруйна, її здавна застосовують для боротьби із шкідниками сільськогосподарських рослин та паразитами тварин. Рослина розповсюджена по всій території України.

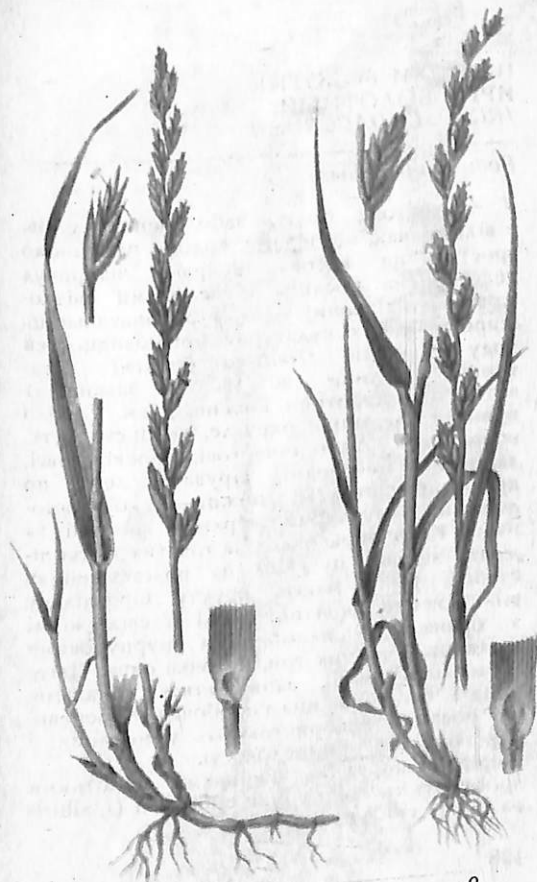

ПИРІЙ ПОВЗУЧИЙ
ПЫРЕЙ ПОЛЗУЧИЙ
ELYTRIGIA REPENS NEVSKI

Родина злакові

Пирій повзучий (1) — широко розповсюджений на Україні злісний бур'ян польових та городніх культур. У Лісостеповій та Степовій зонах він часто утворює суцільні зарості, особливо на свіжих перелогах. Пирій — це багаторічний злак (50—125 см заввишки) з довгим (до 1—1,5 м завдовжки) повзучим кореневищем та округлим, порожнистим, прямостоячим, облистненим стеблом. Листки лінійні, плоскі, зісподу гладенькі, зверху шорсткі, зелені або сизувато-зелені. Піхви голі, язичок дуже короткий. Квітки невиразні в багатоквіткових, ланцетних колосках, що сидять по одному на осі прямостоячого складного колоса своєю широкою частиною. Цвіте у червні — липні. Плід — зернівка. Пирій — висококалорійна кормова рослина.

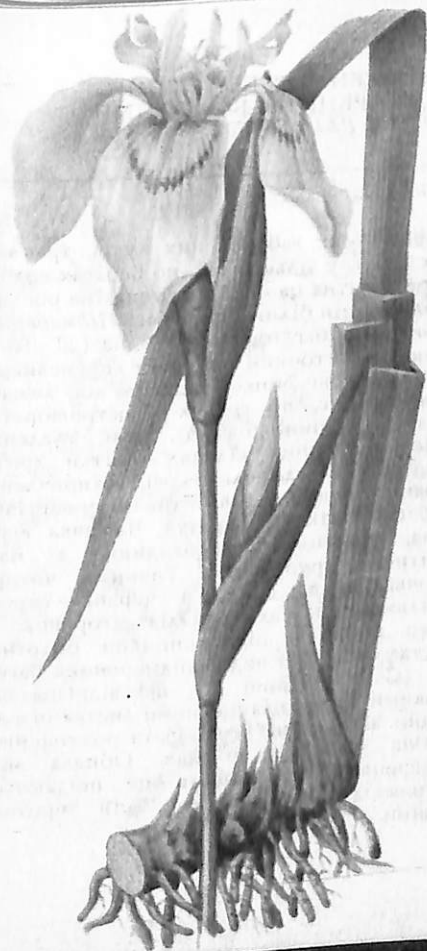
Нерідко поряд з пирієм, на луках та забур'ячених місцях зростає інший злак — *пажитниця багаторічна*, або райграс англійський (2) (*Lolium perenne* L.), що дуже нагадує його своїм виглядом й, зокрема, суцвіттям — складним колосом. Проте у пажитниці колоски в суцвіттях сидять на його осі не широкою частиною, а вузьким ребром. Рослина високо цінується як кормова.

ПІВНИКИ БОЛОТНІ
ИРИС БОЛОТНЫЙ
IRIS PSEUDACORUS L.

Родина півникові

У травостоях боліт, заболочених луків, у вільшняках, по берегах водойм поодинокі зростає ця висока, яскрава, напрочуд декоративна рослина з великими світло-жовтими квітками; одна з родоначальниць широковідомих культурних різновидностей роду півників. *Півники болотні* — багаторічні рослини (60—150 см заввишки) з товстим, коротким кореневищем. Стебло прямостояче, міцне, округле, трохи стиснуте, облиственне. Листки чергові, плоскі, довгі, ланцетні, мечовидні, сірувато-зелені, по краю перетинчасті; нижні — такої самої довжини, як стебло, верхні — коротші за нього. Квітки правильні, на товстих квітконіжках, зібрані пучками на розгалуженнях стебел. Вони мають просту 6-роздільну віночковидну оцвітину, долі її світло-жовті з оранжевою плямою та пурпуровими жилками. Тичинок три, маточка одна. Цвіте в червні — липні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна коробочка. Кореневища рослини використовують у медицині і парфюмерній промисловості. Нерідко поряд з півниками болотними зростають також півники сибірські (*I. sibirica L.*) із синіми квітками.

ПІДМАРЕННИК БОЛОТНИЙ
ПОДМАРЕННИК БОЛОТНЫЙ
GALIUM PALUSTRE L.

Родина маренові

У травостоях заболочених луків, трав'янистих боліт, у вільшняках, по берегах водойм добре помітна ця невисока тендітна рослина з маленькими білими квітками. Підмаренник болотний — багаторічна рослина (20—60 см заввишки) з тонким повзучим кореневищем. Стебло слабке, чіпке, висхідне або лежаче, чотиригранне, по гранях — гострошорстке. Листки — лінійно-довгасті, голі, гладенькі у чотиричленних кільцях. Квітки дрібні, правильні, зрослопелюсткові, чотиричленні, зібрані пазушними півзонтиками у верхівкове багатоквіткове суцвіття. Чашечка непомітна, віночок колесовидний, з мало помітною трубочкою. Тичинок чотири, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — горішок. Часто поряд з підмаренником болотним зростає близький вид — підмаренник багновий (*G. uliginosum L.*), що відрізняється вузькими лінійно-ланцетними листками з виразним вістрям на верхівці та розміщенням листків по 6 в кільцях. Обидва види підмаренників тваринами не поїдаються. Розповсюджені майже по всій території України.

ПЛАКУН ВЕРБОЛИСТИЙ
ДЕРБЕННИК ИВОЛИСТНЫЙ
LYTHRUM SALICARIA L.

Родина плакунові

Ця висока декоративна рослина з яскравими пурпуровими або рожевими квітками часто зростає на вогких та заболочених луках. *Плакун верболистий* — багаторічна жорстко-волосиста рослина (до 2 м заввишки) з товстим дерев'янистим кореневищем. Стебло пряmostояче, чотиригранне, просте або вгорі розгалужене. Листки чималі, сидячі, ланцетні або довгасто-еліптичні, біля основи серцевидні. Листорозміщення внизу стебла супротивне або мутовчасте по 3—4 в кільцях, вгорі — чергове. Квітки правильні з подвійною оцвітиною, поодинокі в пазухах листків, зібрані у верхівкове китицевидно-волотевидне суцвіття. Чашечка трубчаста з 6 трикутними зубцями і такою самою кількістю щитковидних придатків. Віночок роздільнолистий з шести пелюсток. Тичинок дванадцять, маточка одна. Цвіте у червні — вересні, запилюється комахами. Плід — довгасто-овальна коробочка. Добра медоносна та фарбувальна рослина. Нерідко поряд з плакуном верболистим зростає інший вид — плакун прутовидний (*L. virgatum* L.), що відрізняється відсутністю опушення, вузьколанцетними, при основі округлими листками.

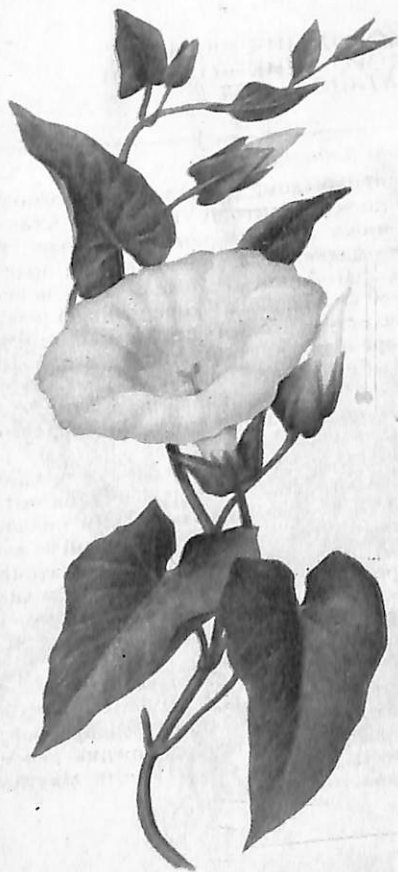

ПЛЕТУХА ЗВИЧАЙНА
ПОВОЙ ЗАБОРНЫЙ
CALYSTEGIA SEPIUM R. BR.

Родина березкові

Ця дуже декоративна, витка рослина, з великими напрочуд гарними квітками, поодинокі зростає на вогких місцях, по берегах водойм, у заростях кущів. *Плетуха звичайна* — багаторічна рослина з горизонтальним кореневищем та довгим слабким (до 3 м заввишки), витким, облистненим стеблом, що обплітає навколишні рослини. Листки чергові, цілісні, трикутні або трикутно-яйцевидні, біля основи серцевидні, як і стебла, голі. Квітки правильні, з подвійною оцвітиною, поодинокі, пазушні, на квітконіжках довших за листки. Чашечки п'ятилопатеві, біля основи з двома широкими листковидними приквітками, що довші за чашечку. Віночок п'ятичленний, зрослопелюстковий, лійковидно-дзвоникуватий, білий, рідше блідо-рожевий. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — коробочка.

Близький родич плетухи — іпомея пурпурова, або кручені паничі (*Ipomea purpurea* Roth), розповсюджена витка декоративна культурна рослина, що часто прикрашає балкони, альтанки.

ПОДОРОЖНИК ВЕЛИКИЙ
ПОДОРОЖНИК БОЛЬШОЙ
PLANTAGO MAJOR L.

Родина подорожникові

Ця широковідома рослина дуже розповсюджена по всій території України. Зростає вона поодинокі або утворює чималі зарості на луках, галявинах, вздовж доріг, на подвір'ях тощо. *Подорожник великий* — невисока (10—60 см заввишки) кореневищна рослина, з безлистим, голим стеблом і розеткою прикореневих листків. Листки великі яйцевидні або овальні, довгочерешкові, цілокраї, з 3—7 помітними жилками. Квітки дрібні, невиразні, зібрані у чималий видовжено-циліндричний верхівковий колос. Вони правильні, зрослопелюсткові з 4-роздільними чашечкою та віночком. Тичинок чотири, із світло- або темно-фіолетовими пиляками, маточка одна. Цвіте у травні — липні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна коробочка. Листки подорожника великого використовують у науковій медицині, парфюмерній промисловості, ветеринарії та гомеопатії.

Нерідко поряд з подорожником великим, особливо на луках, галявинах, узліссях зростають подорожник ланцетолистий (*P. lanceolata L.*) та подорожник середній (*P. media L.*); що також мають лікувальне значення.

ПУХІВКА ПІХВОВА
ПУШИЦА ВЛАГАЛИЩНАЯ
ERIPHORUM VAGINATUM L.

Родина осокові

На торфово-сфагнових, переважно лісових болотах Полісся та Карпат зростає ця дуже декоративна рослина, що своїми пухнастими білосніжними колосками під час дозрівання плодів нагадує розкидані в травостоях шматочки вати. *Пухівка піхвова* — багаторічна щільнодерниста кореневищна рослина (30—100 см заввишки). Її численні стебла округлі, гладенькі, вгорі тупотригранні, безлисті, з безлистими піхвами. Листки прикореневі, довгі, жолобчасті, тригранні, зісподу гострокілюваті, з довгими червоно-пурпуровато-бурими піхвами. Квітки невідрізняються, двостатеві, в поодиноких овальних верхівкових колосках. Оцвітина видозмінена в численні видовжені щетинки, що розростаються біля плодів і утворюють білосніжні пучки волосків. Квітки мають три тичинки та одну маточку. Цвіте в квітні — травні, запилюється вітром. Плід — тригранний горішок.

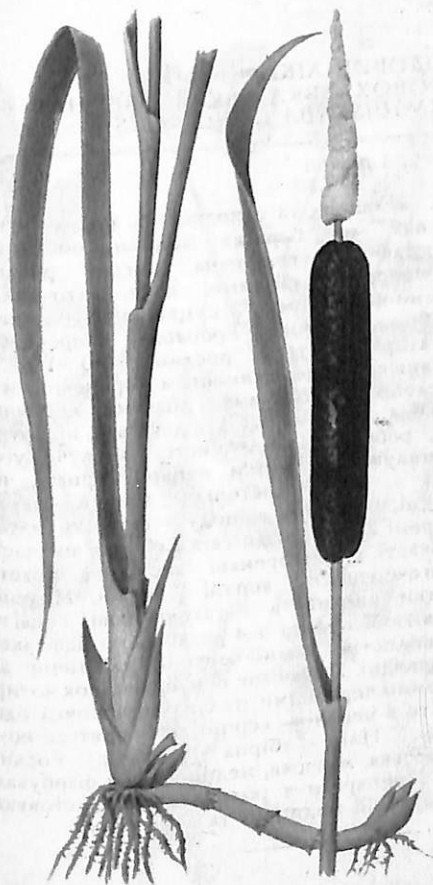
На трав'янистих болотах та заболочених луках зростають пухівка широколиста (*E. latifolium* Horne) та пухівка багатоколоскова (*E. Polystachyon* L.). Ці види пухівок тваринами не поїдаються. Відіграють значну роль у торфоутворенні.

РОГІЗ ШИРОКОЛИСТИЙ
РОГОЗ ШИРОКОЛИСТНИЙ
TYRNA LATIFOLIA L.

Родина рогозові

Майже по всій території України по трав'янистих болотах, берегах водойм, у вільшнях часто утворює значні зарості ця висока рослина з яскравими чорно-бурими, оксамитовими суцвіттями. *Рогіз широколистий* — багаторічна рослина (1—2,5 м заввишки) з потовщеним довгим кореневищем та циліндричним, товстим стеблом. Листки при основі стебла довгі, широколінійні, сіро-зелені. Квітки дуже дрібні, одностатеві з редукованою оцвітиною у вигляді довгих тонких щетинок, зібрані на верхівці стебел у циліндричні колосовидні суцвіття. Верхня частина колоса містить тичинкові, а нижня — маточкові квітки. Тичинкові квітки мають три тичинки; маточкові — одну маточку з довгим стовпчиком і лопатевою приймочкою. Тичинкова частина суцвіт'я нещільна, маточкова, що безпосередньо примикає до тичинкової, — набагато довша тичинкової. Вона чорно-бура, майже чорна, щільна, товста, оксамитова від численних зрослих приймочок. Цвіте у червні — липні, запилюється вітром. Плід — горішок.

РОДОВИК ЛІКАРСЬКИЙ
КРОВОХЛЕБКА ЛЕКАРСТВЕННАЯ
SANGUISORBA OFFICINALIS L.

Родина розові

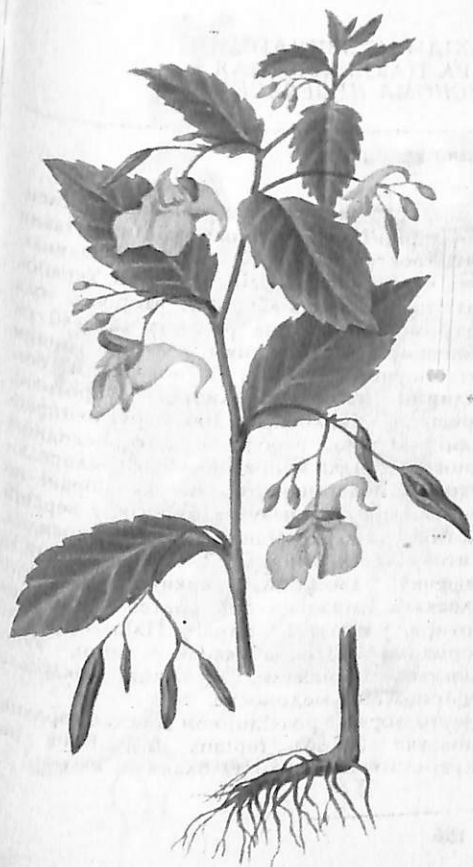
На заплавних та суходільних луках, лучних степах, по берегах водойм поодинокі зростає ця граціозна, висока рослина з напрочуд гарними, наче виточеними, темно-червоними суцвіттями-голівками дрібних квіток. *Родовик лікарський* — багаторічна, гола рослина (50—150 см заввишки) з дерев'янистим кореневищем та численними тонкими, довгими коренями. Стебла поодинокі або їх декілька, прямостоячі, ребристі, порожнисті, блискучі, угорі розгалужені. Листки непарноперисті, чергові з 7—17 листочків; зверху — темно-зелені, блискучі, зісподу — сіруваті, матові. Окремі листочки до самої основи пилчастозубчасті. Прикореневі листки в розетці, довгочерешкові; верхні — сидячі. Маленькі квітки зібрані в багатоквіткові суцвіття. Оцвіттина проста з 4-роздільною чашечкою. Чашолистки темно-червоні, еліптичні або яйцевидні. Пелюсток немає, тичинок чотири, з темно-червоними пиляками, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — збірна сім'янка. Рослина лікарська, харчова, медоносна та фарбувальна. Препарати з родовика використовують у науковій медицині та гомеопатії.

РОЗРИВ-ТРАВА ЗВИЧАЙНА
НЕДОТРОГА ОБЫКНОВЕННАЯ
IMPATIENS NOLI-TANGERE L.

Родина бальзамінові

Ця ніжна декоративна рослина з прозорим стеблом та напрочуд яскравими, красивими великими квітками, часто зростає на болотах, у вільшнях, вогких місцях, по берегах водойм Полісся та Лісостепу України. *Розрив-трава звичайна* — однорічна, тіньовитривала рослина (50—120 см заввишки) з мичкуватою кореневою системою, прямостоячим, соковитим, потовщеним у вузлах стеблом. Листки чергові, овальні або довгасто-яйцевидні, сидячі, великі, тоненькі, крупнозубчасті, як і стебло, голі. Квітки неправильні, пониклі з подвійною лимонно-жовтою з червоними крапками оцвітиною; зібрані у пазушні 3—5-квіткові китиці. Чашечка — з трьох забарвлених листків: два передні — дрібні або зовсім нерозвинені, а задній — пелюстковидний, збільшений, видовжений у гачковидну шпорку. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте у червні — серпні, запилюється комахами. Плід — довгаста коробочка з п'ятьма стулками. У стиглих плодах стулки навіть при незначному дотику спіральсно скручуються і викидають насіння на певну відстань від рослини. Рослина фарбувальна та декоративна. Вона може прикрашати вологі місця парків і лісопарків.

РОЗРИВ-ТРАВА ЗВИЧАЙНА
НЕДОТРОГА ОБЫКНОВЕННАЯ
IMPATIENS NOLI-TANGERE L.

Родина бальзаміові

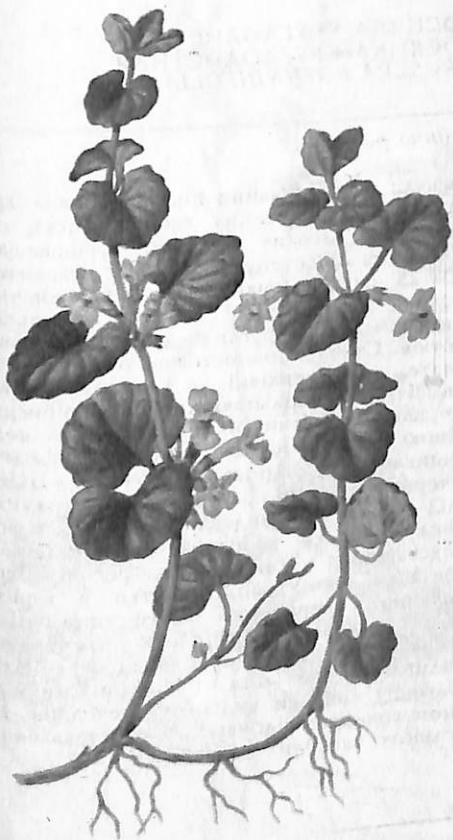
Ця ніжна декоративна рослина з прозорим стеблом та напрочуд яскравими, красивими великими квітками, часто зростає на болотах, у вільшняках, вогких місцях, по берегах водойм Полісся та Лісостепу України. *Розрив-трава звичайна* — однорічна, тіньовитривала рослина (50—120 см заввишки) з мичкуватою кореневою системою, прямо-стоячим, соковитим, потовщеним у вузлах стеблом. Листки чергові, овальні або довгасто-яйцевидні, сидячі, великі, тоненькі, крупнозубчасті, як і стебло, голі. Квітки неправильні, пониклі з подвійною лимонно-жовтою з червоними крапками оцвітиною; зібрані у пазушні 3—5-квіткові китиці. Чашечка — з трьох забарвлених листків: два передні — дрібні або зовсім нерозвинені, а задній — пелюстковидний, збільшений, видовжений у гачковидну шпорку. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте у червні — серпні, запилюється комахами. Плід — довгаста коробочка з п'ятьма стулками. У стиглих плодах стулки навіть при незначному дотику спіралью скручуються і викидають насіння на певну відстань від рослини. Рослина фарбувальна та декоративна. Вона може прикрашати вологі місця парків і лісопарків.

РОЗХІДНИК ЗВИЧАЙНИЙ
БУДРА ПЛЮЩЕВИДНАЯ
GLECHOMA HEDERACEA L.

Родина губоцвіті

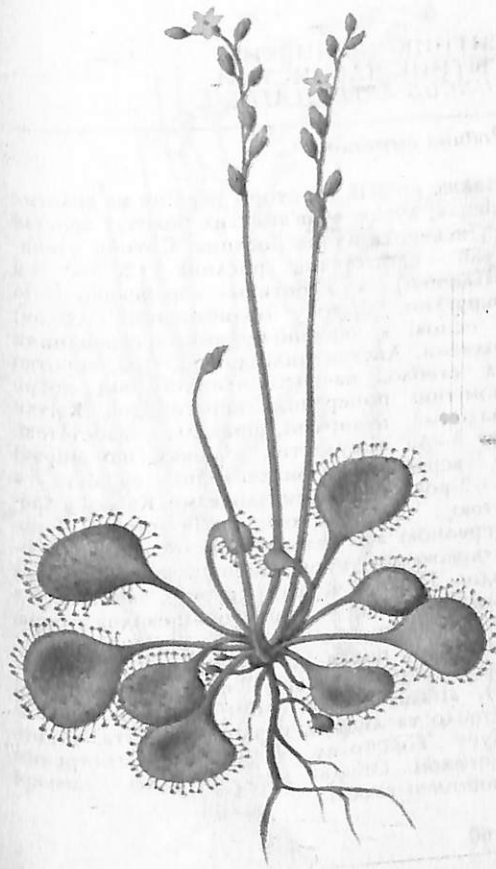
Ця невисока декоративна рослина з численними гарними синьо-фіолетовими квітками часто зростає на луках, лісових галявинах, серед чагарників по всій території України. *Розхідник* — кореневищна багаторічна, гола або розсіяно-опушена рослина (20—40 см заввишки) з висхідним, чотиригранним квітконосним стеблом і повзучими безплідними пагонами. Листки супротивні, черешкові, нирковидні або округло-нирковидні, по краю городчасті, з серцевидною основою. Квітки неправильні, із зрослопелюстковою подвійною оцвітиною, зібрані по 3—4 кільцями в пазухах листків у верхній частині стебла. Чашечка дзвоникovidна, п'ятизубчаста. Віночок у 2—3 рази довший за чашечку, двогубий; верхня губа його плеската, нижня — трилопатева. Тичинок чотири, маточка одна. Плід — дрібний горішок. Цвіте в квітні — липні, запилюється комахами. Рослина лікарська, ефіроолійна, медоносна. Часто поряд з розхідником зростає горлянка повзуча (*Ajuga reptans L.*). Вона має пряmostояче стебло та блакитні квітки.

РОСИЧКА КРУГЛОЛИСТА
РОСЯНКА КРУГЛОЛИСТНАЯ
DROSERA ROTUNDIFOLIA L.

Родина росичкові

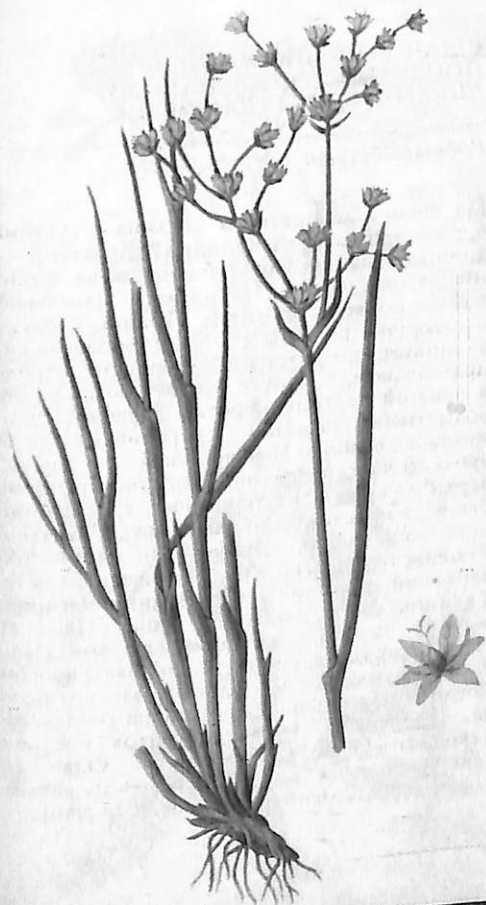
Росичка — надзвичайно цікава рослина, що зростає у заболочених хвойних лісах, на сфагнових лісових болотах, торфовищах Полісся та Лісостепу України. Це невеличка (10—25 см заввишки) ніжна, багаторічна рослина з безлистим стеблом і розеткою прикорневих округлих довгочерешкових листків. Стебло пряmostояче, тонке, червонувате, на верхівці з малоквітковою, однобічною нещільною китицею дрібненьких квіток. Квітки білі, правильні, з подвійною п'ятичленною оцвітиною, п'ятьма тичинками та однією маточкою. Цвіте у червні — серпні, запилюється комахами. Плід — гладенька видовжено-овальна коробочка. Росичка належить до небагатьох представників комахоїдних рослин, що зростають на Україні. Листки її вкриті численними червоними залозистими волосками з краплинами клейкої речовини. Приваблені цими краплинами, комахи прилипають до них і згодом гинуть. Залозисті волоски виділяють речовини, за допомогою яких відбувається перетравлення рослиною загиблих комах.

СИТНИК ЧЛЕНИСТИЙ
СЫТНИК ЧЛЕНИСТЫЙ
JUNCUS ARTICULATUS L.

Родина ситникові

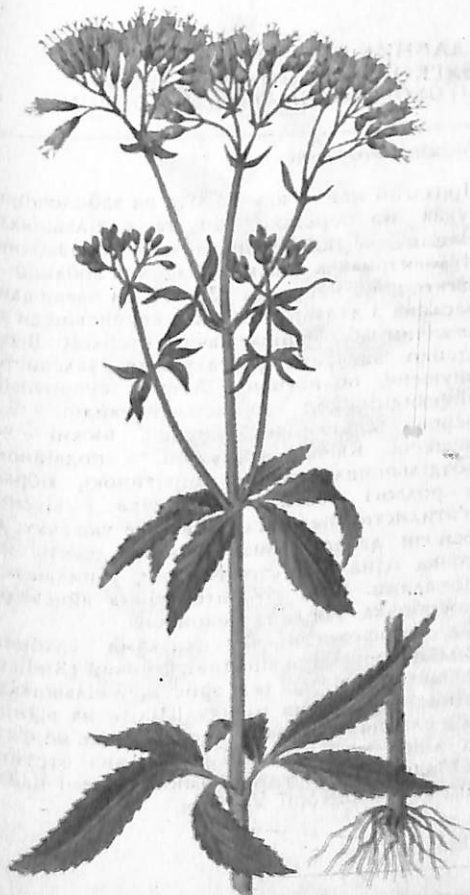
Майже по всій території України на вологих місцях, луках, трав'янистих болотах зростає ця невисока лучна рослина. Ситник членистий — багаторічна рослина (20—60 см заввишки) з коротким кореневищем та округлим, доверху облистненим стеблом; в основі з червоно-бурими лусковидними піхвами. Листки циліндричні, голі, коротші за стебло, начебто членисті від добре помітних поперечних перегородок. Квітки маленькі, невиразні, правильні, двостатеві, по 8—12 в кулястих голівках, що зібрані у верхівковій зонтикоподібній суцвітті з 2—3-розгалуженими гілочками. Квітки з простою, шестилистою, півчистою бурочервоною або зеленуватою, роздільнопелюстковою оцвітиною. Тичинок шість, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється вітром. Плід — довгасто-яйцевидна буре-блискуча коробочка, довшя від оцвітини. Нерідко поряд із ситником членистим зростає близький вид — ситник темноцвітний (*J. atratus* Krock.). Він має борозенчасте стебло та листки, розлоге суцвіття, чорнобуру коробочку з довгим загостреним носиком. Обидва види ситників — низької кормової якості.

СІДАЧ КОНОПЛЯНИЙ
ПОСКОННИК КОНОПЛЯНИЙ
EUPATORIUM CANNABINUM L.

Родина айстрові (складноцвіті)

Ця висока декоративна рослина з густими щитковидно-волотевидними суцвіттями з дрібних кошків, нерідко зростає на вогких місцях, по берегах водойм, у вільшняках майже по всій території України. Сідач — багаторічна рослина (50—150 см заввишки) з міцним, циліндричним коренем. Стебло прямостояче, просте або розгалужене у верхній частині, коротко опушене, густо облиственене. Листки супротивні, трохи пухнасті, глибоко розсічені на 3—5-ланцетні, зубчасті частки; нижні — короткочерешкові, верхні — сидячі. Квітки дрібні, зрослопелюсткові, з простою віночковидною, п'ятичленною оцвітиною, з медовим ароматом. Віночок трубчастий, брудно-рожевий, темно-червоний або білий з ліжковидним відгином. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — довгаста, ребриста сім'янка з чубком білих волосків, що довші за сім'янку. Рослина медоносна, фарбувальна та лікарська. Препарати із свіжих квіток рослини використовують у гомеопатії. Сідач як декоративну рослину висаджують на вогких місцях парків, лісопарків, по берегах річок.

СЛАБНИК ВОДЯНИЙ
МЯГКОВОЛОСНИК ВОДЯНОЇ
MYOSOTON AQUATICUM MOENCH

Родина гвоздичні

Протягом майже всього літа на заболочених луках, по берегах річок та у вільшняках білими квітками цвіте ця приваблива тіньовитривала рослина. Слабник водяний — багаторічна невисока (25—75 см заввишки) рослина з довгим повзучим кореневищем та лежачим або напівлежачим стеблом. Вгорі стебло вилчато розгалужене, залозисто-опушене, облистнене. Листки супротивні, яйцевидні або довгасто-яйцевидні, біля основи серцевидні, сидячі; нижні — черешкові. Квітки правильні, з подвійною, роздільнопелюстковою оцвітиною, зібрані в розлогі розвилки. Чашечка і віночок п'ятилисті, пелюстки довші за чашечку, до основи двороздільні. Тичинок десять, маточка одна з 5 стовпчиками, запилюється комахами. Плід — багатонасінна яйцевидна коробочка. Рослина медоносна.

За морфологічними ознаками слабника водяного нагадує зірочник гайовий (*Stellaria nemorum* L.), що теж зростає у вільшняках, тінистих вологих місцях. Проте на відміну від слабника маточка зірочника має не п'ять, а лише три стовпчики. Рослина отруйна. Обидва види рослин розповсюджені майже по всій території України.

СМОРОДИНА ЧОРНА
СМОРОДИНА ЧЕРНАЯ
RIBES NIGRUM L.

Родина агрусові

Смородина чорна добре відома як дуже корисна ягідна рослина. На Україні її широко вирощують як садову культуру. Проте в окремих районах республіки — на Поліссі, Лісостепу, Прикарпатті, вона зростає дико в підліску листяних лісів, по краях боліт й у прибережних чагарникових заростях. Смородина чорна — це кущ (0,6—1,3 м заввишки) з темно-бурою корою добре обліствених пагонів. Листки 3—5-лопатові, по краю зарубчато-зубчасті, злегка зморшкуваті, з сильним ароматом. Вони чергові, черешкові, тьмяно-зелені, зверху голі, зісподу з жовтими крапчастими залозками. Квітки маленькі, непоказні, з подвійною, п'ятичленною оцвітиною, зеленувато-чорнуваті, зібрані в пониклі китиці. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте в травні, запилюється комахами. Плід — багатонасінна чорна ягода, що досягає у липні. Ягоди смородини чорної мають характерний запах і чудовий смак. Листки та молоді пагони використовують для виготовлення медичних препаратів. Смородина чорна — добрий медонос. Вона є родоначальницею багатьох культурних сортів.

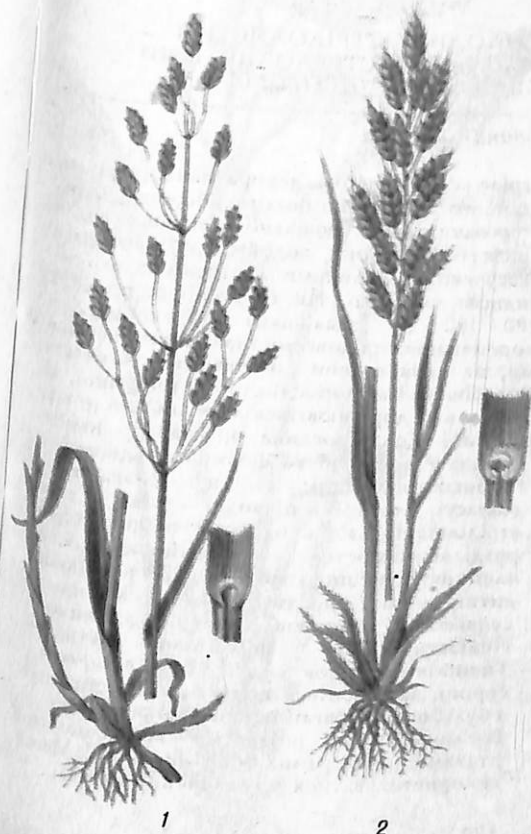

СТОКОЛОС БЕЗОСТИЙ
КОСТРЕЦ БЕЗОСТЫЙ
BROMOPSIS INERMIS HOLUB

Родина злакові

Ця цінна високоврожайна рослина добре помітна в травостоях суходільних та особливо заплавних луків, завдяки високому зросту і великим волотистим суцвіттям. *Стоколос безостий* (1) — багаторічний злак з довгим повзучим кореневищем і прямостоячим чималим (80—150 см заввишки) голим, гладеньким, облистненим стеблом. Воно при основі вкрите піхвами відмерлих старих листків. Листки чергові, сидячі, з коротким язичком, широколінійні, зелені, голі або на верхньому боці та по жилках шорсткі. Квітки дрібні, невиразні в довгасто-ланцетних 5—12-квіткових зелених колосках, що зібрані в прямостоячу, розлогу волоть. Цвіте в червні — липні, запилюється комахами. Плід — зернівка. Рослина завдяки високим кормовим якостям охоче поїдається тваринами в сні та на пасовищах.

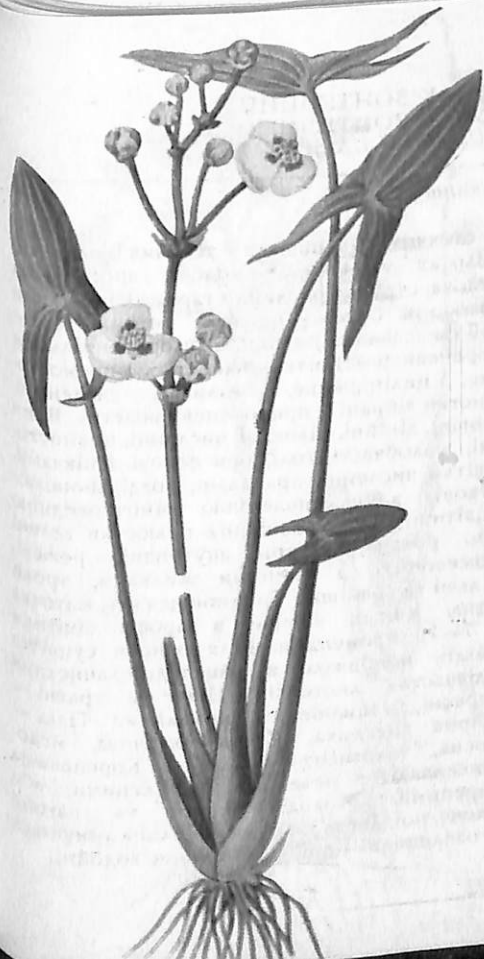
На заплавних луках, піщаних місцях, біля доріг часто зростає близька до стоколоса безостого рослина — *бромус м'який* (2) (*B. mollis* L.), що також має кормове значення. Це невисока, дерниста, густо та м'яко опушена, світло-зелена рослина із стислою волоттю. Обидва види рослин зростають майже на всій території України.

СТРІЛОЛИСТ СТРІЛОЛИСТИЙ
СТРЕЛОЛИСТ СТРЕЛОЛИСТНЫЙ
SAGITTARIA SAGITTIFOLIA L.

Родина частухові

Стрілолист — висока декоративна рослина, що часто зростає по болотах, берегах річок, у стоячих або повільно текучих водах прибережної зони водойм, де привертає увагу своїми великими листками із стріловидною основою. Це багаторічна рослина (80—150 см заввишки) з вкороченим кореневищем та довгими підземними пагонами, на яких восени розвиваються невеликі бульбочки. Квітконосні стебла тригранні, за довжиною дорівнюють листкам або довші за них. Коли рослина зростає у воді — листки у неї різні за формою: надводні — глибокостріловидні; ті, що плавають — довгасті, гострі; підводні — довгі, тупі, стріловидні. Квітки одностатеві, правильні, роздільнопелюсткові з подвійною шестичленною оцвітиною, зібрані по 3 у верхівковій китицевидній суцвітті. Нижні квітки в суцвіттіях — маточкові, верхні — тичинкові. Пелюстки білі, з фіолетовим нігтиком. Тичинок і маточок багато. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Кореневища з бульбочками багаті на поживні речовини. Рослина охоче поїдається водоплавними птахами, ондатрами, бобрами тощо. Може використовуватися в озелененні водойм.

СУСАК ЗОНТИЧНИЙ
СУСАК ЗОНТИЧНИЙ
BUTOMUS UMBELLATUS L.

Родина сусакові

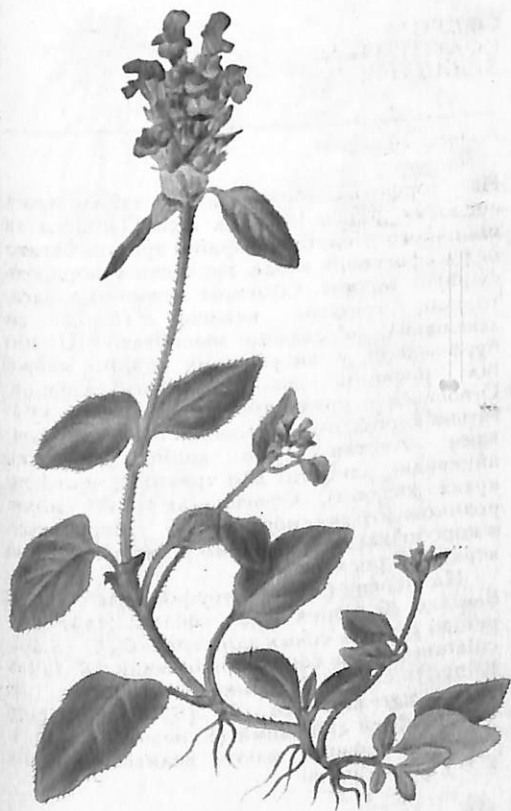
У стоячих або повільно текучих водах, по болотах та берегах водойм зростає ця висока, струнка рослина з гарними чималими квітками. *Сусак* — це гола рослина (60—150 см заввишки) з товстим, горизонтальним кореневищем. Квітконосне стебло прямо-стеле, циліндричне, безлисте, гладеньке. Листки зібрані у прикореневу розетку. Вони чималі, лінійні, цілокраї, численні, прямо-стеле, жолобчасті, голі, при основі з піхвами. Квітки численні, правильні, роздільнопелю-сткові, з шестичленною віночковидною оцвітиною; три зовнішніх пелюстки зелені або рожеві, а три внутрішні — рожеві, рожево-білі, з темними жилками, трохи більші за зовнішні. Тичинок дев'ять, маточка одна. Квітки зібрані в прості зонтики з 7—10 променями. Біля основи суцвіття мають покривало з яйцевидно-ланцетних півчастих листочків. Цвіте в травні — вересні, запилюється комахами. Плід — збірна лисянка. Сусак — харчова, медо-носна, плетивна рослина. Кореневища споживають печеними, смаженими або вареними. Молоді листки та пагони охоче поїдають тварини. Рослина цінується в озелененні прибережних зон водойм.

СУХОВЕРШКИ ЗВИЧАЙНІ
ЧЕРНОГОЛОВКА ОБЫКНОВЕННАЯ
PRUNELLA VULGARIS L.

Родина губоцвіті

Ця невисока рослина, з привабливими барвистими щільними суцвіттями-голівками, часто зростає на луках, галявинах, узліссях майже по всій території України. *Суховершки звичайні* — багаторічна гола або трохи шорстка рослина (8—50 см заввишки) з повзучим кореневищем та прямостоячим або висхідним, часто червонуватим, чотиригранним, облистненим стеблом. Листки супротивні, черешкові, довгасто-яйцевидні, цілокраї або зарубчасто-зубчасті. Верхня пара листків обгортає суцвіття біля основи. Квітки неправильні, з подвійною, зрослолистою оцвітиною, широкими приквітками, зібрані у верхівкову щільну, яйцевидну або довгасту колосовидну голівку. Чашечка, як і віночок, двогуба, коричнево-пурпурова. Віночок, у 2 рази довший за чашечку, фіолетовий, синій або білий. Верхня губа цілісна, шоломовидна, нижня — трилопатева, з широкою зарубчастою середньою часткою. Тичинок чотири, маточка одна. Цвіте в червні — вересні, запилюється комахами. Плід — дрібний горішок. Рослина кормова.

СФАГН
СФАГНУМ
SPHAGNUM L.

Родина сфагнові

На торфових болотах, у заболочених соснових, рідше мішаних лісах Полісся та північного Лісостепу України зростає багато видів сфагнових мохів, що часто утворюють суцільні зарості. Сфагнові мохи — це багаторічні, тендітні, невисокі (5–20 см заввишки), переважно зеленувато-білі або буро-зелені, у висушеному стані — майже білі рослини, що не мають коренів. Стебельця — прямостоячі, розгалужені, з багатьма короткими, густооблистними гілочками. Листки дуже дрібні, тоненькі, яйцевидні, ланцетні або трикутні, часто по краях хвилясті. Сфагни, як і всі мохи, розмножуються спорами, що утворюються в коробочках, які звичайно розміщуються на верхівках рослин.

На лісових болотах, торфовищах зростає близько 20 різних видів сфагна. Найпоширеніші з них — *сфагн загострений* (1) (*S. apiculatum* Linb.), *сфагн обманливий* (*S. fallax* Klingr.), *сфагн болотний* (*S. palustre* L.), *сфагн магеланський* (2) (*S. magellanicum* Brid.), *сфагн дібровний* (*S. nemorum* Scop.). Всі види сфагна мають велике значення у торфоутворенні.

1

2

ТЕЛІПТЕРИС БОЛОТЯНИЙ
ТЕЛИПТЕРИС БОЛОТНЫЙ
THELYPTERIS PALUSTRIS SCHOTT.

Родина теліптерисові

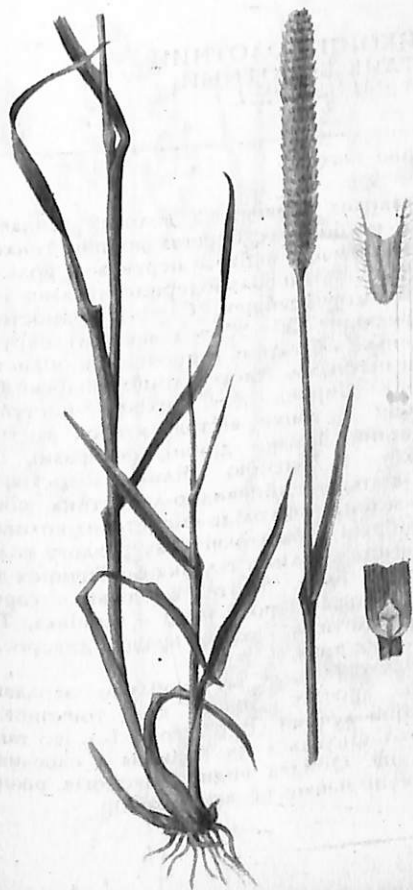
Ця невисока, декоративна папороть зростає на болотах, у вільшняках Полісся та Лісостепу України. Теліптерис — багаторічна рослина (20—60 см заввишки) з тонким, повзучим, чорнуватим кореневищем. Листки (ваї) поодинокі, на довгих ламких черешках, віддалені один від одного. Пластинки їх двічіпірчасті, в обрисі — видовжено-ланцетні; окремі частки — лінійно-ланцетні або трикутно-серцевидні із загорнутим краєм. Розмножується спорами, що утворюються в спорангіях, які зібрані купками (сорусами) на нижньому боці листків. Зверху соруси прикривають півчасті луски нирковидної форми, так звані покривальця, що захищають від негоди спорангії зі спорами. Спороносить у червні — серпні. У вільшняках, на вологих місцях, по краях боліт, майже по всій території України зростає інша дуже декоративна папороть — *дріоптерис чоловіча* (*Driopteris filix mas* Schott.). Вона має великі темно-зелені довгасто-овальні двічіперисті ваї, що зібрані в щільний прикореневий дйковидний пучок. Рослина лікарська. Масово збирається на букети, тому потребує дбайливого ставлення.

ТИМОФІЙКА ЛУЧНА
ТИМОФЕЕВКА ЛУГОВАЯ
PHLEUM PRATENSE L.

Родина злакові

Тимофійка лучна — звичайний компонент травостоїв суходільних і особливо заплавлених луків. Характеризується великою врожайністю та високими кормовими якостями. Це багаторічна висока (50—150 см заввишки) нещільнодерниста рослина з коротким кореневищем та прямостоячим, голим, гладеньким, густооблиственным, при основі цибулиновидно потовщеним стеблом. Листки чергові, світло-зелені, шорсткі, з довгим півчастим язичком. Квітки дрібні, непоказні, в одноквіткових, коротко остистих, довгастих колосках, що зібрані в густе, циліндричне, колосовидно-волотевидне суцвіття. Гілочки суцвіття не зростають з його головною віссю, тому суцвіття, коли його згинати, стає лопатевим. Цвіте в травні — червні, запилюється вітром. Плід — зернівка. Рослина розповсюджена майже по всій території України. У степах, на сухих луках, пісках зростає інший вид тимофійки — тимофійка степова (*P. phleoides* Karst.), що відрізняється значно меншими розмірами, сизуватими, вузько-лінійними листками з короткими язичками та вузькоциліндричними суцвіттями. Рослина кормова.

ТОНКОНІГ БОЛОТНИЙ
МЯТЛИК БОЛОТНИЙ
POA PALUSTRIS L.

Родина злакові

У злакових травостоях вологих заплавлених луків, по болотах, берегах водойм *тонконіг болотний* часто відіграє переважну роль. Це багаторічний нещільнодернистий злак з повзучим кореневищем. Стебло пряmostояче або висхідне (30—90 см заввишки), округле, гладеньке з багатьма вкороченими облистненими пагонами. Листки лінійні, плоскі, біля основи широкі, до верхівки поступово звужені в тонке вістря, язичок гострий, довгастий. Квітки дрібні, невизначні, біля основи з пасмою білих волосків, у 2—5-квіткових яйцевидно-ланцетних, жовтувато-зелених або блідо-фіолетових колосках, що зібрані у багатоквіткову розлогу волоть з довгими тонкими гілочками. Тичинок три, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється вітром. Плід — зернівка. Тонконіг болотний — одна з кращих дикорослих кормових трав.

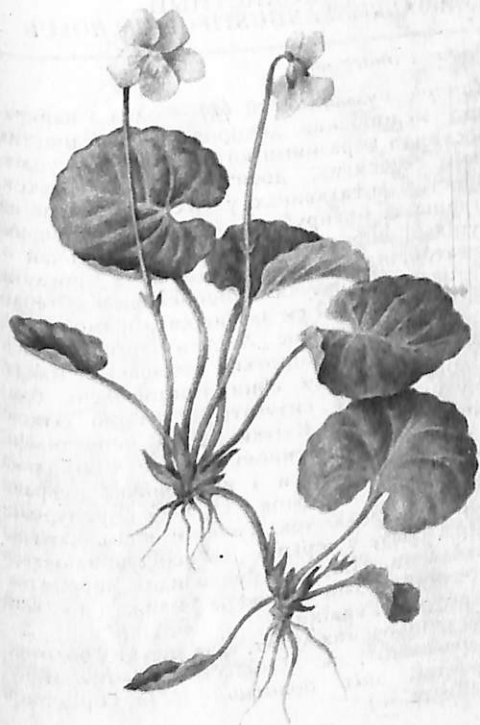
На суходільних та особливо заплавлених луках зростає інший вид тонконога — тонконіг лучний (*P. pratensis* L.), що також високо цінується як кормова і пасовищна рослина. Обидва види тонконогів розповсюджені майже по всій Україні.

ФІАЛКА БОЛОТНА
ФИАЛКА БОЛОТНАЯ
VIOLA PALUSTRIS L.

Родина фіалкові

Серед неповторно красивих дикорослих рослин, оспіваних у багатьох віршах та піснях, фіалки посідають одне з чільних місць. Поряд з представниками лісових та польових видів фіалок є й ті, що зростають на заболочених луках і болотах — *фіалка болотна* та *фіалка багнова*. *Фіалка болотна* — багаторічна, гола, невисока (5—15 см заввишки) рослина з довгим, тонким, повзучим кореневищем та численними надземними пагонами. Листки голі, блискучі, довгочерешкові, зібрані по 2—5 у прикореневу розетку. Вони нечисленні, нирковидні, з яйцевидними, гострими, незрослими прилистками. Верхівкові — округлі. Квітки невеликі, поодинокі, пазушні, на довгих квітконіжках, з 2 приквітками, без запаху. Вони неправильні, незрослопелюсткові, з подвійною, п'ятичленною оцвітиною. Чашолистки тупі, яйцевидні; пелюстки оберненоїцевидні, фіолетові, блідо-рожево-лілові або майже білі з фіолетовими жилками та блідо-ліловою шпоркою. Тичинок п'ять, маточка одна. Цвіте в квітні — червні, запилюється комахами. Плід — коробочка. Розповсюджена в північних районах України, рідше в Лісостепу.

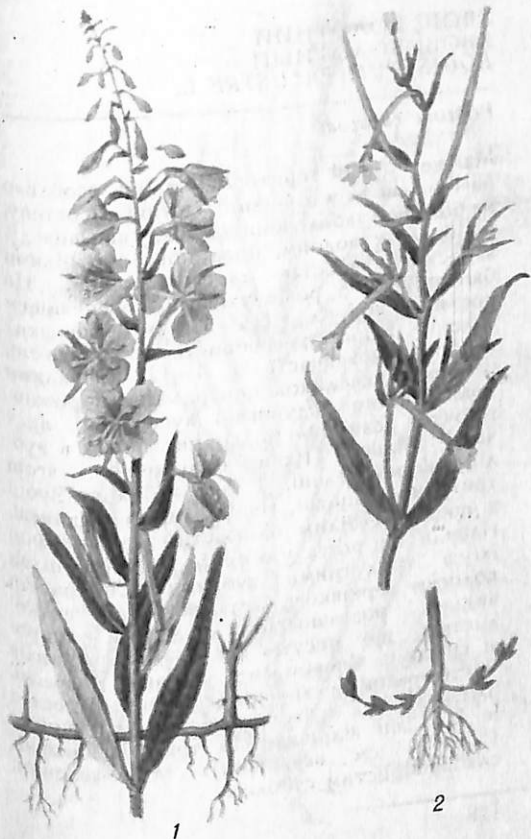

ХАМЕРІЙ ВУЗЬКОЛИСТИЙ
ХАМЕРІЙ УЗКОЛИСТНИЙ
CHAMAERION ANGUSTIFOLIUM HOLUB

Родина онагрові

Хамерій вузьколистий (1) — одна з найкращих медоносних дикорослих трав'янистих рослин, з виразними китицевидними суцвіттями красивих, досить великих, квіток. Зростає на галявинах, узліссях, особливо на згарищах і вирубках, де часто утворює суцільні зарості. Хамерій, або іван-чай — багаторічна, гола, світлолюбна рослина з товстим, повзучим кореневищем. Стебло високе (50—120 см заввишки), прямостояче, просте, облистнене. Листки чергові, сидячі або на дуже коротких черешках, майже цілокраї. Зверху вони темно-зелені, блискучі, зісподу сізуваті, з густою сіткою бічних жилок. Квітки трохи неправильні, з подвійною оцвітиною. Глибоко 4-роздільна чашечка, пелюстки і квітконіжки яскраво забарвлені. Віночок з 4—5 пурпурово-червоних пелюсток. Тичинок вісім, маточка одна. Цвіте в червні — вересні, запилюється комахами. Плід — стручковидна коробочка. Рослина розповсюджена майже по всій території України.

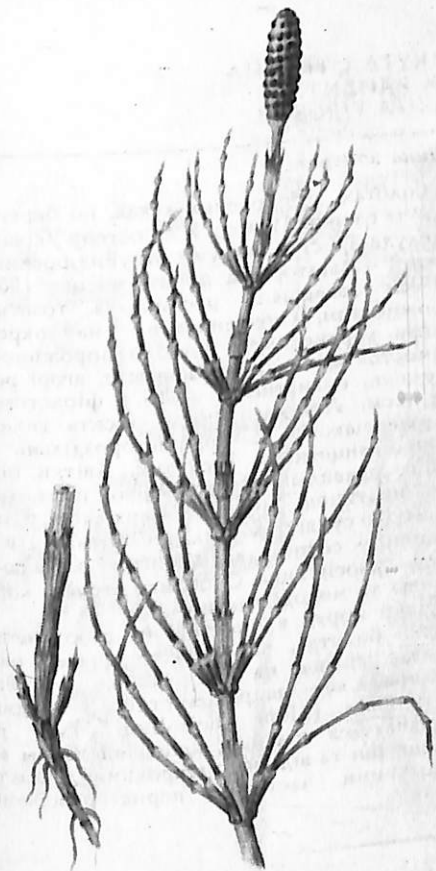
На заболочених луках, трав'янистих болотах, переважно на Поліссі та Лісостепу, зростає *зніт болотний* (2) (*Epilobium palustre* L.).

ХВОЩ БОЛОТНИЙ
ХВОЩ БОЛОТНЫЙ
EQUISETUM PALUSTRE L.

Родина хвощові

Майже по всій території України, особливо на Поліссі та у північній частині Лісостепу, на болотах, заболочених луках, у вільшнях, по берегах водойм, поодинокі або цілими заростями зростає *хвощ болотний*. Це багаторічна, з розгалуженим кореневищем рослина. Стебла (15–50 см заввишки) зелені, жорсткі, ребристі, розгалужені, глибокоборозенчасті з 4–12 випуклими ребрами і невеликою центральною порожниною. Листки редуковані лусковидні, як і гілочки, розміщені кільцями, зрослі в зубчасті піхви. Піхви циліндричні, вгорі лійковидні, зелені, з 4–5 зубцями. Зубці трикутно-ланцетні, гострі, темно-коричневі, з широким білим півчастим краєм. Бічні гілочки не розгалужені, 5–6-гранні, піхви їх з трикутними зубцями. Спороносні колоски верхівкові, складаються із щитковидних, розташованих кільцями споролістків, що несуть по 5–10 спорангіїв зі спорами. Спороносить у травні – вересні. Часто разом з хвощем болотним зростає близький вид – хвощ річковий (*E. fluviale L.*). Він відрізняється товстим високим (50–150 см заввишки), темно-зеленим, слаборебристим стеблом.

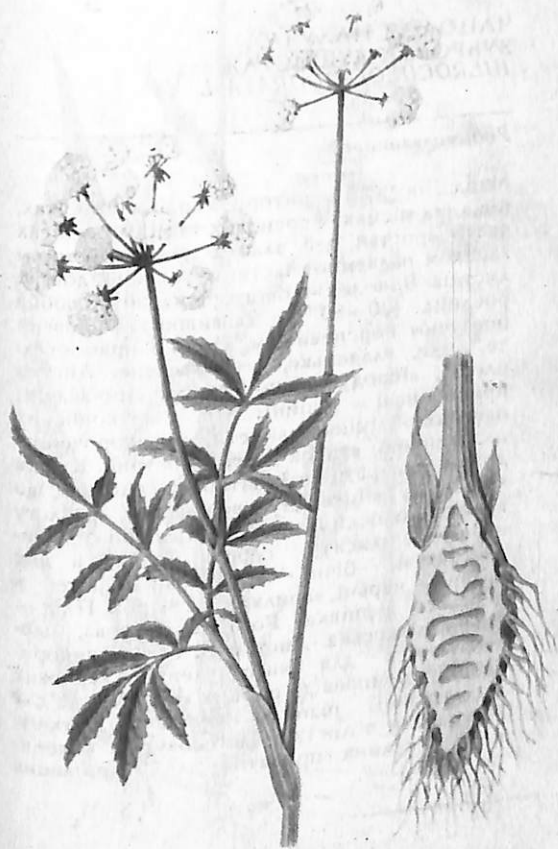

ЦИКУТА ОТРУЙНА
ВЕХ ЯДОВИТИЙ
CICUTA VIROSA L.

Родина зонтичні

На болотах, заболочених луках, по берегах річок та озер на Поліссі й Лісостепу України подекуди зростає ця дуже отруйна рослина. Цикута — багаторічна досить висока (50—120 см заввишки) рослина з товстим, порожнистим, почленованим на окремі камери кореневищем. Стебло порожнисте, прямостояче, тонкоборозенчасте, вгорі розгалужене, облиственне, часто з фіолетовим відтінком. Листки чергові, досить великі, довгочерешкові, 2—3-перистороздільні, з лінійно-ланцетними частками. Квітки білі, дрібні, правильні, з подвійною, п'ятичленною оцвітиною, зібрані у верхівкові, багатоквіткові суцвіття — складні зонтики. Цвіте в липні — серпні, запилюється комахами. Плід — двосім'янка. Особливо отруйні кореневища та молоді пагони.

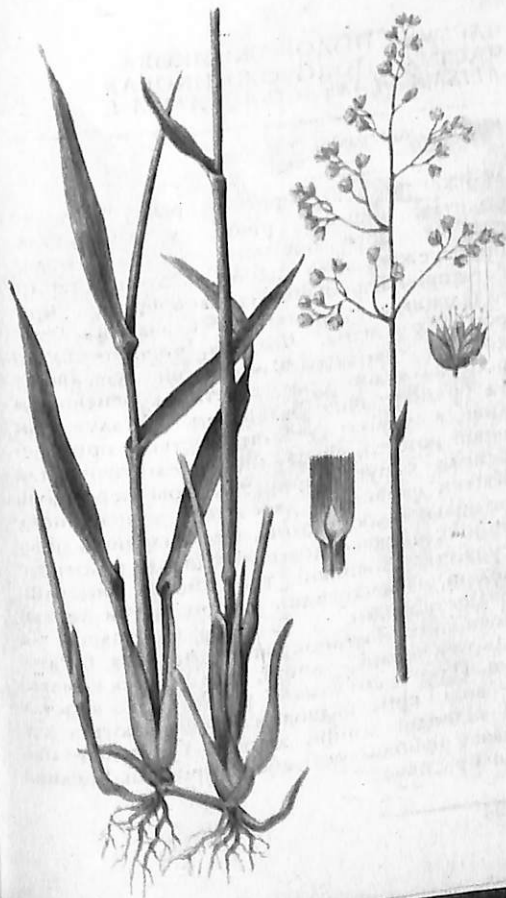
Нерідко поряд з цикutoю на заболочених луках, болотах, по берегах річок, озер зростає схожа на неї, також отруйна, рослина — вех широколистяний з родини зонтичних (*Sium latifolium L.*), що відрізняється щільним, непочленованим кореневищем та відносно широкими, довгасто-ланцетними частками перисторозсічених листків.

ЧАПОЛОЧ ПАХУЧА
ЗУБРОВКА ДУШИСТАЯ
HIEROCHLOE ODORATA L.

Родина злакові

Майже по всій території України на луках, піщаних місцях, у соснових та мішаних лісах часто зростає цей злак з дуже приємним запахом надземної частини, зокрема, довгих листків. Чапалоч — багаторічна світлолюбна рослина (30—80 см заввишки) з довгим повзучим кореневищем. Стебло пряmostояче, голе; гладеньке, темно-зелене. Листки плоскі, зісподу зелені, зверху сіро-зелені; прикореневі — лінійні; на квітконосних пагонах — лінійно-ланцетні з вкороченою пластинкою; язичок довгий, гострий. Квітки дрібні, невиразні, у 3-квіткових колосках, що зібрані в яйцевидну, верхівкову, розлогу волоть. Колоски невеликі, яйцевидні, золотисто-бурі, блискучі; середні квітки в них двостатеві; бічні — тичинкові. Цвіте в травні — червні, запилюється вітром. Плід — довгаста зернівка. Рослина харчова, плевтивна, лікарська. Листки та стебла використовуються для виготовлення харчових есенцій, приправ до рибних консервів та для ароматизації різних напоїв і тютюну. Препарати з листків застосовуються у медицині. Рослина придатна для закріплення пісків.

ЧАСТУХА ПОДОРОЖНИКОВА
ЧАСТУХА ПОДОРОЖНИКОВАЯ
ALISMA PLANTAGO-AQUATICA L.

Родина частухові

Майже по всій території республіки, по болотах, берегах річок, у вільшняках, стоячих або повільно текучих водах прибережної зони водойм, часто зростає ця багаторічна рослина із своєрідними пірамідальними суцвіттями з невеликих білорожевих квіток. *Частуха подорожникова* досить висока (40—100 см заввишки) рослина з коротким, товстим кореневищем та прямостоячим безлистим, розгалуженим лише в суцвітті стеблом. Листки у прикореневій розетці, яйцевидні або еліптичні, біля основи округлі, цілокраї, довгочерешкові. Квітки правильні, двостатеві, з подвійною, роздільнопелюстковою, шестичленною оцвітиною, зібрані у довге, верхівкове волотисте суцвіття. Зовнішні три листки оцвітини зелені, чашечковидні, внутрішні три листки пелюстковидні, у 2—3 рази довші від зовнішніх. Тичинок шість, маточок багато. Цвіте в червні — липні, запилюється комахами. Плід — сім'янка. У рослини, що зростає у воді, крім надводних, розвиваються ще й підводні лінійні листки. Це явище має назву різнолистості, або гетерофілії. Рослина декоративна.

ЧЕМЕРИЦЯ ЛОБЕЛІЄВА
ЧЕМЕРИЦЯ ЛОБЕЛЯ
VERATRUM LOBELIANUM BERNH.

Родина лілійні

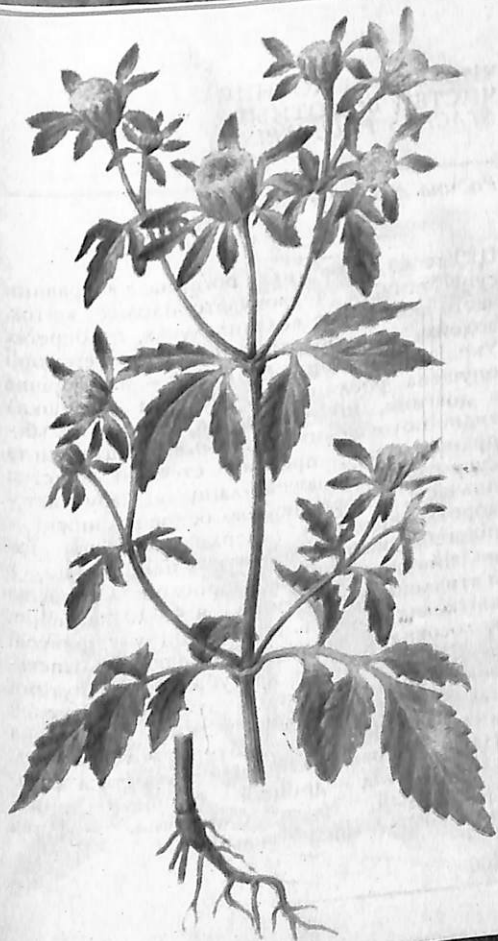
Серед отруйних рослин, що зростають у вологих листяних лісах, вогіких місцях, вільшнях Полісся та Лісостепу значне місце належить чемериці. Це висока (50—170 см заввишки) декоративна рослина з прямостоячим, порожнистим, гранчастим, нерозгалуженим, густо облистненим стеблом, що відростає від короткого, товстого кореневища. Листки великі, численні, чергові, цілокраї, складчасті, темно-зелені, з виразними дуговидними жилками. Вони широкоеліптичні, сидячі, з нижнього боку короткоопушені з півхами, що охоплюють стебло. Квітки середнього розміру, невідрізані, жовтувато-зеленуваті, зібрані у багатоквіткову розгалужену, верхівкову волоть. Квітки мають просту, роздільнопелюсткову, шестичленну оцвітину, шість тичинок та одну маточку. Цвіте у червні — липні, запилюється комахами. Плід — яйцевидна коробочка. *Чемериця* дуже отруйна рослина. Поряд з чемерицею Лобелієвою іноді зростає чемериця чорна (*V. nigrum* L.), що відрізняється темно-червоною оцвітиною віночка. Рослина також отруйна, лікарська та декоративна.

ЧЕРЕДА ТРИРОЗДІЛЬНА
ЧЕРЕДА ТРЕХРАЗДЕЛЬНАЯ
BIDENS TRIPARTITA L.

Родина айстрові (складноцвіті)

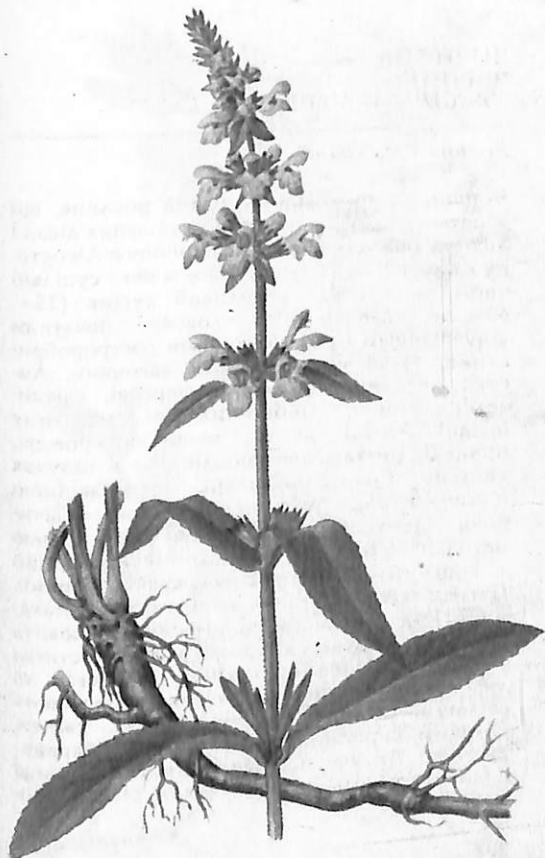
На вологих місцях, по берегах водойм, на болотах майже по всій Україні часто зустрічається ця важлива лікарська рослина. *Череди трироздільна* — однорічна рослина (50—60 см заввишки) з веретеновидним коренем та прямостоячим стеблом. Листки, як і гілочки, супротивні, темно-зелені, глибокотрироздільні, голі, короткочерешкові. Квітки дрібні темно-жовті, трубчасті, з простою віночковидною п'ятизубчастою оцвітиною, п'ятьма тичинками та однією маточкою. Вони зібрані у кошики, що розташовані поодинокі або по 2—3 на кінцях гілочок. Цвіте у серпні — вересні, запилюється комахами. Плід — плоска, коричнева сім'янка з 2—3 цупкими щетинками на верхівці. Ці щетинки дуже чіпкі й зумовлюють розповсюдження плодів тваринами на далеку відстань від материнської рослини. Препарати з трави череди трироздільної здавна використовують у медицині. Рослина медоносна і кормова. Разом з чередою трироздільною часто росте близький вид — череди поникла (*B. serotina* L.), що відрізняється цілісними листками та пониклими кошиками.

ЧИСТЕЦЬ БОЛОТНИЙ
ЧИСТЕЦЬ БОЛОТНЫЙ
STACHYS PALUSTRIS L.

Родина губоцвіті

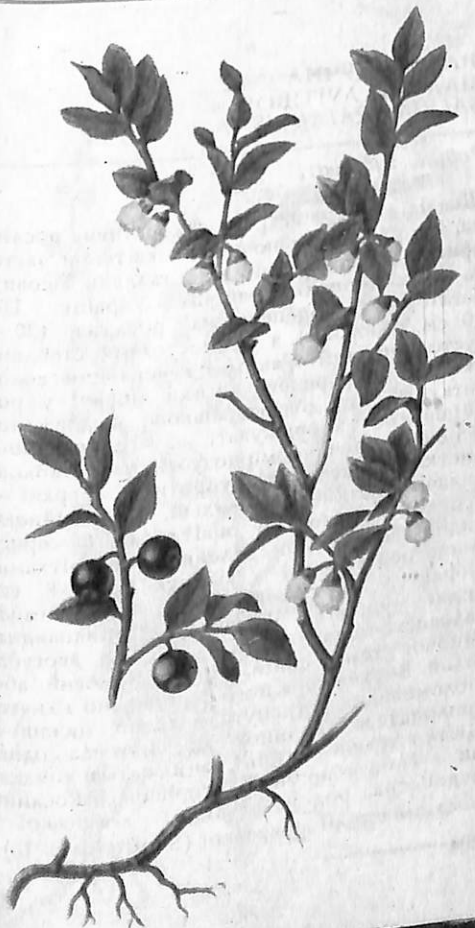
Ця висока декоративна рослина, з яскравими суцвіттями з червонувато-лілових квіток, часто зростає на вологих луках, по берегах водойм, на болотах по всій території України. *Чистець болотний* — багаторічна опушена рослина (30—150 см заввишки) з довгими, повзучими, на кінцях бульбовидно-потовщеними підземними пагонами та прямостоячим, простим стеблом. Листки супротивні, видовжено-ланцетні, зарубчастопилчасті, із серцевидною основою, нижні — короткочерешкові, верхні — сидячі, напівстеблообгортні. Квітки неправильні, з подвійною, двогубою, зрослопелюстковою п'ятичленною оцвітиною, в 4—10 пазушних квіткових кільцях, що зібрані у верхівкові колосовидні суцвіття. Чашечка залозисто-волосиста, майже двогуба, з відігнутими трикутно-шиловидними зубцями. Віночок також двогубий з барвистими плямами на нижній губі. Тичинок чотири, маточка одна. Цвіте в червні — серпні, запилюється комахами. Плід — дрібний горішок, темно-коричневий, трохи блискучий. Рослина медоносна та фарбувальна.

ЧОРНИЦЯ
ЧЕРНИКА
VACCINIUM MYRTILLUS L.

Родина брусничні

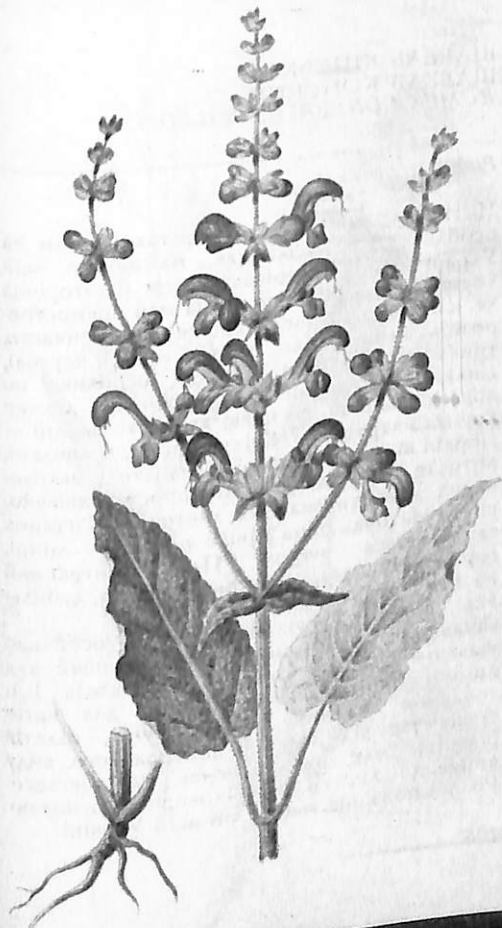
Чорниця широковідома ягідна рослина, що зростає у вологих хвойних та мішаних лісах і лісових болотах Полісся, північного Лісостепу і Карпат, де часто утворює майже суцільні чисті зарості. Це невеликий кущик (15—40 см заввишки) з довгим, повзучим кореневищем і розгалуженими гостроробристими, густо облистненими пагонами. Листки невеликі, яйцевидні, чергові, світло-зелені, тонкі, дрібно-пилчасті, на зиму опадні. Квітки дрібні, зеленувато-рожеві, пониклі, розташовані поодинокі в пазухах листків. Вони правильні, з подвійною п'ятичленною, зрослопелюстковою оцвітинуою, десятьма тичинками та однією маточкою. Віночок кулясто-гличиковидний з відігнутими назовні по краю зубцями. Цвіте в квітні — травні, запилюється комахами. Плід — куляста чорно-синя соковита ягода із сизуватою поволокою, досягає у липні. Чорниця — цінна харчова та лікарська рослина. Її ягоди споживають свіжими, з них готують варення, джеми, компоти, сиропи, екстракти, харчові барвники тощо. Висушені ягоди та листки чорниць використовують для лікування різних хвороб.

ШАВЛІЯ ЛУЧНА
ШАЛФЕЙ ЛУГОВОЙ
SALVIA PRATENSIS L.

Родина губоцвіті

Шавлія лучна — яскрава декоративна рослина, що своїми темно-синіми квітками часто прикрашає травостої луків, галявин лісових та лісостепових районів України. Це багаторічна кореневищна рослина (30—80 см заввишки) з прямостоячим стеблом, густоопушеним м'якими, кучерявими волосками. Прикореневі листки зібрані у розетку. Вони довгочерешкові, видовжено-яйцевидні, зморшкуваті, з серцевидною основою, нерівномірнозубчасті. Стеблові листки нечисленні, супротивні; верхні — сидячі. Квітки неправильні, з подвійною, зрослопелюстковою оцвітиною і серцевидно-яйцевидними зеленими приквітками. Вони розташовані в кільцях по 6—8, що зібрані у верхівковий колосовидно-китицевидні суцвіття. Чашечка дзвониквидна, залозисто-опушена, як і віночок, двогуба. Віночок темно-синій, зрідка рожевий або білий. Верхня губа його серповидно зігнута, шоломовидна, стиснута з боків, нижня — трилопатева. Тичинок дві, маточка одна. Цвіте в травні — липні, запилюється комахами. Плід — дрібний горішок. Рослина медоносна, родоначальниця лікарської рослини шавлії лікарської (*S. officinalis* L.).

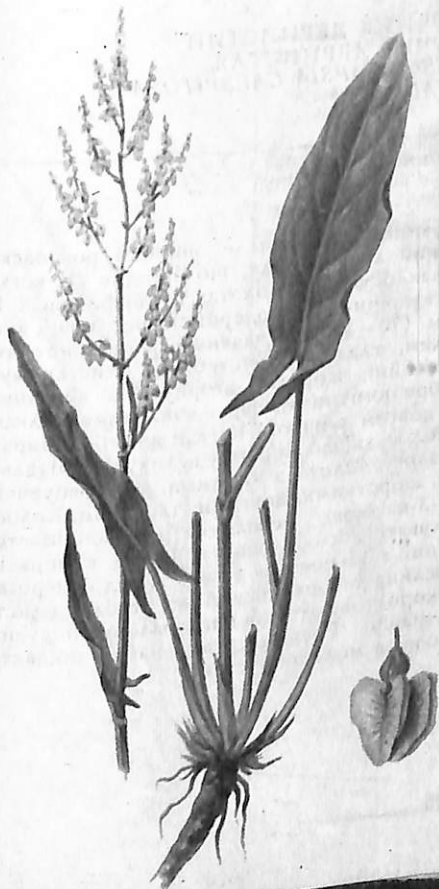

ЩАВЕЛЬ КІНСЬКИЙ
ЩАВЕЛЬ КОНСКИЙ
RUMEX CONFERTUS WILLD.

Родина гречкової

На луках, узліссях, по берегах водойм та особливо на пасовищах, майже по всій Україні часто зустрічається ця багаторічна кореневищна рослина. Вона має прямостояче, високе (до 1,5 м заввишки) борозенчасте, розгалужене стебло. Листки великі, чергові, трикутно-яйцевидні, зісподу, особливо по жилках, опушені. Прикореневі листки довгочерешкові, по краю хвилясті, верхні — коротко-черешкові. Квітки дрібні, правильні, зібрані кільцями у майже безлисте, вузько-волотисте суцвіття. Оцвітина проста, чашечковидна з шести зелених листочків. Тичинок шість, маточка одна. Цвіте в червні — липні, запилюється вітром. Плід — тригранний горішок. Рослина лікарська, кормова, дубильна та фарбувальна.

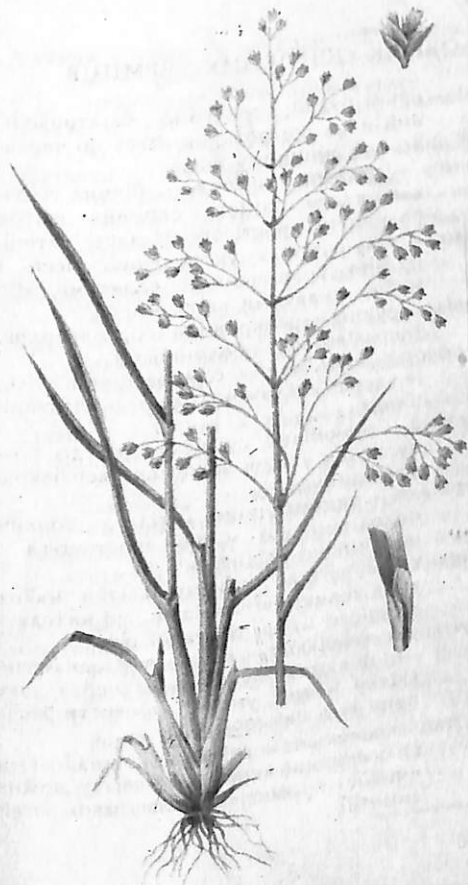
На вологих суходільних й особливо заплавлених луках часто зростає інший вид щавлю — *щавель кислий* (*R. acetosa* L.), листки якого використовують для виготовлення зелених борщів, супів, салатів тощо. На відміну від попереднього виду рослина має кислий смак та довгасто-яйцевидні листки із стрілоподібною основою. Розповсюджена майже по всій Україні.

ЩУЧНИК ДЕРНИСТИЙ
ЩУЧКА ДЕРНИСТАЯ
DESCHAMPSIA CAESPITOSA
BEAUV.

Родина злакові

Щучник дернистий — широко розповсюджений лучний злак, що зростає на вогких луках, осушених болотах та торфовищах. Це багаторічна щільнодерниста рослина з високим (70—150 см заввишки) прямостоячим, голим, гладеньким стеблом. Листки вузьколінійні, жорсткі, згорнуті, з виразними добре помітними яскраво-зеленими жилками та довгим язичком. Квітки дрібні, невиразні в колосках, що зібрані у велику пірамідальну, розлогу волоть з тонкими, відстовбурченими, шорсткими, довгими гілочками. Колоски 2—3-квіткові, невеликі, рожево-фіолетові, білуваті або золотисті. Цвіте в червні — липні, запилюється вітром. Плід — зернівка. Рослина декоративна. Довгі стебла та листки використовують для виготовлення подушок і матраців. Рослина тваринами поїдається тільки в молодому стані.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

- Біб* — одногіздий, звичайно багатонасінний плід, що розкривається по черевному і спинному швах.
- Волозь* — складне суцвіття, на бічних гілочках якого замість окремих квіток розміщені прості або гіллясті китиці.
- Голівка* — суцвіття з укороченою віссю і щільно розміщеними сидячими або майже сидячими квітками.
- Горіх* — сухий нерозкритий плід з твердою здерев'янілою оболонкою.
- Горішок* — невеликий однонасінний плід із здерев'янілим оплоднем — стінками плода.
- Завійка* — однобічне суцвіття, яке до розпускання квіток закручене верхівкою всередину.
- Зернівка* — однонасінний плід з тонким оплоднем, що міцно зростається з оболонкою насінниці.
- Зонтик* — суцвіття, у якого квітки мають рівновеликі квітконіжки, що виходять з одного місця головної осі.
- Квітка неправильна* — квітка з неоднаковими пелюстками віночка; через таку квітку можна умовно провести лише одну вісь симетрії.
- Квітка правильна* — квітка з однаковими пелюстками; через таку квітку можна умовно провести більше двох осей симетрії.

- Китиця* — суцвіття з головною віссю, на якій містяться квітки з квітконіжками майже однакової довжини.
- Кільчасте листорозміщення* — на кожному вузлі стебла кілька листків.
- Кістянка* — однонасінний плід із соковитою оболонкою, що складається з трьох частин: внутрішньої — дерев'янистої, середньої — м'ясистої, зовнішньої — плівчастої.
- Колос* — суцвіття з головною віссю, на якій розміщені сидячі квітки.
- Коробочка* — багатонасінний плід, утворений кількома плодолистками. Розкривається стулками, зубцями, дірочками, щілинами.
- Кошик* — суцвіття з розширеним спільним квітколожем, на якому розміщені численні сидячі квітки. По краю спільного квітколожа містяться листки, що утворюють обгортку.
- Ланцетний листок* — листок, у якого пластинка біля основи трохи ширша, ніж на верхівці; він утричі довший за ширину.
- Листянка* — одногіздий багатонасінний плід, утворений одним плодолистком розкривається по одному шву.
- Лінійний листок* — листок, у якого довжина пластинки набагато більша за ширину, а краї майже паралельні.
- Оцвітина подвійна* — оцвітина, яка складається з чашечки і віночка.

Оцвітина проста — оцвітина, не поділена на чашечку і віночок, може бути віночковидною, забарвленою в будь-який колір, і чашечковидною, забарвленою в зелений колір.

Пальчастий листок — листок, у якого пластинка почленована на частки, що виходять ніби з однієї точки.

Перистий листок — листок, у якого пластинка почленована на частки, що звичайно розміщені парами вздовж головного черешка.

Пилчастий листок — листок з нерівнобокими зубцями по краю, спрямованими в один бік.

Піхва — нижня частина листка, яка часто обгортає стебло.

Прилисток — листковидний або півчастий придаток біля основи листка.

Розвилка — суцвіття, у якому вісь кожного порядку дає дві супротивні гілки; головна вісь закінчується квіткою.

Роздільний листок — листок, у якого виїмки наполовину більші від ширини листкової пластинки.

Розсічений листок — листок, у якого виїмки досягають головної жилки.

Сім'янка — однонасінний плід із шкірястою оболонкою, яка не зростається з оболонкою насінниці.

Складний зонтик — суцвіття, у якого кожна бічна вісь закінчується не окремою квіткою, а простим зонтиком.

Складний колос — суцвіття, в якому на головній осі розміщуються не квітки, а прості колоски.

Спіральне, або чергове листорозміщення — листкисидять на вузлах стебла по одному.

Спорангій — вмістилище спор (у рослин, які розмножуються спорами).

Стручок — двогніздий багатонасінний плід, що утворюється з двох зрослих плодолистків. Насіння прикріплюється до півчастої перегородки, розміщеної посередині.

Стручечок — короткий і широкий стручок, у якого довжина майже дорівнює ширині.

Супротивне листорозміщення — листки сидять на вузлах стебла по два, один проти одного.

Трійчастий листок — складний або простий листок, що складається з трьох часток (листочків).

Шпорка — мішковидний виріст оцвітини, в якому накопичується нектар.

Щиток — китицевидне суцвіття з квітками, розміщеними майже на одному рівні.

Ягода — багатонасінний плід із соковитим оплоднем.

Язичок — півчастий безбарвний придаток, що утворюється в місці переходу півхи листка у пластинку (характерний для злаків).

ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ
РОСЛИН

Авран лікарський 6
Аір звичайний 8
Андромеда
багатолиста 10
Вагно звичайне 12
Бекманія звичайна 14
Бідовус стиснутий 16
Бідовір болотний 18
Бобівник трилистий 20
Бромус м'який 168
Буяхи 22

Валеріана лікарська 24
Верба біла 26
В. козяча 26
В. ламка 26
В. попедеяста 26
В. прутівидна 26
Вербозілля звичайне 28
В. лучне 28
Вероніка джерельна 30
В. струмкова 30
В. щиткова 30
Вех широколистий 190
Вільха клейка,
або чорна 32
Віскарія звичайна 88
Вовконіг високий 34
В. європейський 34
Вовче тіло болотне 36
Водяний перець 46
Волюшка лучна 38
В'язь баристий 40

Гадючник оголений 42
Герань болотна 44
Г. лучна 44
Гірчак перцевий 46
Г. почечуйний 46
Глицик 128
Горлянка повзука 156
Гравілат міський 48
Г. річковий 48
Гростія збірна 50

Дереній звичайний 52
Дзвінець весняний 54
Д. малий 54
Дріптерис чоловіча 178
Дягель лікарський 56

Жеруха гірка 58
Ж. лучна 58
Живокіст лікарський 60
Жовтець
багатоквітковий 62
Ж. вогнистий 64
Ж. ідкий 62
Ж. отруйний 66
Ж. повзукий 64
Ж. язиколістий 66
Жовтяниця
черволиста 68
Журавлина болотна 70

Зірочник гайовий 164
З. злаковидний 72
Зніт болотний 186
Зозулин альон
звичайний 82
Зозулин цвіт 88

Іван-чай 186
Іпомея перпурова 144

Іжача голівка
зринува 74

Калган 132
Калюжниця болотна 76
Кизляк китицевитий 78
Китник колінастий 80
К. лучний 80
Клімацій
деревовидний 82
Комиш лісовий 96
Коношина лучна 84
Королиця звичайна 86
Коронарія зозуляча 88
Костриця лучна 90
Кропива дводонна 92
Кручені паничі 144
Крушина ламка 94
Куга озерна 96
Куничник наземний 98
Купальниця 100

Лепеха 8
Лепешняк великий 102
Л. плаваючий 102
Лохина 22
Любочки осінні 104
Ляденець український 40
Людцерна лежача 106
Л. хмелевидна 106

Мичка 16
Мітлиця повзука 108
М. собача 108

Незабудка болотна 110

Образки болотні 112
Ожина сиза 114
Оман високий 116
Омег водяний 118
Осока заяча 120
О. побережна 120
О. струнка 120
О. шершава 120
Осот городній 122
Очерет звичайний 124
Очеретянка звичайна 126

Пажитниця
багаторічна 136
Паслін
солодко-гіркий 128
Пахуча
трава звичайна 130
Перстач гусячий 132
П. прямостоячий 132
Пижмо звичайне 134
Пирій повзукий 136
Півники болотні 138
П. сибірські 138
Підмаренник
багновий 140
П. болотний 140
Плакун верболоистий 142
П. прутівидний 142
Плестуха звичайна 144
Подорожник великий 146
П. ландшафтний 146
П. середній 146
Пухівка
багатоколоскова 148

П. піхвова 148
П. широколиста 148

Райграс англійський 136
Рогіз широколистий 150
Родовик лікарський 152
Розрив-трава звичайна 154
Розхідник звичайний 156
Росичка круглолиста 158

Ситник темноцвітий 160
С. членистий 160
Сідач конопляний 162
Слабник водяний 164
Смородина чорна 166
Стоколос безостий 168
Стрілолист
стрілолистий 170
Сусак зонтичний 172
Суховершки звичайні 174
Сфагн болотний 176
С. дібровний 176
С. загострений 176
С. магеланський 176
С. обманливий 176

Теліптерис болотний 178
Тимофійка лучна 180
Т. степова 180

Тонконіг болотний 182
Т. лучний — 82

Фіалка болотна 184

Хамерій вузьколистий 186
Хвощ болотний 188
Х. річковий 188

Цикута отруйна 190

Чаполоч пахуча 192
Частуха
подорожника 194
Чемериця Лобелієва 196
Ч. чорна 196
Черета трироздільна 198
Ч. поникла 198
Чистець болотний 200
Чорниця 202

Шавлія лікарська 204
Ш. лучна 204

Щавель кислий 206
Щ. кінський 206
Щучник дернистий 208

ПОКАЖЧИК РОСІЙСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН

Аврам лікарственный 6
Аир обыкновенный 8
Андромеда
многолистная 10

Багульник болотный 12
Белозор болотный 18
Белокрыльник
болотный 112
Белоус торчащий 16
Бекмания
обыкновенная 14
Бодяк овощной 122
Будра плющевидная 156

Валериана
лекарственная 24
Василек луговой 38
Вахта трехлистная 20
Вейник наземный 98
Вербейник монетчатый 28
Вероника поточная 30
Вех ядовитый 190
Вязель пестрый 40

Герань луговая 44
Голубика 22
Горец перечный 46
Гравилат прибрежный 48

Двукосточник
тростниковый 126
Девясил высокий 116
Дербенник
иводистый 142
Душистый колосок 130
Дягиль лекарственный 56

Ежа сборная 50
Ежеголовник
всплывший 74
Ежевика сизая 114

Звездчатка злачная 72
Зубровка душистая 192
Зюзник европейский 34

Ива 26
Ирис болотный 138

Калужница болотная 76
Клевер луговой 84
Климаций
древовидный 82
Клюква болотная 70
Коронярия кукушкина 88
Кострец безостый 168
Кровохлебка
лекарственная 152
Крапива двудомная 92
Крушина ломкая 94
Кульбаба осенняя 104
Купальница 100

Лабазник обнаженный 42
Лапчатка
прямостоячая 132
Лисохвост луговой 80
Луговик дернистый
Луговой чай 28
Лютик ползучий 64
Л. языколистный 66
Л. едкий 62
Ляденец рогатый
Люцерна простертая 106

Манник большой 102
 Мягковолосник
 водяной 164
 Мятлик болотный 182

 Наумбургия
 кистецветная 78
 Недотрога
 обыкновенная 154
 Незабудка болотная 110
 Нивяник
 обыкновенный 86

 Овсяница луговая 90
 Окопник
 лекарственный 60
 Оляха клейкая, или
 черная 32
 Омежник водяной 118
 Осока 120

 Паслен сладко-
 горький 128
 Пижма обыкновенная 134
 Повой заборный 144
 Погребок малый 54
 Подмаренник
 болотный 140
 Подорожник большой 146
 Полвица собачья 108
 Посконник
 конопяный 162
 Пушица влагалищная 148
 Пырей ползучий 136

 Рогоз широколистный 150
 Росняка
 круглолистная 158

 Сабельник болотный 36
 Селезеночник
 обыкновенный 68
 Сердечник луговой 58
 Смородина черная 166
 Стрелолист
 стрелолистный 170
 Схеноплект озерный 96
 Сусак зонтичный 172
 Сфагнум 176
 Сытник членистый 160

 Телиптерис болотный 178
 Тимофеевка луговая 180
 Тростник
 обыкновенный 124
 Тысячелистник
 обыкновенный 52

 Фиалка болотная 184

 Хамерий узколистный 186
 Хвощ болотный 188

 Частуха
 подорожниковая 194
 Чемерица Лобеля 196
 Черда
 трехраздельная 198
 Черника 202
 Черноголовка
 обыкновенная 174
 Чистец болотный 200

 Шалфей луговой 204

 Щавель конский 206
 Щучка дернистая 208

ПОКАЖЧИК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ РОСЛИН

Achillea millefolium L. 52
 Acorus calamus L. 8
 Agrostis canina L. 108
 A. stolonifera L. 108
 Ajuga reptans L. 156
 Alisma plantago-aquatica 194
 Alnus glutinosa (L.) Gaertn. 32
 Alopecurus geniculatus L. 80
 A. pratensis L. 80
 Andromeda polifolia L. 10
 Anthoxanthum odoratum L. 130
 Archangelica officinalis Hoffm. 56

 Beckmannia bruciformis Host. 14
 Bidens cernua L. 198
 B. tripartita L. 198
 Bromopsis inermis Hoffm. 168
 B. mollis L. 168
 Butomus umbellatus L. 172

 Calamagrostis epigeios Roth. 98
 Calla palustris L. 112
 Caltha palustris L. 76
 Calustegia sepium R. Br. 144

 Cardamine amara L. 58
 C. praensis L. 58
 Carex gracilis L. 120
 C. hirta L. 120
 C. leporina L. 120
 C. panicea L. 120
 C. riparia Curt. 120
 C. vesicaria L. 120
 Centaurea jacea L. 38
 Chamaerion angustifolium Holub 186
 Chrysosplenium alternifolium L. 68
 Cicuta virosa L. 190
 Cirsium oleraceum Scop. 122
 Climacium dendroides Web. Et Mohr. 82
 Comarum palustre L. 36
 Coronaria flos-cuculi A. Br. 88
 Coronilla varia L. 40

 Dactylis glomerata L. 50
 Deschampsia caespitosa Beauv. 208
 Drioptheris filix mas Schott. 178
 Drosera rotundifolia L. 158

 Elytrigia repens Nevski 136
 Epilobium palustre L. 186
 Equisetum fluvialile L. 188

E. palustre L. 188
Eriophorum latifolium Hop-
pe 148
E. polystachium L. 148
E. vaginatum L. 148
Eupatorium cannabinum L.
162

Festuca pratensis Huds. 90
Filipendula denudata Frit-
sch. 42
Frangula alnus Mill. 94

Galium palustre L. 140
G. uliginosum L. 140
Geranium palustre L. 44
G. pratense L. 44
Geum rivale L. 48
G. urbanum L. 48
Glechoma hederaceae L. 156
Glyceria fluitans R. Br. 102
G. maxima Holmb. 102
Gratiola officinalis L. 6

Hierochloa adorata L. 192

Impatiens noli-tangere L.
154
Inula helenium L. 116
Ipomea purpurea Roth. 144
Iris pseudoacorus L. 138
I. sibirica L. 138

Juncus articulatus L. 160
J. atratus Krock. 160
Ledum palustre L. 12
Leontodon autumnalis

L. 104
Lolium perenne L. 136
Lotus ucranicus Klok. 40
Lycopus europaeus L. 34
L. exaltatus L. 34
Lysimachia nummularia L.
28
L. vulgaris L. 28
Lythrum salicaria L. 142
L. virgatum L. 142

Medicago lupulina L. 106
M. procumbens Bess. 106
Menyanthes trifoliata L. 20
Myosotis palustris L. 110
Myosoton aquaticum Moen-
ch 164

Nardus stricta L. 16
Naumburgia thyrsiflora Re-
ichenb. 78

Oenanthe aquatica Poir. 118
Oxycoccus palustris Pers.
70

Parnasia palustris L. 18
Phalaroides arundinaceae
Rausch. 126
Phleum phleoides L. 180
P. pratense L. 180
Phragmites australis Grin.
ex Steud. 124
Plantago lanceolata L. 146
P. major L. 146
P. media L. 146
Poa palustris L. 182
P. pratensis L. 182
Polygonum hydropiper L. 46

Polytrichum commune L. 82
Potentilla anserina L. 132
P. erecta Raeush. 132
Prunella grandiflora Jacq.
174

Ranunculus acris L. 62
R. flammula L. 64
R. lingua L. 66
R. polyanthemus L. 62
R. repens L. 64
R. sceleratus L. 66
Rhinanthus minor L. 54
R. vernalis Schischk. 54
Ribes nigrum L. 166
Rubus caesius L. 114
Rumex acetosa L. 206
R. confertus Willd. 206

Sagittaria sagittifolia L. 170
Salix alba L. 26
S. caprea L. 26
S. cinerea L. 26
S. fragilis L. 26
S. viminalis L. 26
Salvia officinalis L. 204
S. pratensis L. 204
Sanguisorba officinalis L.
152
Schoenoplectus lacustris
Palla 96
Scirpus Sylvaticus L. 96
Sium latifolium L. 190
Solanum dulcamara L. 128

Sparganium emersum Rehm
74
Sphagnum apiculatum Linb.
176
S. magellanicum Brid. 176
S. nemorum Scop. 176
S. palustre L. 176
Stachys palustris L. 200
Stellaria graminea L. 72
S. nemorum L. 164
Symphytum officinale L. 60

Tanacetum vulgare L. 134
Thelypteris palustris Scholt.
178
Thypha latifolia L. 150
Trifolium pratense L. 84
Trollius europaeus L. 100

Urtica dioica L. 92

Vaccinium myrtillus L. 202
V. uliginosum L. 22
Valeriana officinalis L. S. L.
24
Veratrum lobelianum Bernh.
196
V. nigrum L. 196
Veronica anagallis-aquatica
L. 30
V. beccabunga L. 30
V. scutellata L. 30
Viola palustris L. 184
Viscaria vulgaris Bernh. 88

З М І С Т

Вступ	3
Опис рослин	5
Словник основних термінів	210
Показчик українських назв рослин	214
Показчик російських назв рослин	217
Показчик латинських назв рослин	219

Научно-популярное издание

ЕЛИН ЕФИМ ЯКОВЛЕВИЧ,
ГРИСЮК НИКОЛАЙ МИХАЙЛОВИЧ

РАСТЕНИЯ ЛУГОВ И БОЛОТ

На украинском языке

Киев, «Радянська школа»

Завідуючий редакцією М. П. Задорожний
Художній редактор В. О. Любавін
Технічний редактор Ц. Б. Федосіхіна
Коректори Ю. І. Колеснікова, М. О. Прядка

ИБ № 7331

Здано до набору 18. 06. 90.

Підписано до друку 17. 01. 91.

Формат 70×108/64

Папір № 1. офс.

Гарнітура Банниківська.

Друк офсетний

Умовн.-друк. арк. 4,9+0,09 форзац.

Умовн. фарбо-відб. 20,12

Обл.-вид. арк. 5,78+0,34 форзац.

Тираж 30 000

Вид. № 33820

Замовлення № 0—202

Ціна 2 крб.

Видавництво «Радянська школа», 252053, Київ, Ю. Коцю-
бинського, 5. Київська книжкова фабрика «Жовтень».

254655, МСП, Київ-53, Артема, 25.

